

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav světových dějin

Bakalářská práce

Anežka Fuchsová

**Vztahy Velké Británie a polské exilové vlády v
prvních letech druhé světové války**

**Relationship between Polish Government-in-exile
and British War Cabinet in early years of the Second
World War**

2012

Vedoucí práce: doc. PhDr. František Stellner, Ph.D.

Děkuji vedoucímu bakalářské práce doc. PhDr. Františku Stellnerovi, Ph.D.za cenné rady a připomínky při vedení práce.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval/a samostatně, že jsem řádně citoval/a všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 26. července 2012

.....
Anežka Fuchsová

Abstrakt

Tato bakalářská práce analyzuje vývoj polské exilové vlády, jejího působení a její vztahy s Velkou Británií od vypuknutí druhé světové války do smrti generála Sikorského 4. července 1943. Je chronologicky rozčleněna do kapitol, které jsou logicky rozděleny podle okolností, které na polskou vládu působily (místo pobytu, noví spojenci ad.) Studium literatury a pramenů autor došel ke zhodnocení polského působení jako nepříliš úspěšného. Vnitřní rozpory Poláky pomalu oslabovaly a smrt jejich premiéra generála Sikorského jejich úpadek ještě urychlila. Intenzita vztahu s Velkou Británií postupně upadala, až se po vstupu Sovětského svazu do války na straně západních spojenců a smrtí generála Sikorského pohybovala na minimu. Práce je prvním českým pohledem na problematiku britsko-polských vztahů za druhé světové války.

Klíčová slova

polská exilová vláda, druhá světová válka, britský válečný kabinet

Abstract

This thesis analyzes the development of the Polish government in exile, its activities and its relations with Great Britain since the outbreak of the Second World War to the death of General Sikorski's fourth July 1943. It is chronologically divided into chapters that are logically divided according to the circumstances that influenced the Polish Government (place of residence, new allies, etc.). By studying of literature and sources the author came to the appreciation of the work as not very successful. Internal divisions of Poles slowly weakened them and death of General Sikorski, the Prime Minister even accelerated their decline. The intensity of the relationship with Great Britain gradually declined, until after the Soviet Union went into the war on the Western allies side and the death of General Sikorski moved the intensity to a minimum. Work is the first Czech look at the issue of the British-Polish relations during the Second World War.

Keywords

polish government-in-exile, World War II, british war cabinet

Obsah

Obsah	6
Seznam použitých zkratk	7
Úvod.....	8
2. Meziválečné Polsko	13
2.1 Vnitřní vývoj.....	13
2.2 Zahraniční politika Polska a mezinárodní situace v meziválečném období	16
3. Druhá světová válka.....	24
3.1 Vypuknutí války a formování exilové vlády	24
3.2 Britský postup v prvních měsících okupace	28
4. Polsko v exilu od vypuknutí války do napadení Sovětského svazu	30
4.1 Ve Francii září 1939-červen 1940	30
4.2 Ve Velké Británii (červen 1940 - červen 1941).....	36
5.1 Polská armáda v Sovětském svazu	45
5.2 Jednání o polských hranicích	51
5.4. Konec československo-polské spolupráce.....	53
5.3 Katyňské odhalení a smrt Sikorského.....	55
6. Závěr	60
Seznam použité literatury	65
Přílohy.....	76

Seznam použitých zkratk

ČSNV Československý národní výbor

ČSR Československé

FO Foreign Office

NSDAP Národně socialistická německá dělnická strana

SOE Oddělení pro zvláštní operace, sekce britské zpravodajské služby MI6

SSSR Sovětský svaz

USA Spojené státy americké

1. Úvod

Téma polsko-britských vztahů za druhé světové války patří u české veřejnosti k těm méně známým, až neznámým, avšak ne nezajímavým. Zjednodušeně řečeno mělo Polsko obdobné výchozí podmínky jako Československo, přesto jeho cesta exilem byla od československé rozdílná, proto jsem se rozhodla tímto tématem zabývat ve své bakalářské práci. Dílo bude zaměřeno hlavně na polský exil, ale s důrazem na vliv, jaký na něj měla Velká Británie. Občas bude pro ilustraci zmíněno i srovnání s československým exilem.

V práci bych chtěla analyzovat působení polské exilové vlády a jejich vztahů. Zároveň bych chtěla odpovědět na následující otázky. Bylo její působení úspěšné? Co se jí podařilo vyjednat během spojeneckých jednání? Podařilo se jí mezi mocnými spojenci vydobýt rovnocenné nebo alespoň vlivné místo? Získala mezi nimi podporu pro své zájmy, či měl snad někdo stejné zájmy jako ona? Jaké byly hlavní zbraně, kterými chtěla tlačit na spojence? Kdo jí na druhou stranu nejvíce znesnadňoval její práci?

Mojí hlavní hypotézou je, že Poláci příliš významné postavení neměli a že svou pozici ještě zhoršovaly svými vnitřními rozpory. Jako vedlejší bych uvedla, že za krach československo-polských jednání mohly obě strany, které se rozhovorů účastnily, a nelze tudíž za viníka označit pouze Sovětský svaz či Beneše.

Polské působení v exilu lze rozdělit do několika fází, které se lišily jak místem působení polské vlády, tak jejím postavením a vlivem, který měla na válečné události. Vládu někdy více než její rozhodnutí ovlivňovaly okolnosti a rozhodnutí spojeneckých zemí, převážně Velké Británie a Sovětského svazu, proto jim bude poskytnut patřičný prostor. Jejím představitelem a dá se říci nejdůležitější postavou polského exilu byl Władysław Sikorski, proto jsem zvolila jeho smrt jako mezník, ke kterému chci svou práci dovést.

Důležitou problematikou bylo také vyjednávání a ustanovení nových polských hranic. Na tom, že by měly být změněny se shodli všichni spojenci, lišili se ovšem v představě o jejich konkrétní podobě. Zatímco Poláci si chtěli nechat své východní hranice a získat další území na západě, Velká Británie, se Spojené státy i Sovětským svazem, se spíše klonila k územním ziskům na západě, ale za předpokladu ztrát na východě.

Postava generála Sikorského, který formoval polskou exilovou politiku, a jeho osud není Polákům lhostejný ani v 21. století. Před třemi lety se o něm v tisku objevily zmínky, jelikož byla provedena exhumace a zkoumání jeho ostatků. Vědci doufali v odhalení dalších skutečností, které by pomohli osvětlit nejasnosti ohledně jeho úmrtí, a potvrzení, že tělo,

které je v katedrále na Wawelu pohřbeno, je skutečně zesnulého generála, což se nakonec potvrdilo.¹ O okolnostech nehody toto zkoumání však příliš nenapovědělo.

V rámci nepřímé metody jsem se soustředovala zpočátku na shromáždění literatury k exilu druhé světové války obecně, či k druhé světové válce v Polsku obecně, až následně jsem přecházela k pracím konkrétnějším. Literaturu jsem používala hlavně pro sběr faktů, zatímco prameny spíše pro zjištění tehdejších názorů či „nálady“ v té době.

Při psaní o konkrétních projevech britsko-polské spolupráce jsem se musela spokojit většinou s pracemi polské provenience, tudíž jsem byla odkázána pouze na pohled z jedné strany, který byl více či méně nakloněn polské straně, tedy bylo nutné přistupovat k tomu velice opatrně. Naopak u problematiky československo-polských vztahů bylo možné využít hojnou literaturu z obou účastněných stran, a proto bylo možné jejich závěry poměrně lehce komparovat.

Využívala jsem prameny britského, československého a polského původu. Z britských jsem se zaměřila hlavně na záznamy z jednání britského válečného kabinetu, které jsou uloženy v britském národním archivu v Londýně, jež jsou zpřístupněny na jeho internetových stránkách. Chtěla jsem na nich zjistit, jaký prostor se polským záležitostem věnoval na jednání kabinetu a jaké stanovisko k nim bylo zaujímáno. Vzhledem k tomu, že se s postupem války dostávaly polské otázky na program jednání čím dál, tím méně, a proto pro mě byly informačně přínosné hlavně záznamy z doby, kdy se na polském území bojovalo a krátce po něm – tedy ze září a října 1939 - a až na pár výjimek až z období polské sovětské krize a následné smrti generála Sikorského, tj. jaro a léto roku 1943.

Z polských pramenů jsem měla k dispozici hlavně vojenské záznamy z polského institutu a Sikorského muzea v Londýně, ze kterých se ale daly čerpat zajímavé informace o okolnostech odchodu vlády z napadeného Polska, které jsem jinde v literatuře nenalezla.

Z archiválií československých jsem využila zprávy ministerstva zahraničí, kde jsem využívala hlavně zmínky o polských záležitostech, jež byly zaznamenány v rozhovorech československých diplomatů s lidmi z britského ministerstva zahraničí, ale i významnými zástupci veřejnosti. Dobrým zdrojem informací byla také zpráva o Polsku a jeho politických stranách, jejich názorech a zástupcích. U každé zprávy však bylo nutné uvědomit si, v jaké době vznikla a s tím také pracovat.

Vydané prameny pro polskou otázku za druhé světové války jsou důležité hlavně dvojce – *The Great Powers and the Polish Question 1941-1945*, které obsahují důležité dokumenty i poměrně obsáhlý úvod s komentářem. Jedná se hlavně o zásadní dokumenty,

¹ KUPIEC, T. a W. BRANICKI. Genetická analýza domnělých pozůstatků generála Władysława Sikorského.

které provázely vývoj vzájemných vztahů. Druhým významným dílem je edice dokumentů vztahujících se k Polsku během druhé světové války – Poland in the British Parliament 1939-1945. Je to obsáhlé třísvazkové dílo, které obsahuje minimum komentářů, ale přináší informace o jakýchkoliv zmínkách o polských záležitostech projednávaných v britském parlamentu, tudíž zmiňuje i málo známé informace.

Z tisku jsem měla přístup ke kompletnímu vydání Čechoslováka z let 1941-1943, který jasně ilustroval tehdejší postoj vlády. Byl z něj poznat postoj, který tehdy k jednotlivým otázkám českoslovenští představitelé měly a jak se jejich postoj měnil. Pracovala jsem také s britským archivem tisku, který opět, jako u britských archiválií, nesloužil tolik ke sběru faktických informací, jako k ilustraci zájmu médií o polské záležitosti, která tak přinášela odraz tehdejší intenzity vzájemných vztahů.

Literatury k druhé světové válce je nezměrné množství, ovšem pro polsko-britské vztahy té doby je výběr o dost omezenější. Jedním ze základních autorů je Anita Prazmowska, Polka, profesorka na Londýnské škole ekonomie a politických věd a autorka mnoha knih i článků. Její kniha Britain and Poland 1939-1943 poskytla hodnotný základ pro mou práci a inspirovala i její základní členění. Články této autorky byly zdrojem mnoha potřebných informací z různých oblastí problematiky polského exilu,² ale i předválečné doby.³

Z americko-polských autorů je třeba zmínit Piotra Wandycze, emeritního profesora na univerzitě v Yale, který byl pro práci přínosem hlavně svou přednáškou o cílech polské zahraniční politiky,⁴ a Annu Ciencialu, jejíž díla jsou zaměřena spíše na meziválečné období, a proto mi byla nápomocna hlavně při psaní první části mé práce.⁵ Je také potřeba zmínit Michaela Peszkeho, polsko-amerického psychiatra a historika, který se zaměřuje pouze na polskou armádu a polské boje za druhé světové války, jehož práce jsou tak velice kvalitním zdrojem informací.⁶

Posledním důležitým autorem, který se zabývá tématem, které rozebírá i tato práce, je Sarah Meiklejohn Terry, jejíž kniha Poland's place in Europe získala prestižní americkou Cenu Geogre Louise Beera v kategorii moderní evropská mezinárodní historie.

² PRAZMOWSKA, Anita. Polish Military Plans for the Defeat of Germany and The Soviet Union, 1939-41.

³ PRAZMOWSKA, Anita. Poland's Foreign Policy: September 1938 - September 1939; PRAZMOWSKA, Anita. War over Danzig? The dilemma of anglo-polish relations in the months preceding the outbreak of the second world war.

⁴ WANDYCZ, Piotr. *Polish diplomacy 1914-1945: Aims and Achievements*.

⁵ CIENCIALA, Anna, *Poland and the Western Powers 1938-1939 : A Study in the Interdependence of Eastern and Western Europe*.

⁶ PESZKE, Michael Alfred. Poland's Preparation for World War Two; PESZKE, Michael Alfred. A Synopsis of Polish-Allies Military Agreements During World War Two; PESZKE, Michael Alfred. The Polish Air Force in the United Kingdom 1939-1946.

Díla výše zmíněných autorů jsou sice kvalitní, avšak poměrně stará, z 80.-90. let minulého století. Nelze se však divit, když třem z těchto čtyř nejdůležitějších autorů je více než 75 let. Novější díla v rámci tohoto tématu vychází spíše k jeho populárním částem, například katyňskému masakru,⁷ nebo jako přehledná díla delšího časového období.

Ve vyznění literatury je často snadno poznat, kdo z autorů je Polákem, či kdo je smíšeného původu. Autoři – Poláci, kteří navíc působí v Polsku, nejvíce „sklouzávají“ k tomu, aby ze svých neúspěchů či obecně zaviněných nezdarů vinili spíše druhé než sebe. Je to vidět už na srovnání díla např. A. Prazmowské, jak bylo zmíněno výše, s polsko-americkými autory. Velmi výrazně je to vidět však na literatuře k československo-polským vztahům a ukazuje to, že toto téma není v Polsku zatím mrtvé. Zatímco čeští autoři, např. Němeček či Friedl, kteří realisticky vidí chyby na obou stranách – Němeček: „Obě vlády tvrdě hájily zájmy svých států“⁸ či Friedl, který vysvětluje, že těžko překonatelný spor o Těšínsko byl vlastně nutností, jelikož tato oblast byla velkým zdrojem mužů do armády⁹ - polský autor Marek Kazimierz Kamiński ve své knize Edvard Beneš kontra gen. Władysław Sikorski vidí chybu hlavně a pouze v Benešově postupu a československé zahraniční politice. Nakonec až se zlomyslností dodává, že nastolení komunistické diktatury byla pouze Benešova chyba takovým stylem, jako by si to Československo vlastně zasloužilo.¹⁰ Samozřejmě, že každý autor má právo na svůj názor, takto extrémní a neobjektivní však zbytečně snižují kvalitativní hodnotu díla.

Z pramenů osobní provenience jsem využila vzpomínky polského ministra zahraničí Edwarda Raczynského, který měl sice některé zajímavé připomínky, občas se však více zaměřoval na nedůležité společenské detaily, než na předválečné a válečné události. Občasné výpadky důležitých informací jsou však, předpokládám, způsobeny tím, že zápisky nebyly tvořeny pravidelně, někdy mezi jednotlivými záznamy uběhlo i několik měsíců. Z polských pamětí byly přínosnými vzpomínky generála Anderse,¹¹ velitele polské armády v Sovětském svazu, a Leona Mitkiewicze,¹² polského zástupce v Spojeneckém generálním štábu a člověka poměrně blízkého gen. Sikorskému. Pro anglický pohled na problematiku jsem využívala pamětí Winstona Churchilla a Anthonyho Edena, které byly rozsahem velmi bohaté,

⁷ *Katyn. The Crime without punishment.* ed. CIENCIALA, LEBEDEVA, MATERSKI; KOVÁCS, *Piłsudski...Katyń...Solidarita*; SANFORD, *The Katyn Massacre and Polish-Soviet Relations, 1941-43.*

⁸ NĚMEČEK, *Od spojenectví k roztržce*, s. 295.

⁹ FRIEDL, *Na jedné frontě*, s. 355.

¹⁰ KAMIŃSKI, *Edvard Beneš*, s. 378.

¹¹ ANDERS, Władysław. *Bez ostatniego rozdziału. Wspomnienia z lat 1939-1946.*

¹² MITKIEWICZ, Leon. *Wspomnienia kowieńskie 1938-1939.*

zmínkách o Polsku a jeho záležitostech však nebylo příliš a s průběhem války jich stále více ubývalo, což ukazuje i vývoj britského vztahu a pozornosti vůči polskému exilu. Je to poměrně překvapující i z toho důvodu, že generál Sikorski byl blízkým přítelem obou pamětníků, a proto by se předpokládalo více zmínek, když ne o jeho působení, tak alespoň o něm samém.

Práce je chronologicky členěna do kapitol, každá je rozdělena na podkapitoly, které jsou pro větší přehlednost rozděleny podle obsahu. První část se zabývá polským meziválečným působením, stručně představuje vnitřní vývoj nového státu i jeho mezinárodní politiku. Prostor je věnován převážně situaci na konci 30. let, tedy období těsně před 2. světovou válkou, kdy se tvořily spojenecké svazky mezi evropskými státy, které předurčily složení nepřátelských stran v nadcházejícím konfliktu. Toto rozdělení teoreticky platí do německého útoku na Sovětský svaz, prakticky jsou však první kroky ke spolupráci západních spojenců se SSSR provedeny už dříve.

V kapitole „Druhá světová válka“ je představeno formování polské exilové vlády ve Francii, kde se jí podařilo vybudovat i novou polskou armádu. Velké ztráty armádě přinesl přesun vojska do Británie, kam se exil přesunul po německém útoku na Francii. Ve Spojeném království bylo budování velké polské armády, která by osvobodila polské území, utlumeno. Vzpruhou pro něj byl vstup Sovětského svazu do války na straně Spojenců, který byl schopen poskytnout velké množství Poláků, již utvořili základ polské armády v Sovětském svazu, která se později přesunula na Blízký Východ pod britské velení. Při výzkumu vojenských záležitostí bylo jedním z nejnáročnějších úkolů správné převedení anglických a polských názvů armádních hodností, vojenských organizací nebo uskupení do češtiny.

2. Meziválečné Polsko

V této kapitole budou stručně představeny situace, které provázely první roky existence novodobého polského státu. Představíme si tak pozici a stav polského státu, ve které vstupoval do válečného konfliktu. Podařilo se mu vydobýt si pozici v Evropě? Jaký systém v něm panoval? V druhé části se zaměříme na polskou zahraniční politiku a mezinárodní poměry, které panovaly v meziválečném období, zvláště těsně před vypuknutím druhé světové války. Situace těsně před vypuknutím byla klíčová pro rozložení sil v následné válce, došlo k rozdělení na dva soupeřící bloky, které proti sobě během bojů stály.

2.1 Vnitřní vývoj

2.1.1 Od vzniku státu do květnového převratu

Po téměř 130 letech okupace polského území okolními státy vzniklo po 1.světové válce opět samostatné Polsko vyhlášením 11. listopadu 1918 ve Varšavě.¹³ Zpočátku mělo Polsko problémy s přesným určením vlastních hranic, kvůli kterým se dostávalo do konfliktů, i válečných,¹⁴ se svými sousedy. Nakonec byly jeho hranice zajištěny sérií smluv, přesto však byly jejich výsledky vnímány jak Polskem, tak jeho sousedy, jako dočasné. Státní hranice byly dlouhé a mj. i díky terénu obtížně hájitelné.¹⁵

Vznik nové republiky byl završen 14. prosince 1922 předáním pravomocí Náčelníka státu Józefa Piłsudského¹⁶ do rukou prezidenta republiky.¹⁷ Piłsudski se následující rok stáhl

¹³ STACHURA, *Poland in the Twentieth Century*, s. 7; Polsko mělo vlastně štěstí. První světová válka byla prvním konfliktem od zániku Polsko-litevské unie, kdy proti sobě všechny dělicí státy bojovaly. To pro něj otevřelo možnost obnovy státu, která se díky okolnostem (délka války, kolaps Ruska, zánik Rakousko-uherské monarchie,..) realizovala. PRAZMOWSKA, *Poland*, s. 61.

¹⁴ V letech 1919-1920 vedlo Polsko šest pohraničních válek – proti Německu v Poznaňsku a Slezsku; proti Československu, Litvě, Západoukrajinské republice a Rusku. DAVIES, *Polsko*, s. 125.

¹⁵ „...jejich absurdita převážně na severu a v Horním Slezsku. Zdůraznila v tomto ohledu, že Versailleská smlouva dovolila Německu využít Horního Slezska jako vojenské základny oddělující Polsko od Československé republiky a činící hranice těchto dvou států téměř neobhájitelné. Spolu s nespravedlivým vyřešení problému Východního Pruska, hranice stanovené Smlouvou z Versailles dostaly Polsko do beznadějně strategické polohy ve vztahu vůči Německu.“ TERRY, *Poland's*, s. 94.

¹⁶ Józef Klemens Piłsudski (1867-1935) byl polským státníkem. Po vypuknutí první světové války se s polskými dobrovolníky přidal k Rakousko-Uhersku na ruské frontě, v roce 1917 však od jejich podpory upustil. Když byla vyhlášena nová polská republika, stal se Náčelníkem státu (1918-1922) a náčelníkem generálního štábu. Úspěšně velel polským silám ve válce s bolševiky 1919-1921. V převratu roku 1926 získal moc a byl diktátorem až do své smrti. Více: KOPER, Sławomir. *Józef Piłsudski - człowiek i polityk : fakty i tajemnice z życia Marszałka*. Warszawa: Bellona SA : RYTM, 2010; BIEMAT, Tadeusz. *Józef Piłsudski - Lech Walęsa: paradoks charyzmatycznego przywództwa*. Toruń : Adam Marszałek, 1999.

¹⁷ Prezidentem byl v té době pouhých pět dní Gabriel Narutowicz, ten byl však dva dny poté zastřelen, a tak byl zvolen nový prezident Stanisław Wojciechowski, který v úřadě vydržel další čtyři roky. *Prezydenci i premierzy*, red. CHOJNOWSKI, s. 35, 49.

z politického života.¹⁸ Do roku 1926 se podařilo provést měnovou a pozemkovou reformu i uzavřít konkordát s Vatikánem.¹⁹ I přes tyto dílčí úspěchy byly vlády nestabilní, docházelo k jejich častým střídáním, což se brzy projevilo v nespokojenosti obyvatelstva.

Polský stát se stejně jako okolní nástupnické státy potýkal s mnoha problémy, jako byly např. sociální nepokoje či menšiny, a nutností provádět mnohdy nepopulární reformy. Nelze však říci, že by si se situací poradil hůře než jeho sousedé, vždyť občanská nespokojenost obyvatelstva či časté střídání vlád nebylo netradičním jevem ani v sousedním Československu, přesto se od roku 1926 začal jejich vývoj výrazněji odlišovat.

2.1.2 Květnový převrat a sanační režim

V roce 1926 se stupňovalo napětí mezi obyvatelstvem, které vyvrcholilo 12. května 1926 ve Varšavě. V důsledku nepokojů padla vláda, byl nastolen nový úřednický kabinet a do čela armády se postavil Józef Piłsudski, který tak získal rozhodující moc. Nový vrchní velitel byl velice překvapen rychlostí, jakou se věci udály, a bral to jako závazek k další činnosti.²⁰

Po převratu byl novým prezidentem zvolen „Piłsudského“ kandidát Ignacy Mościcki.²¹ Piłsudski se podílel na nové polské politice režimu „Sanace“ (uzdravení) přímo - celou svou vládu držel post ministra obrany, generálního inspektora ozbrojených sil a několikrát byl i předsedou vlády,²² ale i nepřímo mj. přes Nestraničský blok pro spolupráci s vládou, ale hlavně svým vlivem a autoritou v armádě i ve společnosti.²³ Už od počátku nového režimu byl v zahraničí vnímán jako diktátor.²⁴ Již v srpnu 1926 byla provedena novelizace ústavy, která dávala prezidentovi větší pravomoci. Mohl vydávat dekrety s platností zákona nebo rozpouštět parlament, což pomohlo upevnit nový režim.²⁵

¹⁸ Dne 30. května 1923 se vzdal funkce náčelníka generálního štábu a 2. července i postu předsedy válečné rady. ROTHSCCHILD, *The Military Background*, s. 249.

¹⁹ KOSMAN, *Dějiny Polska*, s. 270-271, 273.

²⁰ „Jsem neuvěřitelně unavený. Nechci nic jiného než spát. Celé tři dny jsem nespál, ani neviděl svou ženu a děti...Ale mám spoustu důležitých věcí, co musím udělat...Jsem vlastně velice překvapen, že jsme uspěli tak rychle. Všechno bylo tak rychlé jako úder blesku.“ Piłsudski interwied. *Time*. 31. května 1926, s. 14.

²¹ Ignacy Mościcki (1867-1946) byl profesorem chemie na univerzitě ve Lvově. Za života Piłsudského plně respektoval jeho vedoucí postavení, po jeho smrti se však projevil jako ambiciózní člověk s vůdčími schopnostmi.

²² Dvakrát krátce zastával post předsedy vlády. PEARCE, Józef Klemens Piłsudski, s. 21.

²³ V činnosti od 19. ledna 1928., v jeho čele byl Walery Sławko. WIECZORKIEWICZ, *Historia Polityczna*, s. 292-293.

²⁴ „Maršál Józef Piłsudski, v mládí nekontrolovatelný socialista, později organizátor, který osvobodil Polsko během Světové války, v současnosti diktátor, premiér a ministr války Polské republiky.“ Piłsudski Playful. *Time*. 15. listopadu 1926, s. 17.

²⁵ Schválena 2.srpna 1926, platná o dva dny později. Jedním z prvních využití nové ústavy bylo jmenování Piłsudského prezidentským dekretem do funkce generálního inspektora ozbrojených sil, který nebyl zodpovědný vládě, ani parlamentu. BRZOZA, SOWA. *Historia Polski*, s. 285.

Zpočátku měl nový režim, díky autoritě Piłsudského, podporu obyvatel, později se však uchýlil k praktikám jako byly cenzura, volební machinace, postihy a zatýkání vůdců opozice, které oblíbenost režimu snižovaly.²⁶ Docházelo k omezování sejmu, byly provedeny čistky v armádě i úřednickém aparátu, volná místa byla obsazena Piłsudskému nakloněnými osobami. Ve vládě i regionální administrativě tak bylo plno bývalých legionářů z důstojnického sboru, brzy se proto hovořilo o vojenské diktatuře.²⁷

V roce 1935 byla přijata nová ústava, která významně posílila pravomoci prezidenta. Ten už nebyl zodpovědný nikomu jinému než „Bohu a dějinám.“²⁸ Mohl být znovu zvolen a v případě patu mohl ustanovit jednoho z kandidátů za svého nástupce. V případě války mohl sám jmenovat svého nástupce.²⁹ Další významnou událostí toho roku byl skon Piłsudského, který 12. března, tedy přesně deset let po zahájení májového převratu, podlehl rakovině jater.³⁰ S jeho odchodem zmizela i persóna tmelící vládnoucí garnituru. Po jeho smrti se začaly projevovat rozpory mezi „Belvederem“ (vojenský blok) a „Královským zámkem“ (prezident Mościcki a jeho okolí). Piłsudského v pozici generálního inspektora ozbrojených sil a později i maršálka Polska nahradil Edward Rydz-Śmigły.³¹ Nový maršálek neměl takovou autoritu, aby mohl napomoci zklidnění situace.³² Vláda bez bývalého diktátora byla proto méně kompaktní a přibývalo projevů občanské nespokojenosti.³³

Režim Sanace měl své pozitivní i negativní dopady. Umožnil rozvoj kultury a přinesl stabilitu ekonomiky, na druhou stranu se jednalo o autoritativní režim, kde byla potírána opozice, k čemuž sloužily i místní koncentrační tábory; stálým problémem byla sociální bída venkova či růst antisemitismu.³⁴ Rozdílně byl vnímán i samotný představitel režimu

²⁶ BRANDES, *Exil*, s. 21-22.

²⁷ PEARCE, Józef Klemens Piłsudski, s. 21; Jedním z těchto důstojníků byl i plukovník Józef Beck, který v roce 1932 nahradil na postu ministra zahraničních věcí Augusta Zaleského. Zaleski se na svůj post vrátil v rámci polské exilové vlády. WANDYCZ, *August Zaleski and his Times*, s. 409.

²⁸ SANFORD, *Democratic Government in Poland*, s. 14.

²⁹ Došlo k posílení pravomocí senátu, jehož třetina byla jmenována prezidentem. SKOTNICKI, *Senát v Polsku*, s. 233.

³⁰ PEARCE, Józef Klemens Piłsudski, s. 21.

³¹ Rydz-Śmigły byl údajně už Piłsudským vnímán jako jeho nástupce, proto jeho volba nebyla žádným překvapením. Zajímavostí je, že předtím, než se začal angažovat v armádě, působil jako umělec. Natural Successor. *Derby Daily Telegraph*. 13. května 1935, s.1.

³² Snaha přesvědčit polské občany o tom, že Rydz-Śmigły se osobnost podobného či stejného naturelu jako zesnulý diktátor se však, dle Timu, příliš nedařila. Dictator's Ghost. *Time*. 27. září 1936, nestr.

³³ Jedná se například o stávky v Krakově a Lvově, které zde proběhly v březnu a dubnu 1936, během kterých bylo zabylo 32 demonstrantů. Policing Interwar Europe. Ed. BLANEY, 169.

³⁴ DAVIES, *Polsko*, s. 134.

Piłsudski, který byl jedněmi milován, ale druhými nenáviděn.³⁵ Historik Stachura Piłsudského působení hodnotí tvrzením, že pod Piłsudského autoritou a vedením se politické otřesy zmírnily, ať už byla jeho vláda jakkoliv kontroverzní.³⁶

Za dvacet let existence se Polsku nepodařilo vytvořit svobodný a demokratický stát. Zpočátku demokratický, ale poněkud chaotický vývoj, byl nahrazen autoritativním vedením polského hrdiny maršála Piłsudského, který zemi nepochybně přinesl velice pozitivní věc, a to stabilitu. Ta se však po jeho smrti pomalu vytrácela, jelikož byl režim „zatěžován“ stále silnějšími otřesy, které zemi oslabovaly.

2.2 Zahraniční politika Polska a mezinárodní situace v meziválečném období

Polsko se od počátku své existence nacházelo v geopoliticky velice obtížné situaci. Když pomineme dlouhé a náročně chránitelné hranice, byli tu ještě dva velice silní sousedé – Německo a Rusko. Země se proto rozhodla zachovat mezi nimi neutralitu a snažila se upevnit své postavení spojenectvím se západní mocností – Francií.³⁷ Dne 19. února 1921 uzavřela Francie s Polskem dohodu o obranné spolupráci.³⁸ Spolu se smlouvou s Rumunskem³⁹ se staly jedním ze základních kamenů polské zahraniční orientace.

Krátce po májovém převratu však začala Francie ze svých závazků ustupovat. Na pozadí Locarna, kde byly potvrzeny německé západní, avšak ne východní hranice, neměla zájem pokračovat ve spolupráci.⁴⁰ Zároveň ve 20. letech dochází ke sbližování Německa a Ruska,⁴¹ jejichž spolupráce Poláky přirozeně značně znervózňovala. Pro zlepšení vlastní pozice se Piłsudski snažil o zlepšení vztahů s mocnými sousedy, motivací mu však také bylo

³⁵ „Piłsudského životopisec píše, že neměl přátele, jen obdivovatele – a spoustu nepřátel. Jemu však nedostatek přátel kompenzoval velký nárůst jeho politických příznivců.“ CHERNOV, Joseph Piłsudski, s. 155; Dodnes ho velká část společnosti vnímá jako hrdinu. FIJALKOWSKI, *From Old Times to New Europe*, s. 41.

³⁶ STACHURA, *Poland in the Twentieth Century*, s. 11.

³⁷ WANDYCZ, *Polish diplomacy*, s. 17-19.

³⁸ Smlouva, podepsaná v únoru 1921, zavazovala oba partnery k vojenské spolupráci v případě nevyprovokované agrese. Byla zaměřená nejen vůči německé agresi, ale také zavazovala Francii k tomu, aby v případě sovětského útoku Německo zadržela. SAKVA, *The Franco-Polish Alliance*, s. 125.

³⁹ Smlouva zavazovala ke společnému vojenskému zásahu v případě nevyprovokovaného útoku na východní hranice obou států, v ostatních případech se druhý stát mohl dobrovolně rozhodnout, zda svému spojenci pomůže. Polsko a Rumunsko – konvence pro obrannou alianci, podepsaná v Bukurešti 3. března 1921.

⁴⁰ WANDYCZ, *Polish diplomacy*, s. 19.

⁴¹ Rapalská smlouva o hospodářské spolupráci z dubna 1922; Další vzájemná smlouva o přátelství a neutralitě byla podepsána v roce 1926 v Berlíně a způsobila znepokojení hlavně v československých a polských politických kruzích. Britský kabinet byl však uklidněn vysvětlením důvodů podepsání německého zástupce na jednání soudců v Ženevě. Za důkaz toho, že se Německo nemá v úmyslu odklonit od politiky dohodnuté v Locarnu, bylo bráno také odmítnutí postu kancléře Konrádem Adenauerem, který s locarnskými smlouvami od počátku nesouhlasil. Jednání britského válečného kabinetu 19. května 1926. CAB/23/53, s. 3-4.

oslabování francouzského vlivu.⁴² Ve druhé polovině 20. let došlo k normalizaci vztahů s Ruskem, kterou následovalo uzavření paktu o neútočení na tři roky v roce 1932, ve kterém obě strany uznaly své aktuální hranice, jenž byl roku 1935 prodloužen na dalších deset let.⁴³ Zároveň se i uskutečnilo jednání s Německem, jehož výsledkem byl pakt o neútočení na deset let uzavřen roku 1934.⁴⁴ Piłsudski však již v té době nevěřil, že dobré vztahy s Německem mohou vydržet déle než čtyři roky.⁴⁵

Během 30. let se situace změnila. Německo realizovalo svou agresivní politiku,⁴⁶ na které polský ministr zahraničních věcí Józef Beck⁴⁷ reagoval ultimátem Litvě a Československu. Beck chtěl ohromit Německo, aby spolu s ním, Itálií a Maďarskem mohl budovat „třetí Evropu“, a tudíž by Polsko nezůstalo v izolaci.⁴⁸ Po obsazení Sudet přišel návrh říšského ministra zahraničních věcí Joachima von Ribbentropa polskému velvyslanci v Berlíně Józefu Lipskému na dohodu ohledně Gdaňsku. Polsko mělo souhlasit s připojením Svobodného města k Německu a vytvořením extrateritoriální dálnice a železnice přes polský koridor, aby mělo Německo spojení s východním Pruskem, za to by dostalo prodloužení smlouvy o neútočení na 25 let a garanci respektování hranic.⁴⁹ Nabídka byla po dlouhých jednáních nakonec odmítnuta.⁵⁰ Dnes se již těžko může pochybovat o tom, že přijetí těchto návrhů by něco změnilo na polském osudu, i když to tehdy polští zástupci nemohli tušit.

Otázka Gdaňsku se v průběhu roku 1939 stala mezinárodní otázkou. Do sporu o Gdaňsk mezi Německem a Polskem se vložila i Británie. Ta poskytla po obsazení Československa Polsku jednostranné garance bezpečnosti. Původně přišel Neville Chamberlain 19. března 1939 s návrhem, že by měla Francie a Sovětský svaz jednat ohledně udržení nezávislosti států jihovýchodní Evropy. Obě země s tím souhlasili, dohoda však

⁴² BRANDES, *Exil*, s. 18.

⁴³ WOOLSEY, *The Polish Boundary Question*, s. 445.

⁴⁴ O několik let později popsal britský *Time* okolnosti vzniku dohody následujícím způsobem. „První evropský státník, který rozpoznal hrozbu Nacistického Německa...byl maršál Josef Piłsudski...Když Hitler přišel k moci...nechal mu doručit ultimátum, kde stálo: 'Chcete válku nebo mír? Jestli válku, naše armáda připochoduje zítra ráno. Jestli mír, podepište zde.'“ *Guardian. Time*. 3. března 1939, s. 19; Ve skutečnosti si Piłsudski uvědomil nebezpečnost Hitlera a připravoval proti němu preventivní válku, ale díky appeasementu západních mocností z toho sešlo. CROCKETT, *The Polish Blitz*, s. 561.

⁴⁵ KORNAT, Józef Beck o stosunkach polsko-niemieckich, s. 117-118.

⁴⁶ Jedná se například o připojení Rakouska a Mnichovskou dohodu.

⁴⁷ Józef Beck (1894-1944) byl polským politikem. V roce 1932 se stal ministrem zahraničí, tento post zastával až do jmenování exilové vlády ve Francii. Po vypuknutí 2. světové války utekl do Rumunska, kde v internaci zemřel. např.: CAT-MATKIEWICZ, Stanisław. *Polityka Becka*. Kraków: Universitas, 2009; BECK, Józef. *Pamiętniki Józefa Becka* : (Wybór). Warszawa: Czytelnik, 1955.

⁴⁸ WANDYCYZ, *Polish diplomacy*, s. 5.

⁴⁹ ANGELOW, *Accomplices with Reservations*, s. 373.

⁵⁰ CIENCIALA, *Poland and the Western*, s. 181.

zkrachovala na postoji Polska. To chtělo tajné oboustranné britsko-polské záruky. Dne 31. března byly nakonec veřejně vyhlášeny jednostranné britské garance vůči Polsku.⁵¹ Garance byly v tisku přivítány velice pozitivně jako významná změna britské zahraniční politiky, kterou vnímali jako konec appeasementu.⁵² Dne 6. dubna pak bylo vydáno komuniké,⁵³ jenž znamenalo otevření cesty k oboustrannému britsko-polskému spojení. Hitler reagoval o několik týdnů později vypovězením polsko-německé smlouvy a neútočení a anglo-německé námořní smlouvy.⁵⁴

Dohody však Velká Británie využívala k tlaku na Polsko. Bála se, že se spor, který vedlo Polsko s Německem o Gdaňsk, vystupňuje v potyčku, do které by se musela zapojit, proto na svého spojence tlačila, aby byl „rozumný“ a využíval raději jiných zbraní, kupříkladu ekonomického tlaku, před násilným řešením. Britské zasahování se však nelíbilo polskému ministru zahraničí, který v intervencích západních mocností viděl předzvěst nového „Mnichova“, který nechtěl dopustit. Otázka Gdaňsku byla pro Brity nepohodlná, jelikož je tlačila do stavu, kdy se museli rozhodnout, jestli budou v politice appeasementu pokračovat donekonečna, nebo jestli si určí bod, za který už nepůjdou. Velká Británie však nechtěla jít do války, a už vůbec ne kvůli Gdaňsku.⁵⁵

Situace ve Svobodném městě se vyostřila v létě, kdy zde nacisté zkoncentrovali své síly.⁵⁶ Na konci srpna jmenoval místní senát funkcionáře NSDAP Alberta Forstera hlavou státu.⁵⁷ Polsko pod tlakem Francie a Británie reagovalo jen mírným písemným protestem. Na

⁵¹ STRANG, *Once More unto the Breach*, s. 722.

⁵² Svět vítá revoluci v naší politice. *The Daily Herald*. 1. dubna 1939, s. 1; Hitler zuří. *Western Daily Press*. 1. dubna 1939, s. 7; Britain On The Side Of Peace. *Exeter and Plymouth Gazette*. 6. dubna 1939; Oproti tomu italský Popolo di Roma je odsoudil jako drzé zasahování do cizích záležitostí. „Innocent Germany“. *Derby Daily Telegraph*. 4. dubna 1939, s. 1.

⁵³ „...země jsou připraveny uzavřít vzájemnou a trvalou dohodu, která by nahradila dočasné jednostranné záruky, které dala vláda Jeho Veličenstva polské vládě...smlouva nebude přímo zaměřena proti další zemi, ale bude zavazovat obě země k vzájemné pomoci v případě ohrožení, přímého nebo nepřímého, nezávislosti jedné z nich.“ Britsko-polské komuniké vydané 6. dubna 1939; Leon Mitkiewicz vnímal hlavní úmysl vzniku komuniké ne v tom, že v případě války bude mít Polsko zajištěno britskou pomoc, ale v tom, že Němci do války nepůjdou, právě díky vědomí, že jsou Britové na polské straně. „Mám dojem, že Beck spojenectvím s Velkou Británií (pokud iniciativa patřila jemu a ne věrolomnému Albionu) hraje poker s vysokými sázkami, jasně založený na blafování. Blaf spočívá v tom, že Němci...nebudou riskovat válku s britským impériem.“ MITKIEWICZ, *Wspomienia kowieńskie*, s. 227.

⁵⁴ Britové podezírali Hitlera, že cílem jeho konání bylo pouze vyzkoušet francouzskou a britskou podporu Polska, jelikož měli dojem, že Hitler v projevu vypovídajícím jejich vzájemnou námořní dohodu nadnesl možnost dalších jednání s Velkou Británií. Ohlas na Hitlerův projev ze dne 28. dubna 1939. Jednání britského válečného kabinetu 3. května 1939. CAB/23/99, s. 2-3.

⁵⁵ PRAZMOWSKA, *War over Danzig?* s. 177-181.

⁵⁶ Zvyšování vojenské aktivity si byli vědomi i v britském parlamentu a situaci pečlivě sledovali. Danzig Customs Warning. *Western Daily Press*. August 5, 1939, s. 9.

⁵⁷ PRAZMOWSKA, *Poland's Foreign Policy*, s. 872.

konci srpna už nemělo Polsko pod kontrolou situaci v Gdaňsku, kam pokračoval průnik pruských jednotek z východního Pruska.⁵⁸ Gdaňsk byl logickým cílem nacistické expanze, převážně německé město, ke zbytku Polska připojené pouze koridorem, bylo snadným cílem německé politiky. I přes jeho význam do něj Poláci nebyli schopni poslat větší jednotky, které by jej mohly chránit. Počátek německého útoku na Polsko právě v tomto místě je proto naprosto logickým rozhodnutím.

Ve stejné době, kdy Němci vypověděli své pakty s Británií a Polskem, došlo v Moskvě k výměně na postu ministra zahraničních věcí, kdy Maxima Litvinova⁵⁹ nahradil Vjačeslav Molotov.⁶⁰ Jednalo se o ústupek Berlínu a je pokládán za jeden ze znaků sbližování obou mocností.⁶¹ Hitler byl sice přesvědčen o tom, že by v případě napadení Polska západní mocnosti nereagovali, nemohl však podcenit možnost intervence SSSR. I Stalin si přál dohodu, neboť věděl, že válka je nevyhnutelná. Motivace těchto soupeřů však byla různá. Třetí říše si chtěla pojistit svůj tyl během bojů na západě, zatímco Sovětský svaz si přál, aby byly boje co nejdelší. Dlouhými boji by se zainteresované státy vyčerpaly a on by pak mohl rozpoutat bolševickou revoluci i na západě.⁶² Jejich vzájemné sbližování šlo jen pomalu, jelikož Hitler nechtěl jednání uspěchat. Nebezpečí jejich spolupráce si však nepřipouštěli na britském ministerstvu zahraničí, neboť byli přesvědčeni, že jsou od sebe oba aktéři příliš ideologicky vzdálení.⁶³

Po uveřejnění polsko-britské dohody vystoupil francouzský ministerský předseda Daladier s prohlášením, že dohodu akceptuje a zároveň zmínil podobnou možnost vůči Polsku i z jejich strany. Začaly tedy britsko-francouzsko-polské rozhovory. Oba západní státy však věděly, jak je jejich spojenec slabý, a proto se rozhodly zapojit do rozhovorů i Sovětský Svaz.⁶⁴ Jednajícími, kteří na společné dohodě pracovali od dubna do srpna 1939, se však

⁵⁸ ROBERTS, Hitler's lightning strike, s. 12; Zhoršující situaci v Gdaňsku potvrzují i zápisky polské vyslance v Londýně E. Raczyńského, který zde celé léto 1939 zmiňuje stále se horšící situaci. RACZYŃSKI, In allied London, s. 11-13, 17-19; Ani britská média nemohla nezpozorovat horšící se situaci v Gdaňsku i větší koncentraci německých příslušníků SS v něm. Nervous Strain in Free City. *Western Morning News*. 1. července 1939, s. 9.

⁵⁹ Maxim Maximovič Litvinov (1876-1951) byl sovětským politikem židovského původu. V letech 1930-1939 působil ve funkci ministra zahraničních věcí. Mezi léta 1941-1943 byl velvyslanec ve Washingtonu.

⁶⁰ Vjačeslav Michajlovič Molotov (1890-1986) byl sovětský politik, v letech 1939-1949 a 1953-1956 sovětským ministrem zahraničí.

⁶¹ RESIS, The Fall of Litvinov, s. 33.

⁶² GARLINSKI, *Poland*, s. 7-8.

⁶³ PARKER, Neville Chamberlain, s. 5.

⁶⁴ Angažování Sovětského svazu bylo bráno za důležitou podmínku zachování míru ve Východní Evropě, bez něj by jakékoliv garance v tom prostoru neměly smysl. British-Russian shyness Delays peace pact. *Western Times*. 2. června 1939, s. 8.

nepodařilo dosáhnout společné dohody, jednou z hlavních překážek byl průchod Rudé armády přes Polsko vstříc nepříteli, což polská vláda nechtěla povolit.⁶⁵

Dodnes je otázkou, na čí straně byla vina neúspěchu rozhovorů. Západní demokracie nespěchaly se svými odpověďmi sovětská straně a své zástupce pro přímá jednání v Moskvě nevybraly příliš vhodně,⁶⁶ na druhou stranu Sověti jednali zároveň i s Berlínem a ke konci jednání se Západem využívali pouze k tlaku na Německo. Neúspěch jednání předjímal už rozdílný přístup obou stran. Francie s Británií věřily, že se jim paktem ještě podaří vyhnout válce, zatímco SSSR počítal s tím, že válka bude a dohoda pro něj měla znamenat záruku vojenské podpory.⁶⁷ Polsko svou opozicí jednání také příliš neulehčovalo. Jeho ministr zahraničních věcí Beck do poslední chvíle věřil, že k válce nedojde, a proto se k alianci se Sovětským svazem stavěl velice zdrženlivě, neboť se domníval, že by jen vyprovokovala Německo k zásahu.⁶⁸ Polská exilové média zpětně polskou politiku velice kritizovala za předválečný postup a obviňovala ministerstvo zahraničí i vládu z nedostatečných příprav i podcenění situace.⁶⁹

Po neúspěšném jednání se Západem uzavřeli Sověti 23. srpna německo-sovětský pakt o neútočení. „Obě strany měly v případě válečného aktu třetí strany proti jedné z nich neposkytnout pomoc této třetí síle. Dále se dohodly na společných konzultacích, na odmítnutí účasti v paktech, která by byly namířeny proti jedné ze stran a na řešení sporů výhradně přátelskou výměnou názorů nebo arbitráží.“ Součástí smlouvy byl i tajný dodatek, ve kterém si obě země rozdělily sféry vlivu v Polsku a ve východní části Evropy.⁷⁰ Této dohodě předcházela o dva dny dříve vzájemná obchodní smlouva.⁷¹

Paktem chtěl Hitler izolovat Polsko, to se mu však nepovedlo. Dne 25. srpna po několika měsících příprav byla konečně podepsána britsko-polská smlouva o vzájemné pomoci na 5 let. Součástí této dohody byl také tajný dodatek, který zaměřoval dohodu proti

⁶⁵ CARLEY, End of the „low, dishonest decade“, s. 304.

⁶⁶ Za Velkou Británii byl do Moskvy pro politické rozhovory poslán William Strang (1893-1978), který byl i přes své zkušenosti ještě mladým mužem, jenž u Sovětů vyvolal nelibost, neboť čekali k Molotovovi rovnocennějšího partnera. K vojenským jednáním byl v srpnu poslán admirál sir Reginald Aylmer Ranfurly Plunkett-Erle-Drax, který ale neměl pravomoc podepsat případnou dohodu. DOERR, *British foreign policy*, s. 255-258.

⁶⁷ WATSON, Molotov's Apprenticeship in Foreign Policy, s. 695.

⁶⁸ KORNAT, Ambasador Edward Raczyński, 106-110.

⁶⁹ Polska Walczaca z 30. srpna 1941; Wiadomosć Polska z 4. května 1941. LA, inv. č. 21/E, k. 28, nestr.

⁷⁰ Německu měla připadnout Litva a západní část Polska; SSSR Finsko, část Běloruska, Ukrajina, Besarábie a zbytek Polského státu. Hranice na polském území byla určena řekami Narev, Visla a San. ROBERTS, *The Soviet Decision*, s. 70.

⁷¹ KORNAT, *Dyplomacja polska wobec zbliżenia niemiecko-sowieckiego*, s. 45.

Německu.⁷² Hitler ještě téhož dne odvolal svůj rozkaz k útoku na Polsko. Britové se v následujících dnech snažili najít nějaké řešení, aby se mohli vyhnout válce, dokonce uvažovali o novém „Mnichovu“. Jednání byla komplikovaná, Německo nakonec souhlasilo s německo-polskými rozhovory, k těm už ale nedošlo. Posledním mírovým kontaktem obou zemí byla návštěva polského vyslance v Berlíně Lipského u Ribbentropa 31. srpna 1939.⁷³

Po deklaraci z 31. března chtěl polský ministr Beck získat od svého britského spojence finanční a vojenskou pomoc.⁷⁴ Polská armáda nebyla v dobrém stavu. Už v roce 1936, po obsazení Porýní Hitlerem, vznikla v Polsku Komise pro zbrojení a vybavení, která měla zhodnotit stav armády a možnosti obrany. Byl vytvořen šestiletý plán na modernizaci armády, jednalo se hlavně o motorizaci, efektivnější protitankovou a protiletadlovou obranu, na jehož realizaci šla velká část rozpočtu.⁷⁵ Polsku by se tedy finanční pomoc hodila. Nabídka přišla z Anglie 1. července 1939, kdy mu bylo nabídnuto osm miliard úvěrem a dalších pět miliard liber, pokud by zdevalvovalo polský zlotý. Jednání se však protahovala a nakonec byla přerušena. Dohoda byla sjednána až po vypuknutí války 7. září 1939.⁷⁶

Pozice polské republiky nebyla po první světové válce záviděníhodná. Poláci se sice po dlouhé době dočkali samostatného státu, avšak v nepříliš příznivých podmínkách. Ze dvou stran bylo obklopeno velmocemi, které sice vyšly z války oslabené, ale o to víc se v nich kumulovaly touhy po změně systému, který panoval po Versailleské mírové konferenci. Jeho území bylo sice rozšířeno výbojnými válkami na počátku 20. let, to je však neučinilo výhodným. Hlavně na západě, kde mělo Polsko úzký pás země směřující k moři a ukončený Gdaňským přístavem mezi samotným Německem a německým Východním Pruskem, se dal čekat vznik sporů.⁷⁷ Ve dvacátých letech se situace postupně uklidnila, také díky příznivé ekonomické situaci, na počátku 30. let však svět postihla ekonomická krize, která posílila extremistické strany ve většině států. Piłsudski, jenž od roku 1926 řídil polskou zahraniční politiku, a který se snažil o dobré vztahy s mocnými sousedy, reagoval na zvýšené nebezpečí

⁷² TEBINKA, Polityka brytyjska wobec problemu, 56; „1. A] Vyjádřením Evropská Mocnost se ve smlouvě miní Německo; B] V případě akce...Evropské mocnosti jiné než Německo, budou obě strany vzájemně konzultovat svůj postup.“ *Poland in the British Parliament. Volume I.*, ed. JEDRZEJEWICZ, s. 188-192.

⁷³ BATOWSKI, *Walka dyplomacji*, s. 26.

⁷⁴ PRAZMOWSKA, Anita, War over Danzig? str. 182

⁷⁵ 6% HDP, tj. 33% vybraných daní. PRAZMOWSKA, War over Danzig? str. 182; Polsko si také v roce nechalo vypracovat studii, jak dlouho by polská armáda vydržela při německém útoku. Výsledkem byla zpráva, která uváděla, že maximální doba, kterou může polská armáda vzdorovat Německu je šest týdnů. Tudiž je při obraně nutné počítat se spojencem – Francií. PESZKE, *Poland's Preparation*, str. 20.

⁷⁶ PRAZMOWSKA, War over Danzig? str. 182

⁷⁷ „Polské Pomořsko, tak hloupě nazývané 'Koridor', není nic než umělý výtvar Versailles...je nemožné ho bránit v podmínkách moderní války.“ HALECKI, *Post War Poland*, s. 34.

uzavřením smluv s nimi. Po jeho skonu řídil zahraniční politiku Józef Beck, který se od předchozí politiky částečně odlišoval, a to aktivní snahou zapojit se do expanzivních snah blízkých sousedů, které byly velmi patrné na konci 30. let. Nakonec se nepodařilo Polsko „zachránit“ před německým útokem, mělo avšak alespoň zajištěnou, i když značně nejistou, pomoc od Západních spojenců. Polsko podcenilo situaci. Příliš spoléhalo na to, že se německé nároky podaří vyřešit dohodou, a tak zbytečně blokovalo v té době svou šanci na získání uspokojivé obrany, která by ochránila jeho území.

Velká Británie se na sklonku 30. let začala po odmlce více zapojovat do politiky kontinentální Evropy. Do doby, než sama cítila německé ohrožení, neměla potřebu příliš se zapojovat do politiky ve Východní Evropě, konkrétně v Polsku. To se k Británii do té doby také neobracelo a praktikovalo svou politiku balancování mezi mocnými sousedy. Dle polského historika Kornata se však Beck svou politikou o sblížení snažil, ale Británie jeho snahy vytrvale odmítala, jelikož chtěla raději spolupracovat s Německem.⁷⁸

Záruky poskytnuté Polsku byly motivovány hlavně udržení míru. To potvrzuje, že obdobné garance dostalo o několik dní později i Rumunsko.⁷⁹ Strach z možného opakování krvavých front první světové války nutil vysoké britské představitele, zejména britského ministerského předsedy Nevilla Chamberlaina, ke snaze o udržení míru za každou cenu, proto byli ochotni tolik ustupovat v případě Československa i Polska. Garance dané na konci března tudíž nebyly upřímným gestem pomoci vůči Polsku, ale pouze prostředkem nátlaku, který měl brzdit německou rozpínavost. Při porovnání s Mnichovskou dohodou uzavřenou o několik měsíců dříve, jeví se velice pravděpodobnou skutečnost, že i v tomto případě mohlo dojít k „mírovému“ záboru polských území, na kterých mělo Německo zájem, v duchu vyhýbání se válce. Jen Hitlerovo rozhodnutí nenechat vyvinout se situaci tímto směrem zabránilo dalším sporným dohodám a přineslo počátek války. To potvrzuje i fakt, že do doby než byly garance vyhlášeny, neměla Velká Británie s Polskem žádnou obrannou smlouvu. Británie, podobně jako Polsko, podcenila situaci. V době, kdy Hitler vystoupil se svými územními požadavky, se jako velmoc chovala nezodpovědně, sice s ohledem na své aktuální zájmy, ale s ignorancí vůči tomu, co toto jednání přinese do budoucna.

Podepsáním paktu Molotov-Ribbentrop se tedy k bloku fašistickému Německo-Itálie nepřímou přidal i Sovětský svaz. Jádrem mocenského uskupení, které stálo proti nim byla Francie a Velká Británie, které se ale snažily konfliktu předejít do poslední chvíle. Po

⁷⁸ KORNAT, Ambasador Edward Raczynski, s. 97.

⁷⁹ Garance, které byly Rumunsku poskytnuty 13. dubna, byly stejně pro Polsko jednostranné. DOERR, *British foreign policy*, s. 244.

vypuknutí a vyhlášení války stály oba mocenské bloky proti sobě, Sovětský svaz byl však stále západními mocnostmi, do jejichž bloku se od roku 1939 počítalo i Polsko, brán jako potenciální spojenec a když to bylo možné, snažily se o spolupráci s ním.

3. Druhá světová válka

3.1 Vypuknutí války a formování exilové vlády

V této kapitole budou představeny počátky druhé světové války. Jak polská vláda na nepříznivou situaci reagovala? Byl systém jejich předválečných, i když někdy narychlo uzavřených, smluv úspěšný? Práce se nebude zabývat vojenskými operacemi, průběhem bojů nebo jednotlivými kroky vojenských velitelů, ale zaměří se na politické kroky zainteresovaných kabinetů.

Dne 1. září začal německý útok na Polsko. V polovině září⁸⁰ vstoupila na polské území z východu také sovětská armáda a obsadila území západní Ukrajiny a západního Běloruska.⁸¹ Polský vrchní velitel, který si uvědomoval nemožnost bojů proti takto silným soupeřům na dvou frontách, vojákům nařídil na Sověty nestřílet a ustoupit, pokud to půjde, do Rumunska nebo Maďarska.⁸² Na konci měsíce uzavřeli Sověti s Němci další dohodu, která upřesnila rozdělení území mezi dvěma spojenci, hranice vedla středem Polska podél řeky Bug, přes Jaroslav a pak pokračovala podél řeky San.⁸³

Francie a Velká Británie reagovaly na německý vpád předáním varovných nót. Zároveň však pokračovaly v jednáních s Itálií ohledně mírové konference. Mussolini již 30. srpna navrhl Francii a Británii, že když budou souhlasit s návratem Gdaňsku Německu, navrhne Hitlerovi mírovou konferenci, která by projednávala změny Versaillské smlouvy, tu se však nakonec nepodařilo uspořádat.⁸⁴ Když ministerský předseda Velké Británie 2. září odpoledne vysvětloval v dolní sněmovně parlamentu, že válku vyhlášovat nebude, jelikož se situace vyřeší konferencí, postavili se proti němu jak členové opozice, tak jeho vlády.⁸⁵ Nakonec následujícího dne v 11 hodin dopoledne⁸⁶ vyhlásila Velká Británie Německu válku. Britský Ministerský předseda to nesl těžce, byl to definitivní konec politiky appeasementu, do

⁸⁰ Britové měli podezření, že je sovětská invaze koordinovaná s německým postupem, zároveň vyslovili obavu, že bude podobně naloženo i s Rumunskem. Jednání britského válečného kabinetu 17. září 1939. CAB/65/1/18, s. 139-140.

⁸¹ Sovětská vláda v notě polské ambasádě ve Varšavě oficiálně zdůvodnila svůj čin tím, že Polsko již dále neexistuje, a proto Rusové přišli bránit své ukrajinské a běloruské bratry. Note of the Soviet Government to the Polish Embassy in Warsaw. Moscow, 17 September 1939. D.O.P.S.R., I, No. 43. *The Great Powers*. Ed. POLONSKY, s. 72.

⁸² Billa/7, Rozkaz vrchního velitele vojskům, s. 1.

⁸³ WOOLSEY, *The Polish Boundary Question*, s. 446.

⁸⁴ WOODWARD, *British foreign policy*, s. 2.

⁸⁵ PARKER, Neville Chamberlain, str.7; Winston Churchill to ve svých pamětech popisuje takto: „Když se však večer sešel parlament, nastala krátká, ale velmi prudká debata, v níž sněmovna přijala špatně prohlášení ministerského předsedy pokoušející se získat čas...Nebylo pochyb, že sněmovna je naladěna pro válku. Dokonce mi připadala rozhodnější a jednotnější než při podobném výjevu 3. srpna 1914.“ CHURCHILL, *Druhá světová válka. I. díl*, s. 362.

⁸⁶ V ten čas vypršelo britské ultimátum Německu. CARROLL, *The First Shot was the Last Straw*, s. 403.

kterého vložil tolik úsilí. „Toto je smutný den pro nás pro všechny, ale pro nikoho není tak smutný jako pro mě. Všechno, pro co jsem pracoval, všechno, v co jsem doufal, všechno, v co jsem věřil celý můj veřejný život, se změnilo v trosky.“⁸⁷ O osm hodin později, pod britským tlakem, vyhlásila Třetí říši válku i Francie.⁸⁸

V Polsku zpočátku věřili, že se jim podaří s pomocí Spojenců vytvořit regulérní frontu, přesto už 5. září její nejvyšší představitelé připravovali svůj odchod.⁸⁹ Polská vláda spolu s generálním štábem v následujících dnech opustila Varšavu, přenesli své sídlo do Šlucku a následně do Kutu u rumunských hranic. V Kutách se konala porada ohledně dalšího postupu, maršálek Rydz-Śmigly byl sice proti odchodu za hranice, ale mj. po ujištění ministra Becka o tom, že Rumuni dodrží dohodu, bylo rozhodnuto o opuštění republiky.⁹⁰ V noci ze 17. na 18. září nejvyšší polské politické špičky překročily hranice Rumunska.⁹¹ Odcházely s tím, že jedou vytvořit novou vládu do Francie, odkud budou řídit další boje.⁹²

Průjezd přes Rumunsko byl považován za poměrně snadnou záležitost, polští představitelé byli totiž ujišťováni rumunským velvyslancem v Polsku Gheorghe Grigorceou o spolupráci jeho země, proto byli překvapeni, když byli po překročení hranic internováni. Podmínky nuceného pobytu nebyly z počátku zlé, ale časem se zhoršovaly.⁹³ K tomuto kroku Rumunsko přistoupilo pod silným vnějším tlakem. Maďarská armáda stála na společných hranicích a Německo na ně tlačilo, aby vyhlásilo neutralitu a přestalo Polákům pomáhat. Vstup sovětských vojsk na polské území je pak přiměl k definitivnímu rozhodnutí.⁹⁴

Vzhledem k internaci, byli do té doby nejvyšší představitelé polského státu „odstaveni“ a nemohli se tedy podílet na vedení státu, bylo však potřeba zachovat kontinuitu státu. Díky ústavě z roku 1935 bylo možné, aby prezident legálně sám vybral svého nástupce,

⁸⁷ *Britain and Europe*, ed. JOLL, s. 396.

⁸⁸ Ten den vypověděli Německu válku i Indie, Austrálie a Nový Zéland. O několik dní později je následovala i Jihoafrická unie a Kanada. DURACZYŃSKI, Eugeniusz. *Rząd Polski na uchodźstwie*, s. 11.

⁸⁹ Jejich počínání kriticky hodnotí Anita Prazmowska: „...ale už 5. září byli zaneprázdnění svých odchodem z Polska a přetvořením se na exilovou vládu. Bezprostřední osud Polska a polských občanů, kteří museli čelit postupu německých jednotek, se stal až druhořadou záležitostí.“ PRAZMOWSKA, *Britain and Poland*, s. 1.

⁹⁰ Gen. brig. J. Wiatr, rozhodnutí vrchního velitele o překročení hranic. BI1A/3.

⁹¹ Jejich odchod byl nelibě vnímán, jelikož sami opustili bojiště a zanechali tam bez nejvyšší velení polskou armádu. „Sedmnáctého dne války prezident, vláda i nejvyšší velitel se svým štábem opustili polské teritorium a přešli se do Rumunska. V Polsku zůstaly naše pyšné, hrdinské a krásné pluky, aby v zoufalém boji s našimi nepříteli našly jejich duše smrt.“ MITKIEWICZ, *Z gen. Sikorskim na obczyźnie*, s. 318.

⁹² PRAZMOWSKA, *Britain and Poland*, s. 4.

⁹³ Internaci si nejvíce trpěl tehdy již bývalý ministr zahraničí Josef Beck, který měl tuberkulózu. Zhoršováním podmínek k žití se zhoršovala i jeho nemoc, které podlehl v červnu 1944. WIECZORKIEWICZ, *Historia Polityczna Polski*, s. 112-113.

⁹⁴ PRAZMOWSKA, Anita. *Britain and Poland*, s. 7-8.

který jmenuje vládu.⁹⁵ Novým prezidentem byl jmenován polský velvyslanec v Římě gen. Wieniawa-Dlugoszowski.⁹⁶ Ve Francii z této volby nebyly příliš nadšení, protože u nich nebyl dobře zavedený.⁹⁷ Daladier ve svém hodnocení generála uvádí, že „zachoval si efektivní způsob žití, který pod rouškou vysoké duševní kultury skrývá řadu chyb i stejně jako nějaké zvyky. V Polsku je známý svou popudlivostí a nevybíravým jazykem. Stále k nám byl zlomyslný.“⁹⁸ Hlavně díky francouzskému tlaku se nakonec svého úřadu vzdal a po dalších jednání byl jeho nástupcem určen Władysław Raczkiewicz, který se měl v případě, že se do Paříže dostaví také gen. Kazimierz Sosnkowski, vzdát svého úřadu v jeho prospěch. Generál Sosnkowski však po příjezdu do Francie nechtěl vyvolávat zmatky, a proto s plánem nesouhlasil. Prezident Raczkiewicz ho tedy označil za svého nástupce.⁹⁹

Novým premiérem se, po abdikaci vlády, též pod francouzským vlivem, stal generál Władysław Sikorski.¹⁰⁰ Pro Francouze byl přijatelný hned z několika důvodů. Měl tam dobré kontakty, jelikož zde ve 20. letech studoval a byl pro francouzsko-polsko-sovětskou spolupráci. Naopak v Británii nebyl znám vůbec, nikdy předtím ji nenavštívil a ani neuměl anglicky.¹⁰¹ „Nekompatibilnost“ dvou nových vůdčích osobností výstižně popsala A. Prazmowska „Jmenování Raczkiewiczze prezidentem a gen. Sikorského, aby s ním sdílel moc jako ministerský předseda bylo zárukou toho, že polská exilová vláda bude hnízdem intrik a stálé bojiště mezi různými frakcemi.“¹⁰² Raczkiewicz navíc představoval osobnost aktivní za sanačního režimu, oproti tomu Sikorski byl u sanačního režimu v nemilosti. Sikorski sice mohl po převratu roku 1926 působit v armádě, ale mimo vysoké velící posty, na kterých do té doby působil, a také už se nemohl angažovat ve vysoké politice.¹⁰³

Díky ústavě z roku 1935 měl prezident velké pravomoci, které omezovaly samostatné jednání předsedy vlády. Raczkiewicz se však vzdal některých svých práv, které přenesl na

⁹⁵ Článek 13/2b „Do jeho (prezidentových) pravomocí náleží: b) v době války určit svého nástupce na postu prezidenta republiky.“ Ústava ze dne 23. dubna 1935 roku.

⁹⁶ Bolesław Wienawa-Długoszowski (1881-1942) byl pobočníkem a oblíbencem Piłsudského, v letech 1938-1940 působil jako velvyslanec v Římě.

⁹⁷ ENGEL, David. *In the Shadow of Auschwitz*, s. 232.

⁹⁸ WIECZORKIEWICZ, *Historia Polityczna Polski*, s. 114.

⁹⁹ Generál Sosnkowski byl to této pozice zvažován od začátku jako hlavní favorit, vzhledem k tomu, že se nevědělo, kde se přesně nachází zvolili tuto možnost – tedy vybrat jiného kandidáta, který měl v případě Sosnkowského příjezdu rezignovat. tamtéž, s. 113-115.

¹⁰⁰ BRANDES, *Exil*, s. 26-27.

¹⁰¹ TANDYRA, Władysław Sikorski w oczach brytyjczyków, s. 26.

¹⁰² PRAZMOWSKA, *Britain and Poland*, s. 10.

¹⁰³ PONICHTERA, *The Military Thought of Władysław Sikorski*, s. 279.

premiéra, premiér například mohl odvolávat a jmenovat novou vládu.¹⁰⁴ Prezident také slíbil, že bude vždy jednat v souhlasu s vládou. Premiér měl tedy volné ruce k realizaci své vlastní politické strategie. Prvním krokem nového ministerského předsedy bylo ustanovení kabinetu, který byl představen 30. září jako kabinet národní jednoty. Nová vláda složila slib o dva dny později do rukou svého prezidenta Raczkiewiczze.¹⁰⁵ Kabinet se s nově příchozími politiky do exilu postupně rozrůstal, nakonec v něm byli jak zástupci sanační opozice, tak i režimu.¹⁰⁶ Mezi důležité postavy polského kabinetu patřil samozřejmě ministerský předseda a zároveň i ministr obrany a nejvyšší velitel polských ozbrojených sil Władysław Sikorski, ministr vojenství generál Kazimierz Sosnkowski a ministr zahraničních věcí August Zaleski.¹⁰⁷ Prezident Raczkiewicz rozpustil senát i sejm, jehož funkci parlamentu převzala v prosinci 1939 vytvořená Národní rada, byla ovšem pouze poradním orgánem bez pravomocí, který sloužil jako „odkladistě“ dříve významných lidí. Členové Národní rady nesměli být ve vládě a byli vybíráni prezidentem. Oficiálně byla poradním orgánem prezidenta a vláda ji musela předkládat rozpočet. Jejím prezidentem byl Ignacy Paderewski a jeho prvním zástupcem Stanisław Mikołajczyk.¹⁰⁸

Po vypuknutí války i marném čekání na slíbenou spojeneckou pomoc se vrcholní polští představitelé rozhodli opustit zemi a vydat se do exilu. Jejich představa o průchodu do prozatím svobodné Francie se však nerealizovala. Jejich internace a nastolení nové exilové, ale hlavně opoziční vlády bylo však pravděpodobně pro Polsko velkou výhodou. Vlády, ve které by byly zastoupeni členové původní polské vlády v čele s ministrem zahraničí Józefem Beckem by jistě mnohem hůře hledala porozumění u svých spojeneckých kolegů. Do budoucna by to navíc jistě velice zkomplikovalo už tak náročné budování vztahů s československou vládou.

¹⁰⁴ WIECZORKIEWICZ, *Historia Polityczna Polski*, s. 122; Prezident se pravomocí vzdal již ve prospěch Strońskiego, který měl být původně premiérem, těžil z toho ale až Sikorski. BRANDES, *Exil*, s. 26.

¹⁰⁵ Při té příležitosti bylo rozhodnuto o udělení válečného vyznamenání městu Varšava. Nový polský kabinet. *Western Morning News*. 2. října 1939, s. 7.

¹⁰⁶ Dva zástupci z Fronty Morges, dva „sanačníci“, později přibýlo po dvou zástupcích z Lidové strany, Národní strany a Strany práce a jednoho z Polské socialistické strany a pět zástupců Piłsudského umírněných podporovatelů. BRANDES, *Exil*, s. 27; Fronta morges bylo opoziční hnutí, které vzniklo v roce 1926 ve švýcarském Morges. Jejimi členy byli například Ignacy Paderewski a Władysław Sikorski. ENGEL, *In the Shadow of Auschwitz*, s. 231.

¹⁰⁷ August Zaleski (1884-1972) ministrem zahraničních věcí 1926-1932 a 1939-1941. Po druhé světové válce působil v letech 1947-1972 na pozici exilového prezidenta; Další členové kabinetu: Stanisław Stroński jako zástupce premiéra a ministr propagandy, Adam Koc jako ministr financí, Jan Stańczyk jako ministr sociální péče, Józef Haller jako státní ministr, Stanisław Ladoš jako státní ministr a Henryk Strasburger, později ministr financí. LA, inv. č. 21/E, k. 28, nestr.

¹⁰⁸ BRANDES, *Exil*, s. 76.

3.2 Britský postup v prvních měsících okupace

V souvislosti s překročením polských hranic sovětskými vojsky vzniklo dilema pro britskou vládu. Britové nechtěli být ve válce s dvěma silnými státy, navíc je se Sovětským svazem vázaly obchodní kontakty. Když tedy Poláci žádali, aby Británie vyhlásila SSSR válku, odpověděl jejich ministr pro zahraniční záležitosti lord Halifax, že to je pouze na britském zvážení, jelikož jejich smlouva ze srpna toho roku byla namířena pouze proti Německu. Nakonec se odhodlali pouze k prohlášení o odsouzení.¹⁰⁹ Britská vláda sovětskou okupací překvapena nebyla, uvedl ve svém prohlášení pro tisk lord Halifax.¹¹⁰ Vystává tedy otázka, jestli Poláci, když bylo nebezpečí tak evidentní, podcenili situaci, nebo jen doufali v to, že se sověti akcí účastnit nebudou, jelikož Polsko nemělo jednotky na boj s nimi. Vzhledem k průběhu zářijové kampaně lze předpokládat druhou možnost. Můžeme vycházet z toho, že na východní hranici umístili pouze jednotky KOP (Sbor ochrany pohraničí).¹¹¹ Britsko-sovětské obchodní styky zůstaly nenarušeny a během října byla uzavřena další obchodní smlouva.¹¹²

Ostrovní stát měl jako spojenec Polska realizovat jeho zásobování. I přes různé komplikace byly připraveny lodě, které měly odvézt, ač v menším, než původně předpokládaném objemu, válečný materiál na frontu. Lodím však nebyly dány jasné pokyny ohledně plavby, měly doplout do Středozemního moře a tam vyčkat na další instrukce. Nebylo totiž jisté, jestli v době, kdy dosáhnou cíle, nebude už po boji. V tom případě by bylo neekonomické posílat materiál nazmar do Polska, hlavně když už v Británii počítali s tím, že se válka protáhne. Už 3. září Chamberlain odhadoval, že bude trvat minimálně tři roky. Zásoby do Polska nakonec nedorazily.¹¹³

První měsíce 2. světové války jsou díky postoji Spojenců někdy nazývány „podivnou válkou“, jelikož se zdálo, že do prvních fází bojů nezasahovaly jinak než shazováním letáků. Zapojení v Polsku bylo pro Brity zbytečné, když od počátku předpokládali jeho brzkou porážku.¹¹⁴ Británie v tuto chvíli navíc nebyla na válku připravena, snažila se ale působit na

¹⁰⁹ V prohlášení britské vlády ze dne 18. září 1939 bylo vyjádřeno přesvědčení, že chvíle, ve které se Sověti odhodlali k tomuto kroku, je velice nevhodná a že je užité argumenty jejich akci neopravňují. *Poland in the British Parliament. Volume I.*, ed. JEDRZEJEWICZ, s. 270.

¹¹⁰ Russian Action in Poland. *Western Morning News*. 18. září 1939, s. 5

¹¹¹ GARLINSKI, *Poland*, s. 13; Ve svých vzpomínkách to popisuje i Edward Raczyński: „Bylo jasné od vzniku paktu Ribbentrop-Molotov z 23. srpna, 1939, že se jedná o spiknutí proti západu a byl předzvěstí čtvrtého dělení Polska. Já očekával to nejhorší z hodiny na hodinu.“ Raczyński, Edward. *In Allied London*, s. 22.

¹¹² BRANDES, *Exil*, s. 54.

¹¹³ PRAZMOWSKA, *Britain and Poland*, s. 35-36.

¹¹⁴ Porada náčelníků generálního štábu Velké Británie 1. září 1939. CAB/66/1/33, s. 1.

agresory ekonomicky, neboť předpokládala, že ekonomická porážka bude brzy následována i porážkou vojenskou.¹¹⁵ Chtěla podpořit balkánské státy k tomu, aby se samy hájily proti německému útoku. Úspěšně byla však vedena jen jednání s Tureckem, které zároveň jednalo se Sovětským svazem. Cílem rozhovorů mělo být přesvědčení SSSR o tom, že Spojenci do boje proti němu nepůjdou a tím oslabit napojení Sovětského svazu na Německo, k uzavření smlouvy však nedošlo. Jediným výsledkem těchto jednání nakonec bylo pouze uzavření smlouvy s Tureckem, která jednající zavázala k vzájemné pomoci v případě agrese zaměřenému vůči někomu ze signatářů, která by způsobila válku ve Středomoří, v ostatních případech mělo dojít ke konzultacím a Turecko mělo dodržovat minimálně neutralitu. Tomu se mělo za spolupráci se Západem dostat výrazné ekonomické pomoci.¹¹⁶

Britové se obrátili i na sever Evropy, kde chtěli dohodami se skandinávskými státy omezit dodávky surovin Německu. Zde se jim podařilo uzavřít dohodu se Švédskem, které slíbilo nezvyšovat dodávky oceli Německu z předválečné úrovně.¹¹⁷

Polsko „svou část bojů“ po měsíci prohrálo a teď se před ním otevřela nová kapitola, kde se zisky zajišťovaly diplomatickou obratností, ne silou. Jeho spojenci mu od počátku projevovali ochotu pomoci, ale jen do té míry, dokud to nekolidovalo s jejich plány a zájmy. Británie sice na základě vzájemného spojení vyhlásila Německu válku, ale už nebyla ochotná výrazně vystoupit proti Sovětskému svazu. Ani Británie, ani Francie nedostala svým slibům ohledně vojenské pomoci. Tyto počáteční okamžiky Polákům jistě ukázaly, že budoucí dohody a z nich vyplývající závazky pro spojence budou velice obtížným problémem. Británie se sice snažila svou diplomacií dosáhnout úspěchů v boji pro Německo alespoň v ekonomické rovině, velké úspěchy jí to však nepřineslo.

¹¹⁵ Spojené království se pokoušelo omezit německý vliv na Balkáně už ve 30. letech, kdy vznikl plán na poskytování peněžních prostředků a půjček východoevropským státům, čímž by si je zavázali a oslabili tak vliv Německa. Nebyl však z finančních důvodů realizován PRAZMOWSKA, *Britain and Poland*, s. 28, 49.

¹¹⁶ Účinnost této smlouvy byla určena na dobu, kdy k tureckým hranicím dorazí materiální podpora spojenců, která byla potřeba k obraně Thráckých hranic. WOODWARD, Llewellyn. *British foreign policy in the second world war*, s.13-14; Podmínky smlouvy byly dojednány 30. září 1939, kdy ještě probíhala jednání Turecka se Sovětským svazem. Turkey Ready pro Mutual Aid Pact with Britain. *Derby Daily Telegraph*. 30. září 1939, s. 3.

¹¹⁷ PRAZMOWSKA, *Britain and Poland*, s. 51; SALMON, Patrick. *British Plans for Economic Warfare*, s. 61.

4. Polsko v exilu od vypuknutí války do napadení Sovětského svazu

4.1 Ve Francii září 1939-červen 1940

V této části se zaměříme na působení exilové vlády ve Francii, které trvalo, až do jejího kolapsu pod německým útokem, se zaměřením na britsko-polskou spolupráci. Vytěžilo Polsko něco ze svého postavení země, kvůli které se šlo do války? Jakými prostředky si chtěli Poláci vydobýt respekt a postavení mezi svými spojenci? Dosáhlo už v této fázi něčeho zásadního?

Polská exilová vláda měla autoritu již od počátku, jednak proto, že se kvůli její zemi šlo do války, tak i proto, že stačili odvést svůj zlatý poklad, navíc nebyla vytvořena kolaborující vláda jako například v ČSR,¹¹⁸ i přes tyto výhody ji čekala velice náročná cesta exilovou politikou. Období jejího působení do roku 1943 lze rozdělit do tří fází – polská exilová vláda ve Francii a ve Spojeném království a polská exilová vláda ve stínu britského spojení se Sovětským svazem.¹¹⁹ Každé období bylo odlišné postavením, které si Polsko vydobylo, a nutno říci, že okolnosti, které ho určovali, nebyly vždy přímo ovlivnitelné samotnými Poláky.

Už od počátku měl ministerský předseda Sikorski ideu, že do postavení na stejné úrovni jako je Francie a Británie se mohou dostat pouze vytvořením dostatečně silné armády, jejíž síla nebude zanedbatelná a která bude mít znatelný vliv na průběh války.¹²⁰ Tuto myšlenku sdělil generálovi Ironsidovi¹²¹ během své návštěvy Londýna v listopadu 1939, současně s polským přáním účasti v Nejvyšší spojenecké radě, což ale Spojenci odmítali.¹²² Británie, ani Francie nechtěly přítomnost polského zástupce v Nejvyšší spojenecké radě. Polsko bylo pouze malou, méně významnou silou a zbytečně by jim při jednání svazovalo ruce. Navíc předpokládaly že by Poláci chtěli neúměrně zasahovat do průběhu války a poválečného uspořádání. Jejich polský spojenec totiž mírně přeceňoval své postavení v rámci spojenců.¹²³ Tento „nešvar“ komentoval ve svých vzpomínkách i polský vyslanec v Londýně

¹¹⁸ CRAMPTON, *Eastern Europe*, s. 196; Žádný Quisling. *Western Times*. 24. října 1941, s. 5; Faktu, že nemají žádného „Quislinga“ si Poláci samozřejmě byli vědomi a argumentovali s tím ve svůj prospěch, bohužel občas na škodu dobrých vztahů s Československem, jemuž to občas tisk neopomněl připomenout. *Dziennik Chicagoski*. 6. října 1943, nestr. LA inv. č. 21/3, k. 28.

¹¹⁹ Toto dělení je použito například v dílech: ¹¹⁹ PRAZMOWSKA, *Britain and Poland* nebo *The Great Powers*. ed. POLONSKY.

¹²⁰ PRAZMOWSKA, *Britain and Poland*, s. 14.

¹²¹ Sir William Edmund Ironside (1880-1959) byl britský generál (a později polní maršál). Působil ve funkci náčelníka imperiálního generálního štábu.

¹²² Jednání britského válečného kabinetu 16. listopadu 1939. CAB/65/2/19, s. 134.

¹²³ PRAZMOWSKA, *Britain and Poland*, s. 16-17.

Edward Raczyński. Podle něj je to důsledek Piłsudského politických kalkulací, kdy Polsko vykreslil jako mocnost a jeho následovníci to přijali jako fakt, díky čemuž měli poněkud pokřivené vidění polského postavení.¹²⁴ Zmiňují se o něm i československé diplomatické záznamy, kde lze nalézt takové útržky z rozhovorů s Brity o polské otázce jako např.: „Poláci na jedné straně vytýkají Sovětskému svazu diktátorský systém, ale sami chtějí být pokládáni za velmoc prvního řádu a chtějí dominovat všem malým národům ve střední a východní Evropě.“ nebo „...Poláci nejsou tak populární; vadí jejich přílišný nacionalismus, ba šovinismus, přemrštěné požadavky územní.“¹²⁵ Sice se nejednalo o názory vrcholných představitelů britské politiky, přesto stojí za zmínku, jelikož dobře ukazují názor zasvěcených laiků, tedy vyjadřují veřejné mínění, či v druhém případě, představují názor jedné části politického spektra, které politiku jistě ovlivňovalo.

Poláci také již od začátku prohlašovali, že chtějí obnovit Polsko v předválečných hranicích, ideálně ještě rozšířené o další teritoria.¹²⁶ Od polské vlády by však bylo naivní myslet si, že poté, co se Británie celé meziválečné období nelibě dívala na rozšíření jejich hranic za domluvené linie, teď bude podporovat, aby jim tyto hranice zůstaly zachovány. V prosinci 1939 vláda poprvé veřejně požadovala „kromě bezprostředního a širokého přístupu k moři také hranici, která zaručuje bezpečnost“.¹²⁷

4.1.1 Počátek československo-polských jednání

Od prvních chvil v exilu také generál Sikorski plánoval vytvoření federace, které bylo uvedeno i ve výše zmíněném prohlášení polské vlády o poválečných cílech. „V zahraničně politické oblasti deklarovalo řešení problémů střední a východní Evropy prostřednictvím utvoření federace, jejímž jádrem se mělo stát osvobozené Polsko.“¹²⁸ Z tohoto důvodu byl navázán kontakt s československými zástupci. Poláci však nejednali pouze s Benešem, ale i s jeho oponentem Hodžou. Jednání s Hodžou byla pro Poláky nejen „pákou“ na Beneše, ale také mezi nimi docházelo k větší shodě v pohledu na budoucí svazek, kdy Hodža schvaloval jejich návrh na česko-polsko-slovenskou federaci.¹²⁹

¹²⁴ RACZYŃSKI, Edward. *In Allied London*, str. 162-163.

¹²⁵ Rozhovor Fischla s Emelynem Williamsem z 1. února 1943; záznam z Fabian Summer School, léta 1941. LA inv. č. 8, k. 11, nestr.

¹²⁶ *The Great Powers*, ed. POLONSKY, s. 16.

¹²⁷ Již na konci září se v tisku objevilo, že Polsko nepřistoupí na teritoriální změny ze září toho roku. Polsko nikdy nepřijme dělení. *The Hull Daily Mail*. 30. září 1939, str. 5; V říjnu v rozhovoru s Halifaxem Zaleski nadnesl, že si přejí od Německa odškodnění „po stránce materiální a teritoriální“ a 15. listopadu to ještě konkretizoval Raczyński, že by se jednalo o zisk Východního Pruska. BRANDES, *Exil*, s. 50.

¹²⁸ ŽÁČEK, Rudolf. *Těšínsko*, s. 18.

¹²⁹ *Československo-polská jednání*, ed. ŠTOVÍČEK, s. 11.

Na jednom z prvních setkání Beneše se Sikorským se dostalo předsedovi Československého národního výboru ujištění, že se Polsko distancuje od předválečné politiky a slibu uznání J. Slávika¹³⁰ jako československého vyslance u polské vlády. Ač se jednalo o předběžné rozhovory, už se objevily první problémy, které mohly být překážkou budoucích jednání. Jednalo se hlavně o otázku hranic, ve které ČSR trvalo na svých hranicích k 30. září 1938, zatímco Polsko k 1. září 1939.¹³¹ Za pozitivní základ budoucí spolupráce se však dá pokládat účast československých vojáků v polském boji proti Německu za bojů v září 1939, kteří byli odměněni polským Válečným křížem.¹³²

4.1.2 Budování polské armády

Polská vláda uzavřela na podzim 1939 smlouvy s Francií, které umožňovaly vznik polské armády. Polské jednotky měly působit pod polským vedením, v případě bojů ale měly být podřízeny francouzskému velení. Veškeré výlohy na armádu měly být hrazeny francouzskou stranou, ale s tou podmínkou, že se jedná o půjčku.¹³³ Vzhledem k přítomnosti polské vlády v Paříži a francouzské kontinentální poloze, bylo celkem jasné, že se nová polská pozemní armáda bude tvořit na jejím území, a ne v Británii, s ostatními armádními složkami to ovšem tak jednoznačné nebylo. Fungování polského námořnictva¹³⁴ bylo na rozdíl od pěchoty projednáváno s Brity, se kterými byla podepsána smlouva v listopadu 1939, přičemž byla polskému námořnictvu přiznána plná suverenita.¹³⁵

Nejkomplikovanější situace panovala kolem letectva. Sikorski chtěl, aby bylo obnoveno ve Francii, zatímco jeho důstojníci byli spíše pro jeho působení v Británii. Nakonec byl na anglo-francouzské-polské konferenci konané 25. října uzavřen kompromis. Polovina vzdušných sil byla poslána do Spojeného království a druhá do Francie.¹³⁶ Další jednání s britskou stranou se však protahovala, jelikož Británie nechtěla připustit, že by na jejím

¹³⁰ JUDr. Juraj Slávik (1890-1969) byl v letech 1936-1939 československým vyslancem ve Varšavě.

¹³¹ ŽÁČEK, *Těšínsko*, s.20-21.

¹³² FRIEDL, *Na jedné frontě*, s. 232.

¹³³ První smlouva, uzavřená 4. září, vzhledem k tomu, že byla předjednaná před válkou, neřešila vznik polských jednotek na francouzském území, musela být později doplněna dodatkem. Další (extenzivnější) plány si koncem roku vyžádaly další jednání, a tak byla 4. ledna 1940 uzavřena další francouzsko-polská vojenská dohoda. GARLINSKI, *Poland*, s. 54; Pro představitele obou vlád to byl významný krok v boji za zachování svobody a bezpečnosti. Polish Army's Purpose. *Nottingham Evening Post*. 11. ledna 1940, s. 6.

¹³⁴ Polské námořní síly, které byly k dispozici, se skládaly ze tří torpédoborců a dvou ponorek. Zpráva stálého výboru ministrů o vojenské koordinaci z 18. listopadu 1939. CAB/66/3/28, s. 3.

¹³⁵ PESZKE, *A Synopsis*, s. 129; Smlouva byla podepsána 18. listopadu 1939. Ten den také dostaly polské lodě povolení ke vstupu na britské základny a do neutrálních přístavů. BEDZMIROWSKI, *Cooperation Between the British Royal Navy and the Polish Navy*, s. 657.

¹³⁶ PESZKE, *The Polish Air Force*, s. 56.

území fungovala nezávislá letecká jednotka pod polským velením. K dohodě nakonec dospěli až v červnu 1940, předpokládala vznik čtyř bombardovacích perutí, polští letci museli skládat přísahu královně, nosit britské uniformy a začínat na hodnosti poručíka. V rámci RAF působili v dobrovolnické rezervě britského letectva.¹³⁷ I v tomto případě, stejně jako Francouzi ohledně pozemních jednotek, měli náklady hradit Britové, ale pouze jako půjčku.¹³⁸

Po vyjednání politických a teoretických dohod, bylo potřeba také prakticky sehnat vojáky, kteří by tvořili novou polskou armádu. Počítalo se s využitím vojáků, co uprchli po neúspěšné zářijové kampani do Maďarska a Rumunska, polských menšin ve Francii a Anglii a také s Poláky žijící v zámoří, hlavně v USA, Kanadě¹³⁹ a Jižní Americe. Pokud by se všechny tyto zdroje podařilo využít, byl by Sikorského předpoklad o velké armádě o 180 000 mužích realistický, ale vzhledem k tomu, že se podařilo využít jen potenciál Francie¹⁴⁰ a uprchlíků, konečný stav armády vytvořené ve Francii se ustálil na hodnotě kolem 83 000 lidí. Kromě vojáků ve Francii byla v dubnu 1940 vytvořena Samostatná brigáda karpatských střelců na Blízkém Východě nedaleko Bejrútu, která zde působila pod britským vedením.¹⁴¹

S vypuknutím bojů na severu Evropy se polské vládě otevřela možnost zlepšit své postavení. Naléhala totiž na Spojence, aby získala oficiální podporu svých válečných zájmů, ti to ale udělat nechtěli, mj. proto, že se jim polské návrhy zdály poněkud přehnané. Poláci ve svých cílech počítali i s koncem Sovětského svazu, tedy i návratem jím zabraných území, tudíž nepochybovali o tom, že se s ním dříve nebo později dostanou do konfliktu. Spojenci ale bojovat se SSSR nechtěli, Poláci proto chtěli využít nějaké příležitosti, kdy by mohli Rusy zdiskreditovat. Možnost se jim naskytla po vypuknutí fínsko-sovětské války. Chtěli se jí zúčastnit, aby svou přítomností na fínské půdě dokázali svou existenci jako spojence, navíc tak budou moci „externě i interně“ umístit svůj vztah ke spojencům.¹⁴²

Jednání o účasti ve fínských bojích se však protahovala. Když už bylo rozhodnuto o spojenecké účasti, za Polsko se měla zúčastnit Samostatná brigáda podhalských střelců, byly

¹³⁷ PESZKE, A Synopsis, s. 129.

¹³⁸ Polské letectvo mělo být placeno z britského rozpočtu, narozdíl od námořnictvo, které mělo být financováno admirálitou ze záloh z polské ambasády. Zpráva stálého výboru ministrů o vojenské koordinaci z 18. listopadu 1939. CAB/66/3/28, s. 3-4.

¹³⁹ Sikorski počítal s vytvořením jedné nebo dvou divizí pěchoty v Kanadě. Jednání britského válečného kabinetu 15. listopadu 1939 CAB/65/2/18, s. 126.

¹⁴⁰ Šlo hlavně o polské horníky ze severofrancouzských dolů. BRANDES, *Exil*, s. 62.

¹⁴¹ PRAZMOWSKA, *Britain and Poland*, s. 14, 25, 76.

¹⁴² tamtéž, s. 17-19.

finsko-sovětské boje ukončeny. Do bojů se tak Poláci zapojili proti Německu po jeho útoku na Dánsko a Norsko, kde se ukázali jako hodnotný válečný spojenec.¹⁴³

Britský kabinet na podzim 1939 projednával polskou žádost na přítomnost polského zástupce v Nejvyšší spojenecké radě. O účast v Radě usilovali už od počátku války, Sikorski argumentoval tím, že se účastnit musí, jinak by měla pravdu nepřátelská propaganda, která tvrdí, že polské cíle nejsou cíly válečnými.¹⁴⁴ Britové sice nesouhlasili s jejich trvalou účastí, ale byli jim ochotni přiznat status, který měla v předchozí válce Belgie, tedy že budou zváni jen, když se bude jednat o jejich zájmech.¹⁴⁵ Před norskou operací bylo tedy Polákům přislíbeno, že se mohou účastnit zasedání Nejvyšší spojenecké rady v případech, kdy se bude jednat o nasazení polských sil.¹⁴⁶ Polští zástupci se účastnili dvou zasedání Rady ve dnech 23. a 27. dubna 1940, jejich účast zde ale neměla prakticky žádnou váhu. Prvního zasedání se účastnil Sikorski, který směl jen podat zprávu o stavu polské armády. Podruhé se dostavil Raczynski, který vyslechl informace o vývoji norské kampaně. Pokaždé byli pozváni až na konec, kdy už bylo po důležitých jednáních, i přesto svou účast Poláci hodnotili velice pozitivně.¹⁴⁷

Zapojení polských jednotek nebylo přijímáno jen pozitivně, tedy v rámci plánu premiéra Sikorského na získání prestiže mezi spojenci svým nasazením, ale i negativně, jelikož v polských plánech měl nezanedbatelné místo fakt, že by polská armáda měla být využita hlavně k osvobození samotného Polska, což by nebylo možné, kdyby do té doby většina polských vojáků padla. Navíc se některým polským důstojníkům nelíbilo, že byly k boji nasazovány i nevycvičené jednotky jenom proto, „abychom se Spojencům zavděčili“. Poté, co se tato situace opakovala, jeden z nespokojených důstojníků, plk. Aleksander Kędzior, člen generálního štábu, v květnu 1940 rezignoval.¹⁴⁸ Ve vládě si byli vědomi nebezpečí, že na osvobození Polska nemusí zbýt vlastní armádě sil. Spolu s upozorněním na tento problém zaslal totiž vládním představitelům gen. Bronisław Regulski memorandum, ve kterém navrhoval jako řešení skládat armádu i z jiných národností. Toto východisko se ale nerealizovalo. Vláda navíc pociťovala zklamání z toho, že jim dosavadní nasazení jejich

¹⁴³ Brigáda se účastnila bitvy o Narvik, kde významně přispěla k získání tohoto města. PESZKE, A Synopsis, s. 129; British Assures Norway. *Western Daily Press*. 18. května 1940, s. 9.

¹⁴⁴ PRAZMOWSKA, *Polish Military Plans*, s. 597.

¹⁴⁵ Zpráva stálého výboru ministrů o vojenské koordinaci z 18. listopadu 1939. CAB/66/3/28, s. 5.

¹⁴⁶ 92. Polish Government and the Supreme War Council (February 28, 1940). *Poland in the British Parliament. Volume I.*, ed. JEDRZEJEVIC, s. 409.

¹⁴⁷ PRAZMOWSKA, *Britain and Poland*, str. 21-22; O tom, že jejich účasti nebyla přikládána žádná váha, svědčí i to, že v hlášení z těchto jednáních není o Polácích ani zmínka. CAB/66/7/16 a CAB/65/6/51.

¹⁴⁸ PRAZMOWSKA, *Polish Military Plans*, s. 603.

armády nepřineslo takřka žádné politické výhody či budoucí záruky,¹⁴⁹ řešení se ale prozatím odkládalo.

Dne 10. května 1940 zahájili Němci útok na Francii, polské jednotky se bojů účastnily. Lze zmínit jejich úspěšnou účast ve dvoudenní bitvě u Lagarda 17.-18. června, zvrátit výsledek této kampaně se jim ale nepodařilo. Dva dny po francouzské nabídce klidu zbraní nového francouzského premiéra Pétaina Německu Sikorski přikázal polským jednotkám, ať se stáhnou k jihu, kde budou vyzvednuti z přístavů, nebo ať se pokusí překročit švýcarské hranice, neboť v tomto boji končí, ale dále pokračují ve válce jako spojenci Spojeného království.¹⁵⁰

Polsko nejdříve vypuknutí války v západní Evropě vlastně vítalo, neboť to byla příležitost, jak posunout frontu směrem k Polsku, jistě ale nepočítalo s tím, že Francie bude poražena, jelikož obsazením Francie a jejich přesunem do Velké Británie se možnost otevření fronty někde, odkud by se dalo osvobodit Polsku, velice vzdálila.¹⁵¹ V období od ustanovení polské exilové vlády do pádu Francie byli Poláci „zastíněni“ svými velkými spojenci, nepodařilo se jim získat záruky svých válečných cílů, ani si zajistit účast ve vrcholných spojeneckých orgánech. Na druhou stranu však vybudovali solidní základ armády, předvedli své vojenské schopnosti a díky „odpadnutí“ jednoho z velkých spojenců se jim nyní otevřela možnost k získání postavení a vlivu, jaký chtěli od samého počátku.

To, že se Polákům nepodařilo vytvořit velkou armádu, jim vzalo z rukou trumf, který chtěli používat jako argument pro své požadavky ve spojeneckých jednáních. I když je pravděpodobné, že kdyby se jim přeci jenom podařilo postavit armádu o 180 000 mužích, stále by to nebyla dostatečná síla k výraznému zásahu do bojů. Sice by tím mohli získat jistý „kredit“ mezi svými spojenci, ti by však, zvláště poté, co se na jejich straně zapojil v červnu 1941 Stalin se svou Rudou armádou, těžko prosazovali požadavky, se kterými by on nesouhlasil, právě proto, že on velkou armádou disponoval a věděl, že si tak může diktovat své podmínky. V tomto ohledu byl polský plán poněkud naivní.

Za jeden z jejich úspěchů lze považovat i Společnou spojeneckou deklaraci z 11. dubna, ve které odsoudili německý teror vůči polskému obyvatelstvu.¹⁵² Velkou změnou, která poznamenala následující léta, byla výměna na postu premiérského předsedy Spojeného království, kdy nemocného appeasera Nevilla Chamberlaina vystřídal kritik appeasementu Winston Churchill. Polská strana tuto změnu velice vítala. Vyslanec Raczyński usuzoval, že

¹⁴⁹ PRAZMOWSKA, *War over Danzig?* s. 600-602.

¹⁵⁰ GARLINSKI, *Poland*, s. 78-79.

¹⁵¹ PRAZMOWSKA, *Britain and Poland*, s. 25.

¹⁵² Deklarace tří mocností týkající se chování německých orgánů v Polsku. CAB/67/6/1.

to „znamená, že se Velká Británie bude bit až do konce, do porážky Německa, i přes nejvyšší anglické oběti.“ Dokonce nového britského premiéra nazval „typickým anglickým buldokem, který má tu přednost, že chytne Němce do huby a nepustí je dřív, než se zardousí“.¹⁵³

První kontakty mezi československou a polskou vládou byly z právního hlediska kontakty dvou rozdílných těles. Poláci měli svou legální vládu, zatímco Československo jen stěží prosadilo uznání svého Československého národního výboru. Tento fakt se také promítl do společného jednání, když Edvard Beneš odmítl podepisovat s Polskem jakoukoliv dohodu, dokud nebude mít jeho podpis mandát uznané vlády. Na začátku války také nebylo jisté v jaké formě dojde k obnově Československa. Beneš byl samozřejmě pro variantu, která nereflektovala změny, jež se odehrály po září 1938, tj. nechtěl obnovení Česko-Slovenska, s čímž s ním, i když zatím váhavě, souhlasili i Britové. Na druhou stranu polská reprezentace podporovala spíše variantu Česko-Slovenskou, už jen proto, že by v tom případě měla v budoucí federaci výraznější převahu.¹⁵⁴ Předběžná jednání ukázala problémy, se kterými by se musela budoucí federace vypořádat. Navíc československá strana se k budoucím plánům prozatím stavěla zdrženlivě.

Sice se jednalo pouze o předběžné rozhovory, již ty však ukázaly složitost budoucích jednání. Tímto se tudíž nevytvořil příliš dobrý začátek pro další spolupráci. To, že Poláci i Češi občas jednali proti důležitým zájmům svého potenciálního spojence, ničilo vzájemnou důvěru, bez které jednání o blízké spolupráci není možné. Po tomto začátku je skoro až s podivem, že se jednání povedla dovést tak daleko.

4.2 Ve Velké Británii (červen 1940 - červen 1941)

Exilové vlády byly po poměrně krátkém pobytu nuceny přesunout se pryč z kontinentu do Londýna. Změnilo se tím politické pozadí, tudíž i jejich dosavadního zázemí, a některým z nich to zkomplikovalo jejich postavení.¹⁵⁵ Zároveň musela být znovu vybudována armáda, což je úkol náročný, i když se nemusí provádět dvakrát za jednu válku. Zdařilo se vůbec Polákům vybudovat armádu stejně silnou jako předtím ve Francii? Jak se změnilo jejich postavení po přesunu na britské ostrovy?

¹⁵³ MITKIEWICZ, *Z gen. Sikorskim*, s. 40.

¹⁵⁴ ŽÁČEK, *Těšínsko*, s. 19-20.

¹⁵⁵ Tato změna zpočátku dělala problémy Sikorskému, jelikož jeho politický oponent August Zaleski zde byl známým a dobře zavedeným. WIECZORKIEWICZ, *Historia Polityczna Polski*, s. 121; Po čase si ale uvědomili, že jedině Sikorski má takový osobní vliv, že dokáže rozhádaný exil zvládnout. TERRY, *Poland's place*, s. 195.

Během evakuace z Francie se podařilo zachránit pouze 23,5% polských vojáků, tj. 27 614 mužů.¹⁵⁶ Největší dopad to však pro Poláky mělo v tom, že se značně vzdálila možnost kontinentální války, která by mohla vést k osvobození Polska. Naděje jim na druhou stranu přinášelo, že sama Británie měla pouze malou armádu, a proto ji přišly armády, i když malé, exilových států vhod.¹⁵⁷ Poláci si uvědomovali, že proti Německu a Sovětskému svazu nemůžou bojovat sami, proto teď měli velkou šanci, jak se Británii zavděčit a stoupnout v jejích očích.¹⁵⁸

Změna postavení premiéra Sikorského nastala už před pádem Francie, v době bojů, kdy bylo jasné, že Francie padne. Za této situace byli Britové vůči polské armádě vstřícnější a již v červenci bylo schváleno vytvoření dvou bojových a dvou bombardovacích perutí. Schválení anglo-polské vojenské smlouvy následovalo v srpnu 1940,¹⁵⁹ kde byly upraveny podmínky¹⁶⁰ obsažené už v předchozí dohodě tak, aby reflektovali fakt, že vytváření vojenských sil probíhá na britské půdě.¹⁶¹

Problematickým se ukázalo vyjasnění jurisdikce nad Poláky žijícími ve Spojeném království. Polská vláda naléhala na to, aby její státní příslušníci byli plně pod její kontrolou, s čím britská strana nesouhlasila. Jednání se protahovala, až byla nakonec vyřešena sérií smluv uzavřených mezi červencem a listopadem 1940, ve kterých byly rozděleny pravomoci obou vlád. Ve vojenských záležitostech náleželi polští občané pod polskou jurisdikci, v civilních zase pod britskou.¹⁶²

Sikorski se stále nevzdal svého plánu vytvoření velké armády, aby tak získal vliv mezi spojenci, proto na Brity tlačil, aby se za ně postavili v Kanadě,¹⁶³ která jim nechtěla příliš

¹⁵⁶ Po evakuaci nastal problém příliš velkého počtu důstojníků, byly proto zřizovány „kádrové“ jednotky, které měly důstojnický sbor, ale řadovými vojáky měly být doplněny až časem. BRANDES, *Exil*, s. 77; Na problém vysokého počtu důstojníků bylo upozorněno i na zasedání válečného kabinetu. Jednání britského válečného kabinetu 9. října 1940. CAB/65/9/30, s. 173.

¹⁵⁷ BRANDES, *Exil*, s. 65.

¹⁵⁸ PRAZMOWSKA, *Polish Military Plans*, s. 605.

¹⁵⁹ Smlouva byla schválena 5. srpna 1940. Britain Bears the Costs of the Polish Army. *Western Daily Press*. 6. srpna 1940, s. 6; „Dne 5. srpna byly podepsány vojenské dohody s nezvyklou ceremonií pro takovéto příležitosti. Churchill a Halifax podepsali za britskou stranu a Sikorski se Zaleským za nás. Podepsání se odehrálo ve vládních prostorách na Downing Street č. 10.“ RACZYNSKI, Edward. *In Allied London*, s. 60.

¹⁶⁰ Polská armáda byla ve spojení s britskou a polští letci byli plně zařazeni do Royal Air Force. TERRY, *Poland's place*, s. 73.

¹⁶¹ GARLINSKI, *Poland*, s. 87.

¹⁶² PRAZMOWSKA, *Britain and Poland*, s. 71-72.

¹⁶³ Očekávat příliv z Rumunska a Maďarska už se moc nedalo, i když se jich pár z internačních táborů zachránit podařilo. Po obsazení Pobaltí Sověty se i toto místo mohlo vyloučit z potenciálních zdrojů, proto se Sikorski obrátil do zámoří. BRANDES, *Exil v Londýně*, s. 79.

usnadnit rekrutování místních Poláků do armády, ti s tím však nesouhlasili¹⁶⁴. Když se po dalších náročných jednáních Sikorskému podařilo získat souhlas pro rekrutování vojáků v zámoří, zájem místních usedlíků byl jen velmi malý. Ministerský předseda vyjednal zřízení dvou vojenských táborů a umožnění náboru až deseti tisíců dobrovolníků,¹⁶⁵ ze 150 000 zde žijících Poláků se však přihlásilo jen 722.¹⁶⁶

4.2.1 Vojenské operace

V bitvě o Británii, která vypukla v létě 1940, tvořili Poláci významnou a ceněnou sílu a způsobili 12% celkových německých ztrát nad Spojeným královstvím.¹⁶⁷ Velké úspěchy zaznamenala hlavně 302. a 303. stíhací perut' vzniklé v létě 1940.¹⁶⁸ Polský příspěvek tady navíc nekončil jen u zapojení lidských sil v přímém boji, ale také díky enigmě, jejíž šifrování polští kryptologové rozluštili již před válkou a předali svým spojencům.¹⁶⁹

V říjnu 1940 zahájili Italové útok na Řecko, o několik měsíců později je podpořilo Německo a Bulharsko, kteří zároveň zaútočili i na Jugoslávii.¹⁷⁰ To přineslo jeden z dalších sporných bodů mezi oběma stranami. Polská vláda nechtěla nasazovat své muže v boji proti Itálii, jelikož s ní nebyla ve válečném stavu, nebyli proto nakloněni možnosti bojovat proti ní ani v severní Africe. Přesto byl Sikorski vstřícný, když se naskytla možnost nasazení polských jednotek v Řecku proti Ose,¹⁷¹ jelikož se tím opět začala zhmotňovat možnost vytvoření balkánské fronty, která by vedla až k osvobození Polska Poláky. V únoru 1941 byl polský premiér navíc ujištěn Churchilllem, že v případě otevření balkánské fronty pro ni budou polské jednotky na Blízkém Východě uvolněny.¹⁷²

¹⁶⁴ Britové polský návrh nechtěli podpořit hlavně z důvodu vysokých nákladů, bylo levnější přivést Poláky z různých částí Evropy, než z Kanady. PRAZMOWSKA, *Britain and Poland*, s. 71.

¹⁶⁵ LA inv. č. 21/E, k. 28, nestr.

¹⁶⁶ BRANDES, *Exil*, s. 79.

¹⁶⁷ Poláci během Bitvy o Británii zničili 209 letadel jistě a dalších 39 pravděpodobně, sestřelili každé osmé Německé letadlo sestřelené nad Londýnem. 124. Tribute to Polish Air Force (March 11, 1941). *Poland in the British Parliament Volume I.*, s. 456; Polský letecký úspěch. *Derby Daily Telegraph*. 25. listopadu 1940, s. 1.

¹⁶⁸ PESZKE, Michael Alfred. *The Polish Air Force in the United Kingdom 1939-1946*, s. 61, 72.

¹⁶⁹ WINTER, *Penetrating Hitler's High Command*, s. 92.

¹⁷⁰ Balkán se Spojencům zachránit nepodařilo, vyvíjeli sice politickou aktivitu mezi ostatními místními státy ve věci nutnosti obrany proti německé agresi, ale nezdařilo se. PRAZMOWSKA, *Britain and Poland*, s. 62-63.

¹⁷¹ „Dnes ráno jsem se sešel se Sikorskim a požádal ho o polskou brigádu. Jako pravý muž souhlasil, ale žádal, aby tato brigáda, která je jedním z mála zbývajících ztělesnění polské státnosti, nebyla jen tak lehkomyšlně promarněna nebo ponechána svému osudu.“ CHURCHILL, *Druhá světová válka. III. díl*, s. 119.

¹⁷² PRAZMOWSKA, *Britain and Poland*, s. 78-79.

4.2.2 Polské válečné cíle

Své válečné cíle shrnuli Poláci na začátku roku 1940 v memorandu.¹⁷³ Budoucnost poválečné Evropy viděli tak, že v ní bude Velká Británie vyvažovat sílu Německa, tedy bude podporovat i střeoevropskou federaci Polska a Československa. Federace svým vlivem vyloučí Rusko, které má ale stejně své „asijské zájmy“, z Evropy. Na britském ministerstvu zahraničí si sice uvědomovali, jak je to nereálné, nechtěli si ale popudit spojence nevhodnými komentáři.¹⁷⁴ I v případě, že by polské návrhy schvalovali, považovali otázku poválečného uspořádání za příliš předčasnou.¹⁷⁵ Dále je Sikorski rozvedl ve svém memorandu Ernestu Bevinovi, které bylo v následujících dvou letech následováno dalšími dodatečnými prohlášeními, jež vznikla v souvislosti Sikorského cest do USA.¹⁷⁶ Za základní je pokládána nutnost skutečných garancí; nutnost regionální organizace malých národů východní a střední Evropy, která bude čelit rozpínavosti Německa; nutná změna polských hranic s Německem; snaha o porozumění se Sovětským svazem a právo střední Evropy podílet se na rozhodnutích, která se jí týkají. Toto memorandum bylo méně „oficiální“ a nešlo oficiální diplomatickou cestou,¹⁷⁷ jelikož měl polský premiér s ministrem práce Bevinem dobré vztahy, ministr byl navíc nakloněn Polákům, tedy měl větší pochopení.

Polská vláda se neustále snažila o to, aby dostala od Spojeného království nějaké záruky ohledně svého teritoria, stále se jí to však nedařilo. Britská nechuť k přípravě poválečného uspořádání byla motivována, kromě nesmírně komplikovaných jednání, také strachem, že by mohlo být využito nepřátelskou propagandou.¹⁷⁸

Poláci byli britským postupem zklamáni. V této fázi měli největší příležitost, největší důležitost a největší váhu, co mohli získat, a přesto se Británie zdráhala jim dát jakékoliv jasné a písemné záruky. Na druhou stranu se nelze divit, že k tomu jejich britský spojenec příliš neměl. Vždyť polské návrhy byly v některých ohledech naprosto nereálné. Proč by měla Velká Británie podporovat hranice Polska, se kterými nesouhlasila už ve 20. letech a které, vzhledem k stále silnějšímu Rusku, by byly jen nesmírně obtížně hájitelné? Polsko si bohužel

¹⁷³ Memorandum „Cíle polské politiky“ z 28. února 1940, kde bylo mimo jiné vyjádřeno přání získat zpět původní hranice, přičemž polské území mělo být obohaceno o Východní Prusko. PRAZMOWSKA, War over Danzig? s. 601.

¹⁷⁴ PRAZMOWSKA, *Britain and Poland*, s. 67-68.

¹⁷⁵ TANDYRA, Władysław Sikorski w oczach brytyjczyków, s. 37.

¹⁷⁶ Během své návštěvy Sikorski seznámil Roosevelta se svou myšlenkou evropských federací, dle Western Daily Press byl Roosevelt O Sikorského cestě do Washingtonu v květnu 1940. Postwar Europe of Federal States. *Western Daily Press*. 21. května 1941, s. 5.

¹⁷⁷ Pro politické záležitosti byl britským velvyslancem pro exilovou vládu Victor Cazalet, jmenovaný britským kabinetem v květnu 1940. PRAZMOWSKA, *Britain and Poland*, s. 63-64.

¹⁷⁸ TERRY, *Poland's place*, s. 85-88, 91.

nebylo ochotno uvědomit, i když krutou, realitu toho, že jeho východní hranice už nikdy nebudou takové jako v meziválečném období.

4.2.3 Polsko-sovětské vztahy a první polská krize

Už v předchozí fázi války, tedy přibližně rok před německým vpádem do Ruska, byli Poláci tlačeni okolnostmi k uspořádání vztahů se sovětským svazem.¹⁷⁹ Britská snaha dovést SSSR na svou stranu měla za následek, že i Polsko se muselo snažit se svým okupantem domluvit. První pokusy o obnovení kontaktů probíhaly na jaře 1940, pro jejich úspěch bylo však nutné nejdříve sblížení anglo-sovětské. Během jejich vzájemných jednání měli Britové¹⁸⁰ k dispozici polské memorandum, které obsahovalo podmínky případného znovunavázání vzájemných vztahů. I přesto, že si je Britové neodvážili předložit, obsahovalo důležité informace - ústupky z polské strany. Poláci v něm byli ochotni k teritoriálním změnám podle etnografické linie podél vzájemných hranic, byli ochotni tolerovat přítomnost sovětských vojsk na polském území a dokonce spolupracovat se sovětskými autoritami.¹⁸¹ Obsah tohoto memoranda se zdá takřka neuvěřitelný. Musí se však vzít v úvahu, za jakých okolností vzniklo. Sovětský svaz nebojuje s Němci, jen si obsazuje své sféry vlivu, a Britové tlačí na Polsko ohledně příznivého vývoje polsko-sovětských vztahů. Navíc je důležité zmínit, že toho memorandum vzniklo jen z iniciativy premiéra Sikorského bez konzultace s vládou.¹⁸² Tento fakt způsobil první jasně viditelnou krizi polské vlády.¹⁸³ Po přesunu do Anglie se situace vyhroutil do té míry,¹⁸⁴ že prezident Raczkiewicz odvolal ministerského předsedu Sikorského z funkce a na jeho místo jmenoval dosavadního ministra zahraničních věcí Augusta Zaleského. Sikorski však měl silnou podporu, mj. britského ministra

¹⁷⁹ Teoreticky Polsko nebylo ve válečném vztahu se Sovětským Ruskem, měli pouze přerušeny diplomatické vztahy, to ale nic neměnilo na tom, že ho brali jako svého jasněho nepřítele. PRAZMOWSKA, *Britain and Poland*, s. 18.

¹⁸⁰ Britové na podzim 1940 během jednání se Sověty nabídli „de facto“ (ne „de jure“) uznání jejich kontrolu ve Východní Evropě (Estonsko, Litva, Lotyšsko, Besarábie, Severní Bukovina a Východní Polsko). Tyto návrhy se dostali do tisku a tudíž i k polské vládě, na což reagoval ministr zahraničí Zaleski protestem. Jeho britský protějšek ho však ujistil, že bez konzultací s Polskem nebudou žádné závazky, které by je ovlivnily, přijímány. No. 14. The british Foreign Secretary to Count August Zaleski, Polish Minister of Foreign Affairs: Letter. London, 27 November 1940. D.O.P.S.R., I, No. 80. *The Great Powers*, ed. POLONSKY, s.78.

¹⁸¹ TERRY, *Poland's place*, s. 54.

¹⁸² Premiér memorandum s vládou nekonzultoval z toho důvodu, protože věděl, že by ho nikdy neschválila. Tento postup v budoucnosti zopakoval ještě několikrát, což jen prohlubovalo rozkoly v jeho vládě. TERRY, *Poland's place*, s. 55.

¹⁸³ TANDYRA, Władysław Sikorski w oczach brytyjczyków, s. 30; Skupina odpůrců premiérové politiky ve vládě (Zaleski, Raczkiewicz) vytvořila své vlastní memorandum, které ale po několika dnech sami iniciátoři stáhli. TERRY, *Poland's*, s. 54.

¹⁸⁴ Premiérovi byla vytýkána i neúspěšná evakuace armády z Francie. Konečným důvodem odvolání Sikorského mělo být vládní zamítnutí prezidentovy žádosti ohledně odvolání ministra financí Kota, který nezvládl zajistit převezení polského zlatého pokladu z Francie. BRANDES, *Exil*, s. 65; Situaci také neulehčilo, že několik dní po přesunu do Anglie Sikorski odmítal kontakt s prezidentem i ministrem zahraničních věcí. RACZYNSKI, *In Allied London*, s. 54.

zahraničních věcí lorda Halifaxe,¹⁸⁵ a jelikož se Zaleskému nepodařilo nový kabinet sestavit,¹⁸⁶ byl, po jednom dni bez premiérského křesla, dne 19. července 1940 znovu do funkce jmenován Sikorski.¹⁸⁷

4.2.4 Pokračování jednání s československými zástupci

Uznání československé reprezentace za prozatímní vládu přineslo do vzájemných vztahů posun. Polská vláda zpočátku nesouhlasila s uznáním ČSNV za prozatímní vládu, a dokonce poslala Britům diskretní sdělení, že jsou proti, nakonec ale vládu sama uznala a jmenovala k ní svého velvyslance Alexandra Zawisza.

Po tomto uznání se také zintensivnily kontakty mezi představiteli obou vlád a probíhala vzájemná jednání. Jejich výsledkem byla společná deklarace z 11. listopadu 1940, ve které bylo ale prozatím zmíněno jen sdružení; mluvilo se v ní o spolupráci, žádné faktické problémy však neřešila. Byla přijata zásada, že se sporné body, tedy hlavně otázka hranic, budou řešit až ke konci jednání, kdy už bude mezi oběma stranami vládnout porozumění. Pro vypracování dalších plánů byl jmenován koordinační výbor, v němž byli za českou stranu Jan Masaryk, Juraj Slávik, Ladislav Feierband a Hubert Ripka; za polskou stranu Kazimierz Sosnowski, August Zaleski, Marian Seyda a Edward Raczyński.¹⁸⁸ Vydání deklarace bylo veřejností vnímáno velice pozitivně, jak v Británii, tak v Americe: „Zpráva o polsko-čs. konfederaci, která přišla do Ameriky, byla nejpositivnější zprávou od výbuchu války, a učinila hluboký dojem na americké veřejné mínění i na přední kruhy.“¹⁸⁹

V tomto období můžeme vnímat velkou snahu o vzájemné porozumění. Analýza československého exilového časopisu *Čechoslovák* to jasně dosvědčuje. Nepsalo se o citlivých tématech, které by mohlo partnera popudit, či o problémech, které komplikovaly jednání. Zmiňovaly se společné kulturní akce, častá vzájemná vyznamenávání i návštěvy. Pokud se hovořilo o vzájemných vztazích či akcích, byly to většinou „polsko-československé“ akce či vztahy, „československo-polské“ jen zřídka.¹⁹⁰ Společné akce byly

¹⁸⁵ Někteří Britové (konkrétně diplomaté Kennard a Savery) s Racziewiczovým rozhodnutím souhlasili, jelikož Sikorského považovali za egocentrika, který není ochoten ke spolupráci, převládl ale nakonec názor vyjádřený W. Strangem: „Nemá doopravdy konkurenta, prostě se musíme smířit s jeho návyky. Je to takové postava, bez které se Poláci nemohou obejít.“ TANDYRA, Władysław Sikorski w oczach brytyjczyków, s. 34.

¹⁸⁶ Zaleskému mělo být Sikorského sympatizanty vyhrožováno i fyzickým postihem, kdyby chtěl vládu opravdu sestavit. PRAZMOWSKA, *Britain and Poland*, s. 64.

¹⁸⁷ BRANDES, *Exil v Londýně*, s. 66.

¹⁸⁸ ŽÁČEK, Těšínsko, s. 22-40.

¹⁸⁹ LA inv. č. 8, k. 11, č. 5675/dův/42, nestr.; Poles and Czechs. *Western Daily Press*, 12. listopadu 1940, s. 5; Poland-Czech Bond. *Western Morning News*, 12. listopadu 1940, s. 3.

¹⁹⁰ Za rok 1941: Do srpna toho roku takto zmíněno devětkrát, zatímco opačně jen jednou. *Čechoslovák* z 24. a 31. ledna, 2. a 28. února, 4. dubna, 13. června, 11. a 18. července.

také často doprovázeny projevy, které hledaly, zdá se až přehnaně, každou příležitost k vyzdvižení budoucí i minulé spolupráce.¹⁹¹

V rámci vojenské součinnosti byla v listopadu 1940 zahájena spolupráce zpravodajských jednotek, která se realizovala na společných zpravodajských konferencích. Ve vojenských novinách a časopisech obou států byly tištěny články o tématech, které vojákům sousední národ přibližovaly. Na konci roku 1940 byly zahájeny výměnné stáže československých a polských důstojníků, které měly přispět k vzájemnému poznání organizace armády, ale i národní mentality. Vrcholem spolupráce bylo v lednu 1941 zahájení výuky na Polské vysoké škole vojenské, kam své posluchače vysílala i československá armáda.¹⁹²

Společná československá jednání konečně získala zveřejněnou deklaraci konkrétnější obrysy, i přesto byla deklarace poněkud obecným dokumentem, který sice předcházela společnou spolupráci, ale nenastavoval její přesnější podobu. Následná jednání byla vedena v duchu oboustranné vstřícnosti a s tím, že se vyhýbalo nepříjemným tématům. Nejlépe se spolupráci dařilo ve vojenské části exilu, kde se podařilo realizovat jak společnou výuku, tak i výměny důstojníků, tak mohla totiž vzájemná spolupráce nabýt popularity i mezi „řadovými exulanty“.

Polský přístup v této etapě měl jeden velký nedostatek, Poláci se sice chtěli zavděčit nasazením svých jednotek na bojištích, ale neuhlídali si, aby za to dostali nějaké záruky či závazky.¹⁹³ Něco takového si v jejich situaci a za okolností, které panovaly, nemohli dovolit. Zvláště kvůli tomu, že podobná příležitost, kdy měli relativně velkou váhu v britských očích, se už do konce války opakovat nebude.

V této válečné etapě bylo také založeno kontroverzní Oddělení pro zvláštní operace,¹⁹⁴ které mělo na obsazených státech podporovat domácí odboj, a které mělo

¹⁹¹ Sikorski k příležitosti ukončení prvního společného československo-polského kurzu na Polské vysoké škole vojenské. „Je to poprvé v historii, že důstojníci těchto dvou armád zasedli do společné školní lavice. Věřím, že tento fakt přispěl k sblížení našich bratrských armád, k spojení na základě stejných práv a povinností, které nás v budoucnu ochrání před nebezpečím nové války.“; Ingr „Věřím – zakončil svůj projev – že loyální a účinná vojenská spolupráce Poláků a Čechoslováků přinese nejlepší výsledky a dovede nás k novému, ještě slavnějšímu Grunwaldu.“ Polsko-československá spolupráce, *Čechoslovák* 13.června 1941, s. 8.

¹⁹² FRIEDL, Na jedné frontě, s 176-183, 186.

¹⁹³ PRAZMOWSKA, *Britain and*, s. 81.

¹⁹⁴ Special Operations Executive (SOE), Jejich stanovy schválila britská vláda na svém zasedání 22. července 1940. HARRISON, *The British Special Operations Executive and Poland*, s. 1075.

zásobovat místní partyzány. O tom, jestli bylo skutečně efektivní se vedou spory už od jejího založení.¹⁹⁵

¹⁹⁵ tamtéž, s. 1071.

5. Sovětský svaz ve válce

Na začátku června byli Poláci jednou z největších aktivně bojujících sil proti Německu, na konci měsíce však přišla velká změna. Vstup Sovětského svazu do války byl pro ně velkou výzvou. Dokázali se vyrovnat se vzájemnou minulostí a začít se Sověty spolupracovat? Byla spolupráce aktivní, či se jen tito dva spojenci respektovali bez dalších kontaktů? Přinesla Polsku tato změna nějaké výhody? Dokázali doposud vytvořit s Británií tak pevný svazek, aby mohli přestát krize, které nastaly na počátku roku 1943?

Dne 22. června byla zahájena operace Barbarossa,¹⁹⁶ která vtáhla SSSR do přímých bojů s nacistickým Německem. Útok byl na západě očekáván, Stalin byl dokonce varován několik dnů před jeho zahájením, že se u jeho hranic shromažďují německé jednotky,¹⁹⁷ ale nedbal toho. Německým útokem se Sovětský svaz dostal na stranu spojenců, čímž se začala psát nová kapitola britsko-polských vztahů.

Anglie vnímala nového spojence jako významnou pomoc, a proto tlačila Polsko do navázání vztahů s ním. Na začátku července¹⁹⁸ začala za britské asistence vzájemná polsko-sovětská jednání. Trvalo celý měsíc, než byli schopni se shodnout, přičemž se nevyhnuli ani tvrdým výměnám názorů.¹⁹⁹ Nakonec byl 30. července podepsán pakt, který vešel ve známost jako pakt Majski-Sikorski.²⁰⁰ Sovětská vláda uznala smlouvy uzavřené v roce 1939 týkající se teritoriálních změn v Polsku za neplatné, došlo k obnovení diplomatických vztahů a Sovětský svaz vyjádřil souhlas s vytvořením polské armády na jeho území.²⁰¹ V závěrečném protokolu bylo ustanoveno, že pro Poláky na sovětském území bude vyhlášena amnestie.

Vzájemná dohoda nebyla dobře přijata polskou vládou, proti Sikorskému se postavili spolu s prezidentem i ministři Zaleski, Sosnowski a Seyda. Sikorski sice argumentoval

¹⁹⁶ Tisk Hitlerovo odůvodnění (nedodržování paktu o neútočení a paktování se s Velkou Británií proti zájmům Třetí říše) popsal jako výraz lži a pokrytectví. Hitler Strikes Again. *Western Daily Press*. June 23, 1941, s. 2.

¹⁹⁷ CHURCHILL, *Druhá světová válka. III. díl*, s. 354

¹⁹⁸ První setkání sovětského zástupce Majského a jeho polského protějšku Sikorského proběhlo 5. července 1941. BRANDES, *Exil*, s. 119.

¹⁹⁹ „Ne překvapivě, polská jednání přinesla mnohem více těžkostí a setkání buď s Majským, Sikorským zvláště, nebo s oběma dohromady byla velmi častá.“ EDEN. *The Eden Memoirs*, s. 272.

²⁰⁰ Churchill popsal podepsání dohody jako památný okamžik, kdy dva po staletí se střetávající historické národy Východní Evropy dojdou konečně ke vzájemné spolupráci. Poland and the Soviets signed an agreement. *Western Morning News*. 31. července 1941, s.3.

²⁰¹ Velitel této armády měl být jmenován Poláky, ale museli s ním v Moskvě souhlasit. Operace, kterých se bude Polská armáda v SSSR účastnit, podléhají velení Rudé armády. No. 17. The Soviet Polish Military Agreement. *The Great Powers*, ed. POLONSKY, s. 82-83.

britským tlakem a nutností dohody se Sovětským svazem, ale to jim nestačilo, dohodnuté podmínky brali jako zradu. Krize nakonec vyvrcholila odvoláním oponujících ministrů²⁰² a byla vytvořena nová všennárodní vláda, opět v čele se Sikorským, kde už však nebyly zastoupeny všechny exilové politické strany.²⁰³ Novým ministrem zahraničí se stal dosavadní velvyslanec v Londýně Edward Raczyński, místo gen. Sosnkowského se postu ministra wojenství ujal gen. Marian Kukiel a dále vládu doplnili Stanisław Mikołajczyk na postu ministra vnitra a zástupce premiéra, Herman Lieberman jako ministr sprawedlnosti a Karol Popiel, ministr bez portfeje. V novém složení chyběli zástupci Národní strany. Z její realistické frakce zpět do vlády přibyl až v prosinci toho roku Marian Seyda.²⁰⁴

Britové měli na vzniku dohody zájem, proto Polákům doporučovali, aby se smlouvu opravdu snažili uzavřít.²⁰⁵ Snažili se však trochu zmírnit tvrdý dopad dohody, která opravdu nesplňovala polské válečné cíle, hlavně v oblasti teritoriálních záruk, a vydali proto nótu,²⁰⁶ která měla Poláky uklidnit. V ní se zavázali k tomu, že neuznají žádné teritoriální změny, které se na polském území od srpna 1939 udály.²⁰⁷ Zároveň ten den dodali polské straně i ujištění, že nebudou v dohodách se Sovětským svazem přijímat závazky týkající se Polska bez předchozí dohody s nimi.²⁰⁸

5.1 Polská armáda v Sovětském svazu

Na základě polsko-sovětské smlouvy uzavřené na konci července 1941,²⁰⁹ která byla doplněna konkrétnějšími vojenskými dohodami v srpnu téhož roku, byla na sovětském území

²⁰² PRAZMOWSKA, *Britain and Poland*, s. 89-90.

²⁰³ Nová vláda byla sestavena 3. září 1941, dostali se do ní lidé, kteří Sikorského za krize podpořili (př. Popiel, Lieberman a Mikołajczyk). BRANDES, *Exil*, s.126.

²⁰⁴ LA inv. 4. 21/E, k. 28, nestr.

²⁰⁵ I když se v literatuře setkáme s tím, že Poláci jednali pod velkým britským tlakem (př. TERRY, *Poland's place*, s. 50; BRANDES, *Exil*, s. 188), můžeme se setkat i se Sikorského výroky, které tomu odporují. „Narozdíl od pověstí, které kolují, prohlašuji, že to nebyli Angličané, kdo mě vmanévroval do polsko-sovětských jednání, ale byl jsem to já, kdo do nich vmanévroval Edena. Nebyl na nás žádný tlak od Anglie, jen můj tlak na Anglii.“ PRAZMOWSKA, *Britain and Poland*, s. 85. Tento výrok sice koresponduje se Sikorského v některých případech namyšlenou povahou, diskreditovalo by to však jeho snahu o prosazení návrhu ve vládě, kdy britským tlakem mohl argumentovat ve prospěch jejího prosazení.

²⁰⁶ Vydání tohoto ujištění bylo navrženo na schůzi britského válečného kabinetu 24. července 1941. CAB/65/19/10, s. 167.

²⁰⁷ „Také Vás ujišťuji, že Jeho Veličenstvo neuznává žádné teritoriální změny, které postihly Polsko od srpna 1939.“ Ujištění Halifaxe bylo jen zopakováním prohlášení, které měl přibližně rok předtím Churchill v Dolní sněmovně, kde to ale nezapomněl podmnít dodatkem „pokud to bude se svobodným souhlasem zúčastněných stran.“ No 18. Exchange of Notes between the British Foreign Secretary of State and General Sikorski; No 19. Statement made in House of Commons by Anthony Eden (Extracts). *The Great Power*, ed. POLONSKY, s. 83-84.

²⁰⁸ PRAZMOWSKA, *Britain and Poland*, s. 91.

²⁰⁹ Dohoda byla podepsána 14. srpna, následovaly ji dodatky z 16. a 19. srpna. TERRY, *Poland's place*, s. 200.

tvořena polská armáda, jejímž velitelem byl vybrán generál Anders.²¹⁰ Polské jednotky měly být nasazeny co nejdříve, ale až po skončení jejich výcviku; měli bojovat ve skupinách minimálně o velikosti divize a zásobování měla zajišťovat sovětská strana. V sovětském svazu se měla vytvořit pouze pozemní část armády, letci a námořníci měli být posláni do Británie.²¹¹ V srpnu byla pro Poláky v SSSR vyhlášena amnestie²¹² a do polské armády mohli přestoupit i polští vojáci z Rudé armády.

Zájem Poláků byl velký, již v říjnu toho roku jich bylo na 40 tisíc, což byl počet, který byl se Sověty domluven o 15 tisíc vyšší, proto na ně koukali s nelibostí a zdržovali vyzbrojování. Už tehdy se objevilo podezření ohledně přibližně 10 tisíc vojáků, kteří nedorazili k formující se armádě, ale vědělo se o nich, že byli Sověty internovány, tudíž se na ně měla vztahovat amnestie. Sovětskou odpovědí bylo, že utekli a nacházejí se možná v Mandžusku.²¹³

Podmínky v kempech, kdy byli polští bojovníci ubytováni, nebyly dobré. Vojáci trpěli nedostatkem jídla a teplého oblečení, řádily mezi nimi nemoci, což bylo pro velké množství lidí, kteří byli oslabeni dosavadním špatným sovětským zacházením, smrtelné.²¹⁴ Špatných podmínek si všimli i Britové. V dopise sira Dilla Cadoganovi z 19. listopadu „Jestli zůstanou v Rusku, nejenže nebudou nikdy vyzbrojeni, ale je pravděpodobné, že velká část z nich umře hladu.“²¹⁵

Na podzim 1941 slavila polská Karpatská brigáda gen. Kopaňského úspěch při obraně Tobruku,²¹⁶ byla to jedna z polských příležitostí, která se dala potenciálně využít k politickým ziskům.²¹⁷ V té samé době v Moskvě vyjednával o zásobování lord

²¹⁰ Władysław Anders (1892-1970) byl velitelem polské armády v Sovětském svazu, na Blízkém východě a nakonec v Itálii. Na konci války byl vrchním velitelem polské armády.

²¹¹ No. 22. Polish-Soviet Military Agreement. *The Great Powers*, Ed. POLONSKY, s. 86-87.

²¹² Amnestie byla vyhlášena 12. srpna. Poláci si stěžovali na její nedostatečné provedení, jelikož i přes její vyhlášení chybělo velké množství vojáků, o kterých se vědělo, že jsou přítomni v SSSR. *The Great Powers*, Ed. POLONSKY, s. 20.

²¹³ PESZKE, A Synopsis, s. 131.

²¹⁴ BRANDES, *Exil*, s. 190.

²¹⁵ PRAZMOWSKA, *Britain and Poland*, s. 110.

²¹⁶ Sikorski se pro Reuters vyjádřil, že úspěšná obrana Tobruku je příkladem pro celý svět. Vyzdvihl také spolupráci polských vojáků s Brity a Australany. *The Spirit of Tobruk. Nottingham Evening Post*. 17. listopadu 1941, s. 5; Poláky chválil nejen Sikorski, ale i britský tisk. *The success of Polish Units. Western Morning News*. 12. prosince 1941, s. 3.

²¹⁷ Při rozhovoru gen. Anderse s gen. Žukovem 2. ledna 1942, kdy Anders opět odmítl nasazení jednotek do boje v SSSR kvůli nedostatečné vybavenosti, Žukov si „rýpl“ protiotázkou, proč je to nyní problém, když u Tobruku nastoupit mohli. PRAZMOWSKA, *Britain and Poland*, s. 126.

Beaverbrook,²¹⁸ ten však odmítal využít otázku zásob jako tlak na Moskvu, aby se chovala přívětivěji. Nechtěl totiž dalšími oklikami probudit sovětskou podezřivost, zablokoval tím však pro spojence velkou páku na velkého východního partnera.²¹⁹ Polákům se tedy touto cestou nepodařilo získat ani politické výhody, ani zlepšení zásobování jejich jednotek v Sovětském svazu.

Na konci října odletěl Sikorski navštívit SSSR, kde měl řešit sporné otázky, jež vyplynuly z vzájemné polsko-sovětské spolupráce. Z jednání vzešla polsko-sovětská dohoda o přátelství a vzájemné pomoci.²²⁰ Nadto se mu během jednání se Stalinem podařilo získat jeho souhlas s navýšením počtu vojáků a příslib dobrého fungování zásobování.²²¹ Zároveň si chtěl znovu podřídit gen. Anderse, navázat přímé kontakty se svými vojáky a upevnit vztahy s britským vojenským velením na Středním Východě. V tisku se pak o návštěvě vyjadřoval jen pozitivně a chválil ruský přístup k Polákům.²²²

Sikorského pozice v armádě nebyla nejlepší. Chtěl, aby nová armáda byla politicky jednotná a hlavně apolitická, což bylo úplným opakem meziválečné praxe v Polsku. S jejím vrchním velitelem se rozcházel v několika bodech, například o využití polské armády, kterou Anders odmítal použít v Rusku. Antisovětský postoj generála Anderse mu získával popularitu mezi vojáky, kteří neměli na dosavadní hostování v Sovětském svazu právě pozitivní názor. Generál Anders byl tak suverénní, že nakonec Sikorského a jeho vládu úplně obcházel a sám vyjednával s britským velením na Středním východě. Tato Andersova samostatnost se Sikorskému nemohla líbit, kazila jeho politiku, navíc tu vystávala možnost vzniku dalšího mocenského centra, což si premiér v už tak rozpolceném exilu nemohl dovolit.²²³

Rozkol mezi dvěma vysoce postavenými muži měl negativní dopad na už tak dost nejednotný polský exil. Podkopáváním Sikorského postavení snižoval generál jeho autoritu mezi spojenci i vlastními lidmi. Atmosféru v armádě také ovlivňovali „pilsudčící“, kteří byli stále na vysokých postech. „Mladý důstojnický sbor polské armády, odchovaný v duchu

²¹⁸ William Maxwell Aitkem lord Beaverbrook (1879-1964) byl britský politik kanadského původu, po nástupu Attleeho v roce 1945 byl odejit z vlády; V květnu 1943 byl Churchillem poslán do Ameriky, kde měl pomáhat při zlepšení polsko-ruské otázky. Rozhovor s Thompsonem, 27. května 1943. LA inv.č. 8, k. 11, nestr.

²¹⁹ LANGER, The Harriman-Beaverbrook Mission, s. 469.

²²⁰ No. 29 Declaration of Friendship and Mutual Assistance. *The Great Powers*, ed. POLONSKY, s. 94; Noviny ji popisovali jako krok k větší vstřícnosti ve vztazích mezi oběma státy. Soviet-Polish Pact. *The Hull Daily Mail*. 5. prosince 1941, s. 3.

²²¹ No 30. Sir Stafford Cripps to Anthony Eden: Telegram. KUIBYSHEW, 6 December 1941. *The Great Powers*, ed. POLONSKY, s. 95-98.

²²² Polish Army in Russia. *Western Daily Press*. 10. ledna 1942, s. 6.

²²³ PRAZMOWSKA, *Britain and Poland*, s. 97- 98, 106, 110.

velkopolském a podléhající vlivu svých starších velitelů-legionistů, jest prosáknut polským romantismem, jdoucím za legendou legií a je ovládán protiruským duchem.“²²⁴

Sověti byli od podzimu 1941, kdy byl zahájen útok na Moskvu, pod velkým tlakem,²²⁵ Britové proto kalkulovali s možností ruského pádu a připravovali plány, které by na případnou situaci reagovali. Jednou z verzí bylo, že by obranu Kavkazu a jeho ropných polí mohly mít na starost polské jednotky.²²⁶ V této fázi začali tedy Britové přemýšlet o přesunu Poláků na Střední Východ, kde by byli pod jejich velením, a tedy je mohli využít, jak by potřebovali. V tomto s nimi souhlasil i generál Anders, který kvůli špatným podmínkám v Sovětském svazu usiloval o přesun jednotek pryč.²²⁷ Touha využít polské vojáky na Středním Východě u Britů stoupala se zhoršováním situace i v Africe.

Konečné rozhodnutí přišlo po krizi v březnu 1942, kdy došlo k radikálnímu snížení přidělu polským vojákům. Na následujících jednáních se Anders se Stalinem domluvili na první evakuaci vojáků ze sovětského území, měli být odesláni vojáci, co byli nad počet 44 tisíc.²²⁸ Polský generál se opět snažil získat nějaké informace o chybějících důstojnících, Stalin ho však odbyl, tentokrát s tím, že jsou v Zemi Františka Josefa.²²⁹ První vlna evakuace začala v dubnu a Anders do ní, navzdory dohodě s Brity, prosadil i rodiny vojáků. Sikorski mu to v telegramu zakázal s tím, že to u Britů způsobuje nevoli. „Britská vláda byla zděšená, když zjistila, že vojenské transporty evakuovaných doprovázejí jejich rodiny, které do plánovaných evakuací nebyly zahrnuty. Vzhledem k problémům se zásobováním v Íránu je potřeba další vysílání rodin okamžitě zastavit až do případného povolení britské vlády.“²³⁰ Generál si však nakonec získal britský souhlas s evakuací civilistů do počtu 15 tisíc.²³¹

Když jel Anders pro nové příkazy do Londýna, využil zastávky v Káhiře a získal tu souhlas gen. Auchinlecka²³² k evakuaci zbylých Poláků ze SSSR.²³³ Schůzku následovala

²²⁴ LA, inv. č. 21/E, k. 28, s. 31-32.

²²⁵ Vážnost situace popisovala i média, kde už počítali s možností německého útoku na Stalingrad. Rostov threat still acute. *Western Morning News*. 27. října 1941, s. 3.

²²⁶ CAB/79/14, s. 424.

²²⁷ BRANDES, *Exil*, s. 189-190.

²²⁸ PESZKE, A Synopsi, s. 131.

²²⁹ „Anders: Do teď se neobjevili důstojníci věznění v Kozelsku, Starobělsku a Ostaškově. Měli být u vás...Kde by mohli být? Stalin: Už jsem vydal veškeré rozkazy. Říká se, že se nacházejí v Zemi Františka Josefa, a tam já přeci nikoho nemám. Nevím, kde jsou. Proč bych je měl zdržovat?“ ANDERS, *Bez ostatního rozdílu*, s. 119.

²³⁰ tamtéž, s. 125.

²³¹ BRANDES, *Exil*, s. 196.

²³² Auchinleck (1884-1981) byl velitel britských vojsk na Středním východě.

zpráva od britského velení na Středním Východě vládě do Londýna z 4. dubna, která Andersův návrh podporovala. Britům to přišlo vhod, jelikož by dostali všechny jednotky pod své vedení a mohli je využít k posile svých oslabených pozic. Nakonec se podařilo přesvědčit i Sikorského. Strategie se projednávala na setkání štábu ozbrojených sil ve dnech 23., 25. a 27. dubna. Anders přednesl svou ideu, že fronta v Sovětském svazu brzy skončí, a proto je třeba soustředit se na Střední Východ, odkud bude možné osvobodit Polsko, kam je potřeba se dostat ještě před bolševiky. Proti se postavil Sikorski, který chtěl zanechat v Sovětském svazu aspoň 44 tisíc vojáků, kteří by se Sověty osvobodili Polsko. Přesun všech polských jednotek označoval víc jako osobní uspokojení Auchinleckových zájmů, než uskutečnění těch polských. Do poslední schůze se však přiklonil k Andersovi, pravděpodobně pod tlakem jak z britské strany, tak z polského exilu.²³⁴

Záležitost byla definitivně schválena v červenci 1942, kdy polská vláda dostala přes britské ministerstvo zahraničí Stalinův oficiální souhlas s přesunem zbytku vojsk do Íránu. Bylo evakuováno 70 tisíc lidí včetně 25,5 tisíce civilistů.²³⁵ Tentokrát se Poláci pokusili „něco“ získat výměnou za posílení britských vojenských pozic. Podařilo se jim dostat Churchillův souhlas s tím, že budou evakuovány i ženy a děti, podporu pro pokračování odvodů v SSSR nebo slib spolupráce při hledání ztracených důstojníků, tedy důležitější ze svých požadavků, však nezískali.²³⁶

Anders svým samostatným jednáním oslaboval Sikorského pozici. Celkově Polsko ztratilo pozici, jelikož po přesunu na Střední Východ se stalo vojensky závislým na Británii. Andersova samostatnost, neúspěšnost jeho pacifikace²³⁷ a nakonec i britské „doporučení“, aby si Sikorski svého generála více podřídil, vedlo ministerského předsedu k rozhodnutí o cestě na Střední Východ.²³⁸

²³³ Ve svých vzpomínkách se však Anders o rozhovoru nezmiňuje a zastávku v Káhiře jen letmo zmíní. „Setkal jsem se představiteli britské vlády: ministrem pro Blízký Východ Caseym a velitelem vojsk gen. Auchinleckem.“ ANDERS, *Bez ostatního rozdílu*, s. 126.

²³⁴ PRAZMOWSKA, *Britain and Poland*, s. 134-135.

²³⁵ GRZELAK et al., *Bez możliwości wyboru*, s. 10.

²³⁶ PRAZMOWSKA, *Britain and Poland*, s. 147.

²³⁷ Sikorski poslal v listopadu 1942 k polským jednotkám člena svého generálního štábu Tadeusze Klimeckého. Jeho vyslání Sikorski doprovodil důrazným dopisem gen. Andersovi, v němž mu zakazoval přijímat rozhodnutí ohledně organizace jednotek na Středním Východě, která měl přenechat Klimeckému. Když však Klimecki dorazil, zjistil, že Anders už záležitost s britským velením domluvil. PRAZMOWSKA, *Britain and Poland*, s. 150, 157.

²³⁸ tamtéž, s. 136, 173-174.

S diskuzemi o vzniku druhé fronty přišla do polských kruhů i otázka jejího zkoordinování s polským povstáním, které by pomohlo při osvobození Polska.²³⁹ Spojenecké vojenské elity však viděly větší roli při osvobození na straně velké invaze, než povstání domácí armády.²⁴⁰ Dle nového vyjasnění úkolů SOE ze dne 12. května 1942, měla na starost koordinaci akcí odporu na kontinentě, to se ale Polákům nelíbilo, jelikož chtěli akci zorganizovat sami. Konec polských nadějí však přišel v říjnu 1943, kdy Spojenecká plánovací komise polské návrhy na účast Zemské armády na invazi vrátila a plán odložila. V ten samý měsíc navíc přestala SOE zásobovat polské a československé tajné armády.²⁴¹ Zásobování polská podzemní armády nebylo bez problémů ani předtím. Britská strana si totiž nechtěla znepřátelit Sověty tím, že by podporovala odbojáře na jimi zabraných územích.²⁴²

Po odchodu polské armády ze Sovětského svazu došlo k přerušení spolupráce a brzy i k přerušení diplomatických styků. Další vývoj války ukázal, že o poválečném uspořádání se bude rozhodovat ve „vojenské praxi“ a ne za vyjednávacím stolem. Čím víc se navíc oddalovala přítomnost západních velmocí na kontinentu, tím více bylo pravděpodobné, že o území Polska bude rozhodovat pouze Sovětský svaz s tím, že spojenci na něj budou mít jen pramalý vliv. Sikorski patrně ztratil sebedůvěru následkem jak velmi nepříznivých vnitřních, tak vnějších okolností. Na podzim 1942 ustál Sikorski další pokus o sesazení z funkce. Během roku 1942 se jeho protivníci, kterým se přidala i Národní rada, zaktivizovali, navíc získávali další příznivce v reakci na Sikorského politiku vůči SSSR. Stále pokračovalo soupeření s Andersem o rozhodování o osudu polských jednotek. Anders měl tu výhodu, že jeho plány více korespondovaly s těmi britskými, které potřebovali posílit vojenské zastoupení na Středním Východě. Sikorski navíc neměl plnou podporu ani ve vládních kruzích. Prezident mu sice veřejně projevoval důvěru, na druhou stranu se s některými členy vlády snažil v pozadí o oslabení jeho postavení.²⁴³ O neshodách v polském exilu, hlavně mezi „sanačníky“ a tehdejšími emigranty píše už na sklonku roku 1941 *Western Morning News*.²⁴⁴

²³⁹ Celý rok 1942 se táhl Sikorského spor s domácím odbojem, který chtěl po pádu Třetí Říše využít vzniklého mocenského vakua k bojům proti sovětským vojákům, což jim Sikorski výslovně zakázal. tamtéž, s. 154.

²⁴⁰ V Polsku po vypuknutí války vznikl Spolek pro ozbrojený boj, který se později přejmenoval na Zemskou armádu, zemskou armádu, která byla rozšířena po celé zemi a měla v povstání hrát klíčovou roli. SZACKA, *Polish Remembrance*, s. 2.

²⁴¹ PRAZMOWSKA, *Britain and Poland*, s. 154-156.

²⁴² CURIE, A.N., *Z misją Brytyjską w Polsce*, s. 213.

²⁴³ PRAZMOWSKA, *Britain and Poland*, s. 137, 144-145, 149, 166-167, 172.

²⁴⁴ Polish Division. *Western Morning News*. 25. října 19, s. 2.

V rámci dojednané dohody byl po dvouleté diplomatické pauze jmenován velvyslanec v Moskvě. Na tento post byl vybrán Stanisław Kot,²⁴⁵ což byl člověk, který sice neuměl rusky, ani příliš neznal místní poměry, ale byl loajální k Sikorskému. Mezi Poláky v SSSR se však dobře nezavedl, proto ho obcházeli a jen to vedlo ke zmenšení Sikorského vlivu.²⁴⁶ Na jejím základě byla také vybudována síť 807 institucí, které měli pomáhat Polákům v SSSR. Po první evakuaci polských vojáků však došlo ke ztěžování práce v důsledku sovětské neochoty k další spolupráci, které bylo následováno několika zatčeními polských delegátů. Nakonec, po britské intervenci, došlo k propuštění většiny zadržených, nová organizace však už vyjednána (a realizována) nebyla.²⁴⁷ Tento sovětský čin měl i diplomatickou dohru, kdy na banketu v hotelu Savoy došlo k ostré výměně názorů mezi generálem Sikorským a sovětským zástupcem Bogomolovem, po které polský premiér i s prezidentem Raczkiewiczem opustili budovu.²⁴⁸

5.2 Jednání o polských hranicích

Přijetí Atlantické charty zkomplikovalo Polákům jejich pozici ve vyjednávání o poválečných teritoriálních změnách, jejich požadavky totiž vycházely více z bezpečnostních, než etnických důvodů.²⁴⁹ Polská vláda proto žádala Brity, aby vydali prohlášení, že v polském případě nebude tak přísně trváno na dodržení principu sebeurčení. Doufala, že jí bude vyhověno poté, co se podpisem smlouvy se Sověty dostala do nevýhodné pozice ohledně svých hranic. Byla však odmítnuta, jelikož v této fázi už rapidně klesal její vliv a postavení. Spojenectví se Spojenými státy (a samozřejmě se Sovětským svazem) bylo daleko cennější než cokoliv, co mohli Poláci nabídnout.²⁵⁰

²⁴⁵ Stanisław Kot (1885-1975) byl profesorem polských dějin a kultury. V roce 1933 byl zbaven své katedry kvůli protestu proti zacházení s politickými vězni. V letech 1945-47 byl polským velvyslancem v Římě.

²⁴⁶ DURACZYŃSKI, *Rząd Polski na uchodźstwie*, s. 132. PRAZMOWSKA, *Britain and Poland*, s. 95; „Nedostatek jeho osobního kouzla...jeho záliba ve špehování proti němu sjednotila Poláky i cizince. Na jeho obranu musím dodat, navzdory pomluvám jeho krajanů, kteří ho líčí jako kremelského patolízala, od počátku stál pevně za polskými zájmy. Bohužel je nejneoblíbenějším velvyslancem.“ Raczyński, *In Allied London*, s. 114.

²⁴⁷ PRAZMOWSKA, *Britain and Poland*, s. 198-199.

²⁴⁸ LA inv. č. 8, k. 11, Zpráva z 12. srpna 1942, nestr.

²⁴⁹ Jedna ze zásad zakotvených v Atlantické chartě mluvila o tom, že teritoriální změny budou možné jen se souhlasem místních obyvatel. 135. Atlantic Charter (September 9, 1941). *Poland in the British Parliament. Volume II. Volume I.*, ed. JEDRZEJEWIC, s. 480.

²⁵⁰ Prohlášení nebyli ochotni vydat i přesto, že Churchill přiznal, že charta nebude „kompletní strukturou“, na které se po válce bude stavět. „Churchill přiznal, že považoval Chartu za ne víc než průběžné a částečné prohlášení o válečných cílech, které bylo vytvořeno k ujištění všech zemí o našich početných úmyslech. Není to tedy přesný plán, na kterém se bude stavět, až dosáhneme vítězství.“ PRAZMOWSKA, *Britain and Poland*, s. 92-94.

První pokusy o vyjednání polsko-sovětských hranic probíhaly už od počátku vzájemných jednání. Stalin se zatím v prosinci 1941²⁵¹ nechal Sikorským odbýt, že o otázce hranic se můžou začít bavit, až bude polská armáda bojovat.²⁵² Ministerský předseda polské exilové vlády nechtěl jednat v tuto dobu, jelikož předpokládal, že s růstem polské armády poroste i její vliv, což by doprovázelo i zlepšení polské vyjednávací pozice.²⁵³ Jednání probíhala i na počátku roku 1943, zadržovala se však na sovětském požadavku uznání jeho záboru východního Polska.²⁵⁴ Když za polsko-sovětské krize nabízel naposledy Sikorski Stalinovi nové jednání o hranicích jako součást usmiřovacích jednání, tak to sovětský diktátor odmítl s tím, že je to předčasné.²⁵⁵

Ten, kdo o poválečných polských hranicích rozhodoval, však nebyli Poláci. Museli se spolehnout na vůli a vyjednávací um svého ostrovního spojence. Při jednání po podepsání anglo-sovětské dohody Sověti nabízeli hranici mezi tou předválečnou a linií z paktu Molotov-Ribbentrop, k tomu mělo Polsko dostat ještě kompenzace na západě.²⁵⁶ Poláci měli v té době představy poněkud odlišné. V memorandu, které vezl Sikorski na návštěvu do Washingtonu v prosinci 1942, se mluvilo o narovnání a zkrácení polských hranic tak, aby byly bezpečné. Hraniční řekou na západě by byla Odra a k Polsku by byly přičleněny Východní Prusko, Slezský výběžek a Pruské Pomořansko. Polské návrhy se časem kvůli okolnostem měnily, ale v každém bylo obsaženo, že chtějí otevřený přístup ke Gdaňsku a také předválečný stav svých východních hranic.²⁵⁷

Během jednání o anglo-sovětské dohodě sovětská strana žádala uznání svých hranic z června 1941 před útokem Třetí říše. Británie to odmítla jako neslučitelné s anglo-polskou smlouvou,²⁵⁸ přesto dala najevo, že by byla ochotna uznat Curzonovu linii.²⁵⁹ Tuto hranici navrhoval britský ministr zahraničí lord Curzon v červenci 1920 jako vhodnou pro mez polského státu na východě.²⁶⁰ On sám však jejím autorem nebyl, navrhl ji už o rok dříve na

²⁵¹ Sikorski odcestoval do SSSR 25. listopadu. *Western Morning News* vnímalo setkání velice pozitivně. Porozumění polského premiéra se Stalinem, stejně jako těsnější spolupráce Sovětů s Británií popsali jako jednu z nejdůležitějších událostí v evropské historii. *Slavic Influence. Western Morning News*. 27. listopadu 1941, s. 4.

²⁵² WANDY CZ, *Polish diplomacy*, s.40.

²⁵³ PRAZMOWSKA, *Britain and Poland*, s. 121.

²⁵⁴ Russian „No“. *Nottingham Evening Post*. 27. února 1943, s. 4.

²⁵⁵ Rozhovor s Ducháčka s Cummingsem, 26. srpna 1943. LA inv. č. 8, k. 11, nestr.

²⁵⁶ SHARP, *The Origins of the Teheran Formula*, s. 384.

²⁵⁷ tamtéž, s. 387.

²⁵⁸ 15. Anglo-Soviet treaty of alliance. *Poland in the British Parliament. Volume II.* ed. JEDRZEJEWIC, s. 50.

²⁵⁹ PRAZMOWSKA, *Britain and Poland*, S. 111.

²⁶⁰ „Vedla od Goldapu na pruských hranicích, severně od Suwałki k Němenu, východně od Białystoku k Bugu a sledovala jeho tok až k hranici s Haličí.“ BRANDES, *Exil*, s. 17.

jednání ve Versailles Lloyd George jako jednu z možných polských východních hranic.²⁶¹ Ani spojenci se nevyhnuli těžkostem jednání se Stalinem, který často svou politiku obměňoval. „Američané oceňují to, že se Rusové bijí jako lvi, neví však co s Ruskem počít, když tak často mění svou politickou linii.“²⁶²

Mezi spojenci byla obecná shoda v tom, že by měl polský stát po válce obdržet Východní Prusko, Gdaňsk a východní část Německého Slezska (na východ od soutoku Odry a východní Nisy).²⁶³ Britové však stále nechtěli přijímat žádné definitivní soudy, jejich taktika věčného odkládání jakýchkoliv teritoriálních záruk se však stala Polákům osudnou.²⁶⁴ Po odchodu polských vojáků ze Sovětského svazu a hlavně po přerušení diplomatických vztahů, zůstaly polské záležitosti, včetně polských hranic, na spojencích.²⁶⁵ Vzhledem k tomu, že znali britský postoj a americkou podporu se jim získat nepodařilo,²⁶⁶ pomalu ztráceli naději. Definitivní hranice vzešly ze setkání Stalina se zástupci Polského výboru národního osvobození, vytvořeného v létě roku 1944 ze Svazu polských vlastenců, v roce 1944.²⁶⁷

I přesto, kdyby Sikorski tehdy v prosinci 1941 se Stalinem jednal a dohoda by skutečně vznikla, domnívám se, že by to na budoucích polských hranicích nic nezměnilo, vzhledem k tomu, jak byly nakonec určeny. Polského generála proto rozhodně nelze obvinít z, pro Poláky, špatných hranic. Vytknout ale můžeme nevhodný postup vládě, možná i polské reprezentaci, jako celku, která se až příliš soustředila na svá malá vítězství či naopak utrpení, a nesoustředila se na politickou realitu jako celek.

5.4. Konec československo-polské spolupráce

Spolupráce československé a polské vlády na projektu budoucí konfederace pokračovala i po vstupu Sovětů do války. V lednu 1942 byla podepsána další společná

²⁶¹ V souvislosti s lordem Curzonem se objevila až v americkém časopise *Foreign Affairs* v červnu 1923. HOOKER, Lord Curzon, s. 138.

²⁶² Rozhovor Šimůnka se Solovejčikem z 4. července 1944. LA inv. č. 8, k. 11, nestr.

²⁶³ Toho, že šlo o východní Nisu později Stalin využil při vyjednávání s lublinskou vládou, kde při jednání posunul hranice k západní Nise s tím, že to Churchill stejně nepozná. RAACK, R. C., Stalin, s. 469, 476-478.

²⁶⁴ O správnosti této politiky nebyli v Británii všichni stoprocentně přesvědčeni. “Jsem více než nedůvěřivý k naší taktice..obávám se, že je špatná a navíc se jí nepodařilo získat výsledky, které jsme chtěli, jen o nás Rusům dala naprosto špatný obraz.” Christopher Warner, vedoucí Severního oddělení, zabývající se vztahy se Sovětským svazem. TERRY, *Poland's place*, s. 157.

²⁶⁵ SHARP, *The Origins of the Teheran Formula*, s. 387.

²⁶⁶ Během návštěv Sikorského v USA (v březnu a listopadu 1942) se Sikorskému dostalo od Roosevelta vlídného přijetí, ale podporu pro polské územní požadavky nedostal. SHARP, *The Origins of the Teheran*, s. 386; Záznam Dr. Krause, LA inv. č. 8, k 11, nestr.; Noviny potvrzují, že bylo Sikorskému zdůrazněno, že mu Roosevelt nedal žádné záruky ohledně teritoriálních změn v Evropě. *Brief History. Western Morning News*. 18. dubna 1942, s. 2.

²⁶⁷ RAACK, R. C. Stalin, s. 467, 474.

deklarace, která bylo opět velice nekonkrétní, vyhýbala se sporným místům a byl na ní poznat rozdílný přístup obou států. Zatímco ČSR bylo pro volnější spolupráci na hospodářské bázi, polská strana chtěla svazek vidět jako těsné spojení na vojensko-politickém základě.²⁶⁸ Poláci navíc museli reálněji počítat s československou podmínkou toho, že budoucí svazek musí být schválen Moskvou. Sovětská vláda však k těmto plánům přistupovala dosti zdrženlivě. Sovětský diplomat Majski v rozhovoru s britským ministrem zahraničních věcí jasně vyjádřil, že jeho vláda je ochotná akceptovat balkánskou, v jistých případech i skandinávskou federaci, ale vůči československo-polské je velice skeptická a byla by ji ochotna přijmout jen v případě velice dobrých vztahů s poválečnou polskou vládou.²⁶⁹ Nakonec konfедераční projekt v létě 1942 vetovala.

Do vzájemných vztahů to přineslo zásadní zlom. Beneš rozhodně nechtěl pokračovat v jednáních o konfederaci, jelikož věděl, že v případě sovětského nesouhlasu by se konfederace nerealizovala, i kdyby se polská a československá strana zvládly domluvit.²⁷⁰ Další jednání o spolupráci pokračovala již v rozdílné atmosféře, která byla ovlivněna nejen sovětskou blokáží projektu, ale i narůstajícími spory mezi oběma stranami. Jednalo se například o československou snahu o odůznání Mnichova, která by znamenala návrat k předmnichovským hranicím, což Poláci nechtěli dovolit, ale byla to zároveň záležitost, ve které Sověti ČSR podporovali.²⁷¹

Z následných jednání vzešel ještě návrh na tripartitní československo-polsko-sovětskou smlouvu, ale k jeho schválení nedošlo. V období, kdy polská vláda procházela velkou zatěžkávací zkouškou vzhledem k objevení katyňských hrobů a následným přerušením diplomatických styků se Sověty, byla přerušena i jednání o československo-polské spolupráci.²⁷² O tom, že hlavním důvodem jejich přerušení nebyly vlastní pohnutky, ale vliv Moskvy, nepochybovala ani média.²⁷³

²⁶⁸ ŽÁČEK, Těšínsko, s. 51.

²⁶⁹ EDEN, *The Eden Memoirs*, s. 371.

²⁷⁰ NĚMEČEK, Od spojení k roztržce, s. 182.

²⁷¹ ŽÁČEK, Těšínsko, s. 58.

²⁷² Hubert Ripka, jeden z členů české exilové vlády, 17. května oznámil přerušení československo-polských jednání ve věci federace. „Český pokus využít naše těžkosti s Moskvou pro své vlastní zisky, pro nás má velmi hořkou pachut' a navíc ohrozil, až zmařil plány na blízkou spolupráci, která je tak důležitá pro obě naše země.“ RACZYNSKI, *In Allied London*, s. 147; Šimůnek z československé strany sice vnímal Ripkovo prohlášení jako unáhlené, bral ho však za hotovou věc, i když podobné projevy do budoucna viděl jako nežádoucí. Rozhovor Šimůnka s Frankem Robertsem z FO. LA inv. č. 8, k. 11, nestr.

²⁷³ Another Violation. *Western Morning News*. 20. května 1943, s. 2.

Odraz vývoje vztahů je vidět i na vydáních Čechoslováka. Deklarace z ledna 1942 je vnímána velice pozitivně „obě vlády pracují upřímně na přípravě návrhů...v pevné důvěře, že toto těsné spojení zajistí samostatnost a svobodný vývoj všem národům ve střední Evropě a vytvoří záruky pro zachování bezpečnosti a předpoklady pro skutečně nový řád v rozsáhlé oblasti mezi mořem Baltickým a Egejským.“ Stejně pozitivní ohlas měl tento dokument i v jiných listech, např. Times, Daily Mail atd.²⁷⁴ Časem však zmínek o polských záležitostech ubývá, naopak přibývá zpráv o Sovětském svazu. Objevují se také zmínky o citlivějších záležitostech a kritika článků v polských novinách.²⁷⁵ Podobně, jak jsem předtím poukazovala na časté uvádění informací o „polsko-československých“ záležitostech, ve vydáních z let 1942 a 1943 je vidět trend opačný, a to upřednostňování používání varianty „československo-polské.“²⁷⁶

Ani polský tisk se nevyhnul hodnocení vývoje jednání. Ten viděl neúspěch vzájemných jednání čistě jako Benešovu chybu. Ke konci roku 1942 ho obviňoval z toho, že jednal pod vlivem Ruska, a proto se jednání nedařila.²⁷⁷ Na počátku dalšího roku byla vůči Benešovi vznesena další obvinění z toho, že jednání s Polskem využíval jen k získání větších ústupků na Polsku či k uznání československé vlády.²⁷⁸ Beneš byl dle nich hlavním viníkem neúspěchu československo-polských jednání. V jednom ze svých posledních projevů, které měl gen. Sikorski 3. července 1943 bylo jasně vidět, že se sice plánu na jakousi federaci v Evropě nevzdal, plán té československé však již příliš reálně nevnímal.²⁷⁹

5.3 Katyňské odhalení a smrt Sikorského

Dne 13. dubna 1943 oznámil německý rozhlas objevení masových hrobů s těly 12-15 000 polských důstojníků nedaleko Smolensku. Doba úmrtí byla odhadována na jaro 1940, tedy období, kdy bylo území pod sovětskou kontrolou. Sověti o dva dny později popřeli, že by s tím měli co dočinění, a obvinili z vražd Němce. To by znamenalo, že se vraždy udály až o rok později, kdy již bylo území pod německou kontrolou. Další dva dny na to požádala polská vláda o prošetření zločinu Mezinárodní červený kříž, ve stejný den, kdy se k tomu odhodlali i

²⁷⁴ Základ polsko-československé konfederace a Ohlas čs.-polské dohody, *Čechoslovák*. 30. ledna 1942, s. 1-2.

²⁷⁵ Př. Z polského tisku, *Čechoslovák*. 20. února 1942, s. 2; Podivné názory časopisu polské armády. *Čechoslovák*. 2. července 1943, s. 3.

²⁷⁶ Tentokrát je to poměr jen 6:1 během dvou let, což ukazuje pokles článků o společných tématech. *Čechoslovák*. 20. ledna, 17. července a 14. srpna 1942, 1. ledna a 26. února 1943.

²⁷⁷ Benešovy manévry. *Nowy Swiat*. 7. prosince 1942, nestr.; *Nowiny Polskie*. 5. prosince 1942, nestr. LA, inv. č. 21/E, k. 28.

²⁷⁸ Glos Narodu, 14. ledna 1943; Yolles, Piotr. *Nowy Swiat*. 25. února, 1943, nestr.; *Nowiny Polskie*. 4. března 1943, nestr. LA, inv. č. 21/E, k. 28.

²⁷⁹ Příští mír a blahobyt střední Evropy závisí na silných blocích tak jako je měla na mysli polsko-československá dohoda.“ Projev Sikorského, Káhira 3. července 1943, LA, inv. č. 21/E, k. 28, nestr.

Němci.²⁸⁰ Zároveň vydal ministr obrany gen. Kukiel komuniké, které naznačovalo sovětskou vinu.²⁸¹ Ministr zahraničí Raczynski o existenci komuniké zpravil ještě před jeho zveřejněním britského ministra zahraničí Edena. Ten chápal polské pohnutky, ale prosil o to, aby vyznění zprávy umožnilo nějakou „skulinu“ pro sovětské očištění.²⁸² Prosba se však minula účinkem a komuniké bylo zveřejněno ve značně útočném znění. Stalina se polské jednání velice dotklo a v soukromé zprávě Churchillovi obvinil Sikorského z udržování kontaktů s Hitlerem.²⁸³ Dne 25. května Sověti přerušili diplomatické styky s polskou vládou. Poláci posléze odmítli spolupráci s Němci a vybídli k propuštění Poláků přítomných v SSSR ze země a již se dále nezmiňovali o vyšetřování Červeného kříže. Toto zmírnění polské tónu a vstřícný krok k opětovné spolupráci už nebyl akceptován.²⁸⁴ Sikorského snahu na zlepšení vztahů, která však nepřinesla žádné výsledky zaznamenala jak média, tak československé diplomatické složky.²⁸⁵

Němci zorganizovali komisi, která potvrdila jejich tvrzení o smrti polských vojáků. Když se však fronta obrátila a do oblasti se vrátili Sověti, ustanovili svou vlastní komisi, která potvrdila, v rozporu s předchozími výsledky,²⁸⁶ sovětské tvrzení, tj. že vraždy proběhly až na podzim 1941.²⁸⁷ I přesto, že Churchill v soukromém rozhovoru se Sikorským přiznal své pochyby o německé vině, oficiálně po polské vládě žádal, aby jejich vinu veřejně proklamovala, což premiér odmítl.²⁸⁸

Dne 6. května vydala sovětská vláda informaci o vytvoření polské divize T. Kościuszka pod vedením Zygmunta Bierlinga,²⁸⁹ která vznikla v reakci na prosbu Svazu polských vlastenců. Poláci proti tomu podali protest na britském ministerstvu zahraničí, vliv na další existenci jednotky však neměl, jednotka vydržela až do konce války.²⁹⁰ I přesto, že to

²⁸⁰ Ženevská odpověď na nacistická obvinění *Western Morning News*. 24. dubna 1943, s. 8.

²⁸¹ Katyn forest massacre. *Poland in the British Parliament. Volume II.* ed. JEDRZEJEWIC, s. 168-172.

²⁸² RACZYNSKI, *In Allied London*, s. 142.

²⁸³ Zpráva z 21. května byla také plná rozhořčení z toho, jak si mohou Poláci dovolit vznášet takové obvinění, když teď jediní Sověti na bojišti prolévají svou krev. TOŁCZYK, Katyn, s. 5.

²⁸⁴ Na ukončení vztahů prý nemají vinu katyňské odhalení, ale dlouhodobé spory mezi polskou a sovětskou stranou. New Polish Statement on the Dispute with Russia. *Western Daily Press*. 29. dubna 1943, s. 4.

²⁸⁵ Polish-Russian Controversy. *Nottingham Evening Post*. 5. července 1942, s. 1;

²⁸⁶ Poles and Katyń. *Western Morning News*. 29 února, 1944, s. 2.

²⁸⁷ SANFORD, The Katyn Massacre, s. 95-96.

²⁸⁸ Ještě během války si oba západní spojenci nechali vytvořit vlastní analýzy katyňského zločinu, které došly ke stejným závěrům jako Němci. Sověti svou vinu potvrdili až po nástupu Gorbačova. TOŁCZYK, Katyn, s. 7, 9.

²⁸⁹ Zygmunt Henryk Bierling (1896-1980) byl vojákem. Za 2. světové války byl zatčen a odvezen do Moskvy, kde se účastnil speciálního sovětského výcviku. Zapojoval se do formujících se polských jednotek v SSSR a na jaře 1943 svědčila velení polské jednotky vzniklé v rámci Rudé armády.

²⁹⁰ GRZELAK et al., Bez możliwości wyboru, s. 20.

Stalin před svými spojenci odmítal,²⁹¹ byl to další krok k vytvoření loutkové polské vlády pod sovětským vlivem.²⁹² Sikorski se obával dvojvládí a jeho důsledků, a tak se tomu snažil zabránit, nezbyl mu na to však čas.²⁹³

Při návratu z inspekce polských ozbrojených sil na Středním Východě se s ním několik okamžiků po startu 4. července 1943 zřítilo letadlo, ve kterém zemřela většina cestujících, včetně polského premiéra.²⁹⁴ Odešla tím význačná osoba, která, sice v jistých limitech, dokázala sjednotit roztržštěný exil pod svou autoritu. I Britové si jeho ztrátu uvědomovali, Frank Roberts z britského ministerstva zahraničních věcí o jeho skonu prohlásil: „Smrt gen.Sikorského odstranila jediného Poláka, který se těšil veliké podpoře krajanů v zahraničí i doma...dokonce měl i jistou míru důvěry Rusů.“²⁹⁵

Ihned po jeho smrti se vyrojilo množství podezření a obvinění, která mířila do polských řad,²⁹⁶ ale objevilo se i podezření na britskou či sovětskou účast. Po katastrofě se vyšetřování ujala britská komise, která v závěrečné zprávě vyloučila, že by mohlo jít o sabotáž či pilotovu chybu.²⁹⁷ Její výsledky však byly zpochybňovány a jeho smrt není vyjasněna dodnes.

Po červnu 1941 vzniklo v polském exilu dilema, jak spolupracovat se zemí, která je zároveň naším okupantem? Politici si sice uvědomovali důležitost vzájemného sblížení, zároveň se však nemohli přenést přes události nedávné minulosti. Situace se dále zhoršovala s vojenskými úspěchy Rudé armády, které dávali Stalinovi sebevědomí ve spojeneckých jednáních. Vzájemné napětí mezi sovětskou a polskou stranou vyvrcholilo na jaře 1943, kdy vyšly najevo katyňské vraždy, ze kterých Poláci, ač v té době ještě bez přímých důkazů, silně podezírali Sověty. Nakonec se tedy ukázalo, že se z nepřátel nemohou přes noc stát plně spolupracující spojenci.²⁹⁸

Pro Sikorského byla smlouva se Sověty z července 1941 minimum, které mohl akceptovat, a ani to nestačilo některým členům jeho vlády, přesto to nakonec bylo maximum,

²⁹¹ Záznam rozhovoru Edena se Sikorským. FO/954/19B.

²⁹² V létě 1944 vznikl v SSSR ze Svazu polských vlastenců (polští komunisté, např. Wanda Wasilewska) Polský výbor národního osvobození, který je 1. ledna 1945 přejmenován na Dočasnou vládu národní jednoty. Obě uskupení Stalin respektuje jako zástupce polského státu. RAACK, Stalin, s. 471,478.

²⁹³ „Není pochyb o tom, že se Sikorski snažil udělat cokoli i za cenu pokoření národní hrdost, aby se vyhnul dvojvládí. Proto také zvažoval cestu do Moskvy.” TERRY, *Poland's*, s. 341.

²⁹⁴ Spolu s ním zemřela jeho dcera Sofie, britský velvyslanec pro polskou exilovou vládu Victor Cazalet, Tadeusz Klimecki a další. Jako jediný přežil nehodu český pilot Eduard Prchal. KISIELEWSKI, *Sikorski - spiknutí*, s. 198-199.

²⁹⁵ TANDYRA, Władysław Sikorski w oczach brytyjczyków, s 51.

²⁹⁶ Obvinění tzv. prososnkovců, př. gen. Anders. HARRISON, *The British Special Operations Executive*, s. 1080.

²⁹⁷ TERRY, *Poland's place*, str. 341.

²⁹⁸ *The Great Powers*, ed. POLONSKY, s. 105.

kterého ve vztahu k Sovětům dosáhl.²⁹⁹ Dosavadnímu hlavnímu polskému spojenci, Velké Británii, přibyli v roce 1941 dva noví spolubojovníci, kteří bylo daleko silnější než Polsko, které v porovnání s nimi nemělo takřka co nabídnout.³⁰⁰

Ostatní spojenci polské požadavky příliš nepodporovali, ani Polákům neposkytovali příliš opory v jednání se Sovětským svazem. Všichni si sice byli vědomi jejich těžké pozice, ale polská strana sympatie často ztrácela vlastním dočiněním. Příliš přehnané požadavky a nevhodné vystupování jim v exilu mnoho příznivců nepřineslo. Pro ilustraci rozhovor zaměstnance českého ministerstva zahraničí s Frankem Robertsem: „Pro Poláky máme velký obdiv, nerespektujeme však jejich politické smýšlení a chování. Jsou s to spáchat vojenskou sebevraždu a vést válku proti Rusku, jakmile bude nynější války skončení; je nutno počítat s touto mocností. Musí se připustit, že se Rusové zachovali k Polákům velmi špatně, avšak představa Poláků, že jsou mocností první třídy a jejich „komplex nadřazenosti“ mohou vyvolat velmi ostrou reakci....Poláci nemohou žít ve 20. století s tímtož komplexem o velké zemi jako v 16. století.“³⁰¹ To naprosto výstižně popisuje nešvary, které velmi významně ovlivnily polské postavení, hlavně po vstupu Sovětů do války, ale i předtím.

Krach československo-polských jednání byl jistě nejen pro polského premiéra velkým zklamáním. Chybu lze hledat na obou stranách. Poláci se svou velmocenskou představou silného Polska podcenili Sovětský svaz a vliv, který měl na jejich jednacího partnera. Jejich neústupnost ve sporných otázkách jako je například Těšínsko jim pak jejich potenciálního spojence stále oddalovat. Československá strana, resp. Beneš se zas nechala ukolíbat nabídkami Sovětského svazu a přestala vyvíjet dostatečnou aktivitu k tomu, aby bylo možné dosáhnout shody. V této otázce se nachází jedno velké kdyby. Domnívám se, že kdyby se tenkrát projekt této federace podařilo realizovat, mohlo to ve střední Evropě po roce 1945 vypadat docela jinak. Vede mě k tomu hlavně domněnka, že silně protikomunistická a antiruská polská vláda, a s její pomocí i československá, by jistě mnohem houževnatěji odolávala sovětskému tlaku na dosazení komunistické vlády.

Během posledního roku svého života Sikorski radikálně změnil svůj přístup ke spojenecké politice. Zatímco ještě v září 1942 během rozmluvy s Edenem nechyběla jeho pověstná sebejistota, když mu představoval svou budoucí vizi Evropy. O několik měsíců později v květnu 1943 už nevystupoval suverénně jako bojující spojenec, ale jako pokorný

²⁹⁹ PRAZMOWSKA, *Britain and Poland*, s. 83.

³⁰⁰ RAZMOWSKA, *Polish Military Plans*, s. 606.

³⁰¹ LA inv. č. 8, k. 11, nestr.

spolupracovník. Sám přiznal, že plány spojenců nezná, ani se na ně neptá, jen prosí o nasazení polských vojáků.³⁰²

Pro Sikorského poslední válečná fáze se tedy nedá hodnotit jako přílišný úspěch. Navázání kontaktů s východním sousedem se sice zpočátku dařilo, ale nemělo dlouhého trvání. Ani Británie neposkytla polskému spojenci vůči Sovětům větší podpory. Její spojení se SSSR pro ni bylo tak důležité, že kvůli malému polskému spojenci nechtěla riskovat vlastní vztah se Sověty.

³⁰² Ještě v září Sikorski plánoval polsko-litevskou unii, která by byla, jako monarchie, vedena britským princem. PRAZMOWSKA, *Britain and Poland*, s. 122,174.

6. Závěr

Polsko po Versailleské konferenci čekal těžký úkol výstavby nového státu. Vznik republiky provázely podobné problémy jako v ostatních nástupnických státech, potřeba provést pozemkovou a měnovou reformu, vypořádat se s menšinami, či ustavit novou politickou elitu, která povede zemi další léta. V polovině 20. let se v zemi udála velká změna, když se májovým převratem dostal do čela státu maršál Pilsudski, který si dominantní postavení a moc v zemi držel dalších 9 let až do své smrti. I přes jistou kontroverzi režimu mu nelze upřít, že Polsku přinesl stabilitu, která byla v tehdejších poměrech meziválečné Evropy velice důležitou. Do mezinárodní politiky Pilsudski přinesl model, který se udržel i po jeho smrti, a to balancovat mezi velkými nebezpečnými sousedy a opírat se o spojení s Francií.

Na konci 30. let se situace v Evropě stala velice „horkou“, Německo provozovalo svou agresivní politiku a zabralo své sousedy Československo a Rakousko. Polskou reakcí na německé akce byla ultimáta ČSR a Litvě, kterými se chtělo před německou rozpínavostí ubránit přidáním na jeho stranu. Tyto akce však byly pozdějšími spojenci vnímány dost negativně a zbytečně tak zhoršovaly polský obraz. Německé plány byly však jiné, a tak se Polsko dostalo pod silný tlak Třetí říše. Požadavky na přičlenění Gdaňsku či vytvoření exteritoriální dálnice přes polské území bylo polskou vládou nepřijatelné a ani jednání za modorce Velké Británie nevedla k žádnému cíli.

Pro Polsko bylo úspěchem uzavření anglo-polské smlouvy o vzájemné pomoci na pět let, která byla reakcí na podpis paktu Molotov-Ribbentrop. Tehdejší britský ministerský předseda Chamberlain doufal, že tímto krokem odradí Německo od dalších agresivních akcí, ale nestalo se tak a o několik dní později byl zahájen útok na Polsko. Přes tento agresivní akt trvalo britské vládě ještě další tři dny, než se vzdala snah o další mírovou konferenci a vypověděla Německu válku.

Polské politické reprezentaci se nepodařilo dostat z napadené země do Francie, kde by mohla dále působit, byla proto ustanovena vláda nová, v jejímž čele stál premiér gen. Sikorski s prezidentem Raczkiewiczem. Vláda bylo legálním pokračovatelem své předchůdkyně, což bylo umožněno polskou ústavou z roku 1935, která dávala prezidentovi v době války právo určit svého nástupce, který potom jmenuje novou vládu.

Prvním působištěm polské exilové vlády byla Paříž. Polsko uzavřelo se svým francouzským spojencem smlouvy, které mu umožňovaly vytvořit na francouzském území novou polskou armádu. Během několika měsíců se zde podařilo vytvořit vojsko o velikosti 84 000 mužů. Spolupráce se spojenci však nebyla jednoduchá, nechtěli Poláky přijmout mezi sebe do nejvyšších vojenských orgánů, ani jim potvrdit jejich válečné cíle, přičemž jedním

z nejdůležitějších bylo udržení východní hranice na předválečné úrovni. Polákům nepomohlo ani úspěšné nasazení jejich jednotek v Norsku.

Po přesunu do Británie způsobené německým vpádem do Francie a její kapitulací se Polákům podstatně změnily podmínky působení. Stalo se opravdu významným spojencem hlavně díky svým pilotům, kterých měli v té době ve Velké Británii nedostatek. Navíc se ukázali velmi hodnotnými v bitvě o Británii, kde se polští piloti velice vyznamenali. Polské postavení se však nedostalo na takovou úroveň, aby bylo rovné Británii. Rozdíl mezi dvěma spojenci se ještě prohloubil po vstupu Sovětského svazu a posléze i Spojených států amerických do války v roce 1941.

Sovětský spojenec držel sám východní frontu, proto chtěl Londýn udržet jeho náklonnost a tlačil do toho i Poláky. Za britské asistence byla uzavřena polsko-sovětská smlouva, která položila základ k vybudování nové polské armády v Sovětském svazu. V SSSR bylo v pracovních táborech či internačních kempech velké množství Poláků odvečených Sověty po obsazení polského území v polovině září 1939, proto se Sikorski domníval, že se mu konečně podaří vytvořit dostatečně velkou armádu na to, aby zaujal mezi spojenci rovnocenné postavení. Tato polské armáda se měla účastnit osvobozování polského území na konci války, aby tak omezila vlivu SSSR na svém území.

Armádu se na sovětském území vybudovat podařilo, nezůstala tam však dlouho. Kvůli problémům se zásobováním a špatnými životními podmínkami, stejně jako díky averzi vůči Sovětům, se gen. Andersovi, veliteli polských jednotek v SSSR, podařilo zorganizovat přesun jednotek na Blízký Východ, kde byli pod velením Britů. Británie tento krok podporovala, jelikož potřebovala posily do bojů v severní Africe. V této fázi jednal generál Anders velice samostatně a obcházel polskou vládu, což vedlo k rozporům mezi ním a polským exilovým premiérem. Britové zpočátku podporovali Anderse a jeho plány, na přelomu let 1942 a 1943 jim však jeho samostatnost a budoucí vize přišly až příliš nevhodné a doporučovali Sikorskému, aby za ním přijel a dostal ho pod svou kontrolu. Premiér cestu realizoval v létě 1943, na cestě zpět do Anglie se však jeho letadlo zřítilo a on zahynul.

Odsun polských vojáků značně narušil polsko-sovětské vztahy. Byla přerušena spolupráce s úřady pro polské občany v Sovětském svazu a záhy jim byla i znemožněna činnost. Postupně ustávala i vzájemná komunikace, tudíž vyjednávání polských záležitostí zůstalo na Británii, která ale nesouhlasila se všemi cíli politiky svého spojence. K úplnému přerušení polsko-sovětských diplomatických styků došlo v květnu 1943, krátce poté, co vyšla veřejně najevo poprava několika tisíc polských důstojníků z koncentračních táborů Kozelsk, Ostaškov a Starobělsk. Ač Sověti nepřiznali vinu až do přelomu 80./90. let, Poláci je od

počátku podezřivali. Tato událost narušila polské-sovětské vztahy na dlouhou dobu, za války ji však Stalin využil k přerušení kontaktů a postupně vytvořil novou, konkurenční polskou vládu na Sověty ovládaném území, kterou mohl ovládat a která se později stala základem polské poválečné vlády.

Vyšetřování zločinu se v Rusku rozběhlo v 90. letech, těla obětí byla exhumována a znovu pohřbena. V roce 2004 však bylo šetření zastaveno a velká část dokumentů týkajících se případu označena za tajné. Za pozitivní jev se však dá pokládat, že v roce 2007 Vladimír Putin vzdal čest polským i ruským obětem a dokonce byl do televize uvolněn do té doby zakázaný film Andrzej Wajdy *Katyn*.³⁰³

Už od počátku války se Poláci pokoušeli dostat záruky ohledně svých hranic. Chtěli zachovat předválečné východní hranice dané říšským mírem z roku 1921, na západě však požadovali změny. Chtěli omezit případné budoucí německé nebezpečí zkrácením vzájemných hranic, což podle nich znamenalo přičlenění Východního Pruska, Opolského Slezska a Gdaňsku k Polsku. Británie s posunutím západní hranice souhlasila, nechtěla však dát svému polskému spojenci závazný slib. S východní hranicí však příliš nesouhlasila, již ve 20. letech se nelíbě dívala na posun polské hranice za linie domluvené na mírové konferenci, proto byla poměrně nakloněna sovětským žádostem o uznání jejich hranic posunutých na západ na úkor Polska. Do Sikorského smrti však žádné závazné dohody ohledně polských hranic přijaty nebyly, to následovalo až na konferenci v Teheránu, kde byly v podstatě přijaty polské poválečné hranice, které se na následných jednáních už dramaticky neměnily. Na východě je měla tvořit Curzonova linie, na západě linie Odry.³⁰⁴

Polské straně situaci zhoršovaly její velmocenské projevy a přehnaný nacionalismus, který kritizovali ostatní exiloví představitelé. Nejvíce jí však uškodil přístup k Sovětskému svazu. K němu byli prakticky všichni až na generála Sikorského nesmiřitelně nepřátelští, chtěli aby byl nějak potrestán za činy a nechtěli mu v žádném případě ustupovat. Jenomže nepřátelství k jednomu z největších spojenců není taktika, která by mohla přinést nějaké zisky. Příchodem Sovětského svazu do války na straně spojenců přibyl Polákům jejich největší nepřítel, který jejich plány nepodporoval, dokonce i hatil. Vždyť krach československo-polského sbližování či nedosáhnutí původních východních hranic nastal hlavně přičleněním Sovětů.

Ve srovnání s československým exilem na tom byli Poláci výrazně lépe. Měli svou uznanou a legální vládu, měli mnohem větší zdroj lidí do armády a měli už za sebou válečné

³⁰³ TOŁCZYK, Dariusz, *Katyn: the long cover-up*, s. 9.

³⁰⁴ MASTNÝ, Vojtěch, *Soviet War Aims*, s. 500-502.

zkušenosti. Byla kvůli nim vyhlášena válka a oni se pokládali za tak důležitého účastníka, že předpokládali, že jejich ambiciózní válečné plány budou splněny. Jejich „komplex nadřazenosti“ jim přinášel jen nelibost okolí, které tak bylo méně ochotné vycházet jim vstříc.

Plán střeoevropské federace byl polskou iniciativou, proto by se dalo předpokládat, že se budou snažit být co nejvíce vstřícní k československým požadavkům. Jejich vztahy byly však od počátku narušeny paralelním jednáním s československou opozicí, která měla u polské vlády poměrně silný vliv i po uznání ČSNV prozatímní vládou. Právě u této události se ukázal další z poněkud nepromyšlených kroků polské vlády. Pokud by přeci chtěla uzavřít nějakou dohodu o spolupráci a druhá strana její odkládání odůvodňuje svým příliš nízkým postavením, proč by měla zvýšení jejího statusu blokovat? Další jednání však již byla vedena v přátelském duchu a nutno říct, že možná až s přílišnou československou zdrženlivostí. Spolupráce nejlépe fungovala na armádní úrovni, kde byla zahájena praktická součinnost pořádáním stáží či studováním ve stejných kurzech. Z politického hlediska, ač jednání trvala velice dlouho, se ke konkrétní dohodě nedošlo. Poměrně brzy po podepsání druhé deklarace na začátku roku 1942 byl projekt Sovětským svazem zablokován, což prakticky znamenalo konec jednání. Beneš realizaci projektu spojoval se sovětským souhlasem, bez nějž nepovažoval uskutečnění plánu za možné. Tady by se dala Benešovi vytknout snad až přílišná opatrnost a přílišnou „realnost“ jeho politiky. Viděl velký budoucí význam Sovětského svazu a, dle mého, se nechal až příliš unést sovětskou podporou.

Jednání skončila a vina byla jistě na obou stranách. Polská povýšenost a ambicióznost, rozdílné očekávání i podlehnutí Beneše sovětskému popouzení mělo za následek krach rozhovorů o projektu, v němž by byly oba státy součástí společného celku.

Smrt Sikorského byla velkou ránou pro polský exil a je označována za zlomový okamžik, po kterém už polské reprezentace nebyla schopná prakticky nic na svých spojencích získat. Je však potřeba vzít v úvahu, že situace na válečných bojištích by se pravděpodobně vyvíjela úplně stejně, i kdyby Sikorski žil. Stalin by pravděpodobně neslevil ze svých požadavků na polská východní území jen proto, že polský premiér nezemřel. Je pravdou, že Sikorski byl velká polská osobnost, která exil jednotila, lze se domnívat, že by ani on nedokázal odvrátit situaci, která v Polsku po válce nastala.

Velká Británie nebyla ochotna se Polsku zavázat více, než bylo nutné. Využívala jeho vojenského potenciálu, nebyla však ochotná dát Polákům záruku poválečných hranic, po kterých velice toužili. Ironické je, že Sikorski vkládal největší naděje právě do armády, doufal, že pokud bude mít pod svým velením silné vojsko, vyjednávání se spojenci nebude tak složité, to se ale nepotvrdilo. Polská armáda, ač byla za své výkony ceněna, se nemohla

rovnat síle sovětské armády, která držela hlavní nápor kontinentálních bojů až do poloviny roku 1944.

Nejlepší polsko-britské vztahy panovaly v té době, kdy byla polské exilová vláda přítomna v Londýně, ovšem jen do vstupu SSSR do války. Od té doby, pod tíhou okolností, se vzájemný vztah postupně zhoršoval. Británie si uvědomovala, že Polsko je sice dobrým spojencem, ne však dostatečně silným na to, aby s ním mohla porazit Německo. To si však neuvědomovali na polské straně, kde byli přesvědčeni, že jsou uzpůsobeni k velmocenské politice.

Anita Prazmowska ve svých dílech, nejvíce je to zřejmé v jejím článku „War over Danzig?“, viní z polských neúspěchů Británii. Ta měla Polsko svou politikou zradit, jelikož málo bránila polské zájmy, což vedlo v meziválečném období k válce a za války k postupné ztrátě polského postavení.

Celkově nelze polské exilové působení hodnotit příliš pozitivně. Poláci sice získali posun své hranice s Německem více na západ, ztratili za to ale území na východě, navíc to bylo dojednáno bez konzultací s nimi. Československo-polskou federaci, která by jim poskytovala bezpečí vůči útokům z Německa i Sovětského svazu, se jim také realizovat nepodařilo.

Polská strana kladla velký důraz na vybudování velké armády, se kterou by bylo možné osvobodit Polsko a zavést po válce pořádek. Jednotky, které podléhaly londýnskému velení, se však do Polska nedostaly. Již zde bylo zmíněno, že Britové jsou někdy označováni za jednoho z hlavních strůjců polského válečného neúspěchu. Je sice pravda, že za války bylo mnoho okolností, které sami Poláci nemohli ovlivnit, domnívám se však, že hlavním zdrojem jejich neúspěchu byla přílišná roztříštěnost a neschopnost exilu sjednotit se pod jedním velením.

Z výše uvedeného tedy vyplývají i odpovědi na mnou předložené hypotézy. Poláci skutečně mezi spojenci nezískali vysokého postavení. Sice by se ani v případě „vzorného“ exilu stojícího za svým vůdcem nestali jednou z velmocí, mohli tím však své postavení poněkud vylepšit. Za ztroskotání jednání o blízké spolupráci také nemůžeme vinit pouze SSSR nebo Beneše, ale polskou i československou stranu obě stejným dílem.

Seznam použité literatury

Nevydané prameny

National Archives, Londýn, . [online]. Dostupné na: <<http://www.nationalarchives.gov.uk/>>

Cabinet (CAB)

Foreign Office (FO)

Archiv Kanceláře prezidenta České republiky

Londýnský archiv (LA)

Instytut Polski i Muzeum imienia Generała Władysława Sikorskiego, Londýn, [online],

Dostupné na: <http://www.pism.co.uk/archive/b1_documents.html>

Depositions concerning the Polish 1939 Campaign (B I)

Tisk

Čechoslovák

Hull Daily Mail

Derby Daily Telegraph

Exeter and Plymouth Gazette

Nottingham Evening Post

Western Daily Press

Western Morning News

Western Times

Time

Obrázky

Generál Sikorski. [online]. [cit. 2012-07-26]. Dostupné na:
<http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/8/80/Wladyslaw_Sikorski_2.jpg/245px-Wladyslaw_Sikorski_2.jpg>

Władysław Raczkiewicz. [online]. [cit. 2012-07-26]. Dostupné na:
<http://img.audiovis.nac.gov.pl/SM1/SM1_18-84-1.jpg>

Beneš a Sikorski. [online]. [cit. 2012-07-26]. Dostupné na:
<http://img.interia.pl/wiadomosci/nimg/4/5/General_Sikorski_2976179.jpg>

August Zaleski. [online]. [cit. 2012-07-26]. Dostupné na:
<http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/ab/Bundesarchiv_Bild_102-11032,_August_Zaleski.jpg>

Hranice Polska a jejich změny po druhé světové válce. [online]. [cit. 2012-07-26]. Dostupné na: <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/8d/Curzon_line_en.svg>

Podpis paktu Sikorski-Majski. Zleva sedící: Władysław Sikorski, Anthony Eden,

Winston Churchill, Edward Raczyński a Ivan Majski. [online]. [cit. 2012-07-26]. Dostupné na: <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/e/e9/Sikorski-Majski_1941_agreement.jpg/250px-Sikorski-Majski_1941_agreement.jpg.png>

Generál Anders. [online]. [cit. 2012-07-26]. Dostupné na:
<http://75.125.242.10/images/Wladyslaw_Anders.jpg>

Vydané prameny

Poland in the British Parliament 1939-1945. Documentary Material Relating to the Cause of Poland during World War II. Volume I. March 1939-August 1941. ed. Waclaw JEDRZEJEWICZ, New York: Jozef Pilsudski Institute od America, 1946

Poland in the British Parliament 1939-1945. Documentary Material Relating to the Cause of Poland during World War II. Volume II. Fall 1941-Spring 1944. ed. Waclaw JEDRZEJEWICZ, New York: Jozef Pilsudski Institute od America, 1959

The Government Blue Book : documents concerning German-Polish relations and the outbreak of hostilities between Great Britain and Germany on Sept. 3, 1939. New York : Penguin Books Limited, 1940

The Great Powers and the Polish Question 1941-1945. Ed. Anthony POLONSKY, London: London School of Economics and Political Science, 1976.

Nazi-soviet relations 1939-1941: Documents from the Archives of The German Foreign Office [online], ed. SONTAG, Raymond a James BEDDIE .Washington: Department of State, 1948. Lillian Goldman Law Library. [cit. 2012-04-25]. Dostupné na: <http://avalon.law.yale.edu/20th_century/dec939.asp>

Britain and Europe. Pitt to Churchill 1793-1940. ed. James JOLL. Oxford: Clarendon Press, 1967

Katyn. The Crime without punishment. ed. CIENCIALA, Anna, LEBEDEVA, Natalia, MATERSKI, Wojciech. [online]. London: Yale University Press, 2008, [cit. 2012-04-27]Dostupné na: <<http://books.google.cz/>>

Československo-polská jednání o konfederaci 1939-1944 1. Ed. ŠŤOVÍČEK, Ivan. Praha: Historický ústav Armády České republiky, 1994.

[online], Dostupné na: <<http://www.britishnewspaperarchive.co.uk>>

Paměti

ANDERS, Wladyslaw. *Bez ostatniego rozdziału. Wspomnienia z lat 1939-1946*. 3. poprawione wydanie. Londyn: Gryf Publishers ltd. 1959

EDEN, Anthony. *The Eden Memoirs. The Reckoning*. London: Cassell, 1965

CHURCHILL, Winston. *Druhá světová válka. I. díl Blížící se bouře*, 2. vydání. Praha: Lidové noviny, 2005

CHURCHILL, Winston. *Druhá světová válka. II. díl Jejich nejskvělejší hodina*. 2. vydání. Praha: Lidové noviny, 2005

CHURCHILL, Winston. *Druhá světová válka. III. díl Velká aliance*. Praha: Lidové noviny, 1993

CHURCHILL, Winston. *Druhá světová válka. IV. díl Karta se obrací*. Praha: Lidové noviny, 1994

MITKIEWICZ, Leon. *Wspomnienia kowieńskie 1938-1939*. Warszawa: Bellona, 1990

MITKIEWICZ, Leon. *Z gen. Sikorskim na obczyźnie*. Paryž: Instytut Literacki, 1968

RACZYNSKI, Edward. *In Allied London*. Liverpool: Charles Birghall & sons. 1962

Literatura

- BATOWSKI, Henryk. *Walka dyplomacji hitlerowskiej przeciw Polsce : 1939-1945*. Kraków, Wrocław: Wydawnictwo Literackie, 1984
- BRANDES, Detlef. *Exil v Londýně 1939-1943. Velká Británie a její spojenci Československo, Polsko a Jugoslávie mezi Mnichovem a Teheránem*. Přeložili Nekula, Marek a Alena Opletalová. Praha: Karolinum, 2003
- BRZOZA, Czesław a Andrzej Leon SOWA. *Historia Polski 1918-1945*. Kraków: Wydawnictwo Literackie. 2006
- CIENCIALA, Anna, *Poland and the Western Powers 1938-1939 : A Study in the Interdependence of Eastern and Western Europe*, London: Routledge and Kegan Paul, 1968
- DAVIES, Norman. *Polsko. Dějiny národa ve středu Evropy*. Praha: Prostor, 2003
- DAVIES, Norman. *God's playground. A history of Poland*. New York: Columbia University Press, 2005
- DOERR, Paul. *British foreign policy 1919-1939*. Manchester: Manchester University Press, 1998
- DURACZYŃSKI, Eugeniusz. *Rząd Polski na uchodźstwie, 1939-1945 : organizacja, personalia, polityka*. Warszawa : Książka i Wiedza, 1993
- ENGEL, David. *In the Shadow of Auschwitz. The Polish Government-in-Exile and the Jews, 1939-1942*. London: The University of North Carolina Press, 1987
- FRIEDL, Jiří. *Na jedné frontě*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2005
- GARLINSKI, Józef. *Poland in the Second World War*. New York: Hippocrene Books, 1985
- CRAMPTON, Richard. *Eastern Europe in the Twentieth Century and After*. [online] . 2. vydání. London: Routledge, 1997. [cit. 2012-04-06]. Dostupné na: <<http://site.ebrary.com/lib/natl/docDetail.action?docID=10057252&p00=eastern%20europe%20twentieth%20century%20after>>
- FIJALKOWSKI, Agata. *From Old Times to New Europe*. [online]. Surrey: Ashgate Publishing Group, 2010. . [cit. 2012-05-12]. Dostupné na: <<http://site.ebrary.com/lib/natl/docDetail.action?docID=10392164>>
- GRZELAK, Czesław, STANČYK, Henryk, ZWOLIŃSKI, Stefan. *Bez możliwości wyboru. Wojsko polskie na froncie wschodnim 1943-1945*. Warszawa: Bellona, 1993

- KISIELEWSKI, Tadeusz. *Sikorski - spiknutí : na stopě vrahů polského generála*. Přeložila Markéta Páralová. Brno: Jota, 2009.
- KOSMAN, Marcell, *Dějiny Polska*. Praha: Karolinum, 2011
- NĚMEČEK, Jan. *Od spojení k roztržce*. Praha: Academia, 2003
- Policing Interwar Europe. Continuity, Change and Crisis, 1918-40*. Ed. BLANEY, Gerald, Jr. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2007
- PRAZMOWSKA, Anita. *Britain and Poland 1939-1943. The Betrayed Ally*. Cambridge: Cambridge University Press, 1995
- PRAZMOWSKA, Anita. *Poland. Modern history*, London: Tauris, 2010. [online]. [cit. 2012-03-29]. Dostupné na: <<http://pao.chadwyck.co.uk.ezproxy.is.cuni.cz/home.do>>
- Prezydenci i premierzy Drugiej Rzeczypospolitej*. red. CHOJNOWSKI Andrzej a Piotr WRÓBL. Wrocław : Zakł. Nar. im. Ossolińskich, 1992
- SANFORD, George. *Democratic Government in Poland. Constitutional Politics since 1989*. [online]. Gordonville: Palgrave Macmillan, 2002. [cit. 2012-04-23]. Dostupné na: <<http://site.ebrary.com/lib/natl/docDetail.action?docID=10044862>>
- SKOLDARSKI, Janusz. *Epilog układu Sikorski - Beneš : z dziejów polsko-czechosłowackich w latach 1939-1949*. Łódź : Wydawnictwo Łódzkie, 1988
- STACHURA, Peter. *Poland in the Twentieth Century*. [online]. Basingstoke: Macmillan, 1999. [cit. 2012-04-20]. Dostupné na: <<http://site.ebrary.com/lib/natl/docDetail.action?docID=10041625&p00=poland%20twentieth%20century>>
- TERRY, Sarah Meiklejohn. *Poland's place in Europe*. New Jersey: Princeton University Press, 1983
- TEBINKA, Jacek. *Polityka brytyjska wobec problemu granicy polsko-radzieckiej 1939-1945*. Warszawa: Wydawnictwo Neriton, 1998
- WANDYCZ, Piotr. *Polish diplomacy 1914-1945: Aims and Achievements*. [online]. London: Orbit books, 1988. [cit. 2012-03-21]. Dostupné na: <<http://web.ku.edu/~europe/hist557/wandycz.pdf>>
- WIECZORKIEWICZ, Paweł. *Historia Polityczna Polski 1935-1945*. Warszawa: Książka i Wiedza, 2005

WINBERG, Gerhard. The Politics of War and Peace in the 1920s and 1930s. in: *Shadows of Total War : Europe, East Asia, and the United States*. [online]. 1919-1939, New York: Cambridge University Press, 2003. [cit. 2012-03-29]. Dostupné na: <<http://site.ebrary.com/lib/natl/docDetail.action?docID=10070391&p00=Shadows+of+Total+War>>

WOODWARD, Llewellyn. *British foreign policy in the second world war*. London : Her Majesty's Stationery Office, 1962

ŽÁČEK, Rudolf. *Těšínsko v československo-polských vztazích v letech 1939-1945*. Český Těšín : Muzeum Těšínska, 2000

Články

ANGELOW, Jürgen. Accomplices with Reservations: German Diplomats and the Preparation of the Polish Campaign of September 1939. [online]. *Australian Journal of Politics and History*. 2004, No. 3, pp. 372-384. [cit. 2012-05-18]. Dostupné na: <<http://ehis.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?sid=5ede6658-ec92-423e-a995-47ce440df684%40sessionmgr10&vid=2&hid=3>>

BEDZMIROWSKI, Jerzy. Cooperation Between the British Royal Navy and the Polish Navy During World War II Regarding the Education of Naval Cadres. [online]. *Journal of Slavic Military Studies*. 2008, No. 4, pp. 657-668.[cit. 2012-05-18]. Dostupné na: <<http://ehis.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?sid=bf6ed8f1-348b-433f-80d4-ff05d00916c4%40sessionmgr4&vid=2&hid=4>>

CARLEY, Michael Jabara. End of the „low, dishonest decade“: Failure of the Anglo-Franco-Soviet Alliance in 1939. [online]. *Europe-Asia Studies*. 1993, No. 2, pp. 303-342. [cit. 2012-05-18]. Dostupné na: <<http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=bth&AN=9707110216&lang=cs&site=eds-live>>

CARROLL, Francis. The First Shot was the Last Straw: The Sinking of the T.S.S. Athenia in September 1939 and British Naval Policy in the Second World War. [online]. *Diplomacy & Statecraft*. 2009, No. 3, pp. 403–413. [cit. 2012-05-18]. Dostupné na: <<http://ehis.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?sid=298a773d-8e59-4d17-8da9-8c6ec6749cf6%40sessionmgr10&vid=2&hid=4>>

CROCKETT, Jameson. The Polish Blitz, More than a Mere Footnote to History: Poland and Preventive War with Germany, 1933. [online]. *Diplomacy & Statecraft*. 2009, Vol. 20, pp.

561–579. . [cit. 2012-05-18]. Dostępne na:

<<http://ehis.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?sid=131eec0a-1deb-4786-ab7b-5f19b16a37a7%40sessionmgr15&vid=2&hid=3>>

CURIE, A. N. Z misją Brytyjską w Pólsce. *Zeszyty historyczne*. 2000, č. 2, s. 208-223.

DOUGLAS-HAMILTON, James. Ribbentrop and War. [online]. *Journal of Contemporary History*. 1970, No. 4, pp. 45-63. [cit. 2012-05-18]. Dostępne na:

<<http://www.jstor.org/stable/259864>>

HALECKI, Oscar. Post War Poland. [online]. *Slavonic and East European Review*. 1944, no. 1., pp. 28-40. [cit. 2012-05-16]. Dostępne na: <<http://www.jstor.org/stable/3020221>>

HARRISON, E.D.R. The British Special Operations Executive and Poland. *The Historical Journal*. 2000, no. 4, pp. 1071-1091

HAUNER, Milan. *Beginnings of the Czechoslovak Government in Exile 1939–1941*. [online]. Yearbook of the Research Centre for German & Austrian Exile Studies. 2009, Vol. 11, pp. 103-132. . [cit. 2012-05-17]. Dostępne na:

<<http://ehis.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?sid=f7cfea52-7faf-4d7b-ad46-25c386dfe704%40sessionmgr11&vid=1&hid=3>>

HOOKER, James. Lord Curzon and the "Curzon Line". [online]. *The Journal of Modern History*. 1958, No. 2, pp. 137-138. [cit. 2012-05-12]. Dostępne na:

<<http://www.jstor.org/stable/1872759>>

CHERNOV, Victor. Joseph Pilsudski. From Socialist to Autocrat. [online]. *Foreign Affairs*. 1935, Iss. 1, pp.146-155. [cit. 2012-05-16]. Dostępne na www:

<<http://pao.chadwyck.co.uk/PDF/1337206165562.pdf>>

CHERNYSHEV, Evgeniy. The United States, Great Britain, and the Postwar Organization of Central and Europe. [online]. *Problems of Post-Communism*. 2009. no. 5, pp. 62–71. [cit. 2012-05-03]. Dostępne na:

<<http://ehis.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?sid=a41369a3-e627-4013-9ac5-f5d375ae5ee4%40sessionmgr12&vid=2&hid=3>>

KORNAT, Marek. Ambasador Edward Raczyński i jego ocena „polityki równowagi”. *Zeszyty historyczne*. 2001, č. 135, s. 87-113.

KORNAT, Marek. Dyplomacja polska wobec zbliżenia niemiecko-sowieckiego w roku 1939 w świetle nie publikowanych dokumentów. *Zeszyty historyczne*. 2001, č. 138, s. 3-77.

KORNAT, Marek. Józef Beck o stosunkach polsko-niemieckich. *Zeszyty historyczne*. 2001, č. 137, s. 116-126.

KUPIEC, T. a W. BRANICKI. Genetická analýza domnělých pozůstatků generála Władysława Sikorského. [online]. *Arch Med Sadowej Kryminol*. 2009, Vol. 59, pp. 9-14. [cit. 2012-05-17]. Dostupné na: <<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/19711812>>

LANGER, John Daniel. The Harriman-Beaverbrook Mission and the Debate over Unconditional Aid for the Soviet Union, 1941. [online]. *Journal of Contemporary History*. 1979, č. 3, s. 463-482. . [cit. 2012-07-20]. Dostupné na: <<http://www.jstor.org/stable/260017>>

MASTNÝ, Vojtěch. Soviet War Aims at the Moscow and Teheran Conferences of 1943. [online]. *The Journal of Modern History*. 1975, No. 3, pp. 481-504. [cit. 2012-05-23]. Dostupné na: <<http://www.jstor.org/stable/1876003>>

NÁLEVKA, Vladimír. Mezi mírem a válkou. *Dějiny a současnost*. 1999, č. 4, s. 28-32

PARKER, R.A.C. Neville Chamberlain ve svém kritickém roce. Přeložil: Vít Smetana. *Dějiny a současnost*. 1999, č. 4, str. 2-7

PEARCE, Robert. Józef Klemens Pilsudski. [online]. *History Review*. September 2003, Issue 46, pp.19-21. [cit. 2012-05-16]. Dostupné na: <<http://ehis.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?sid=b2329927-52fd-4fd4-9290-7e566cb39be2%40sessionmgr10&vid=2&hid=3>>

PESZKE, Michael Alfred. Poland's Preparation for World War Two. [online]. *Military Affairs*. 1979, no. 1, pp. 18-25. [cit. 2011-04-18]. Dostupné na: <<http://www.jstor.org/stable/1987383>>

PESZKE, Michael Alfred. A Synopsis of Polish-Allies Military Agreements During World War Two. [online]. *Military Affairs*. 1980, č. 3, s. 128-134. [cit. 2012-04-15]. Dostupné na: <<http://www.jstor.org/stable/1987437>>

PESZKE, Michael Alfred. The Polish Air Force in the United Kingdom 1939-1946. [online]. *Air Power Review*. 2008, No. 3., pp. 54-75. [cit. 2012-05-16]. Dostupné na: <<http://www.airpowerstudies.co.uk/APR%20Vol11%20No3%20LOW%20RES.pdf>>

PONICHTERA, Robert. The Military Thought of Władysław Sikorski. [online]. *The Journal of Military History*. 1995, No. 2, pp. 279-301. [cit. 2012-04-15]. Dostupné na: <<http://www.jstor.org/stable/2944575>>

PRAZMOWSKA, Anita. Polish Military Plans for the Defeat of Germany and The Soviet Union, 1939-41. *European History Quarterly* , 2001, no. 4, pp. 591-608

PRAZMOWSKA, Anita. Poland's Foreign Policy: September 1938 - September 1939. [online]. *The Historical Journal*. 1986, No. 4 , pp. 853-873. [cit. 2012-05-16]. Dostupné na: <<http://www.jstor.org/stable/2639359>>

PRAZMOWSKA, Anita. War over Danzig? The dilemma of anglo-polish relations in the months preceding the outbreak of the second world war. [online]. *The Historical Journal*. 1983, no. 1, pp. 177-183. [cit. 2011-04-20]. Dostupné na: <<http://www.jstor.org/stable/2638854>>

RAACK, R. C.. Stalin Fixes the Oder-Neisse Line. [online]. *Journal of Contemporary History*, 1990. no. 4 pp. 467-488. [cit. 2012-04-15]. Dostupné na: <<http://www.jstor.org/stable/260758>>

REESE, Roger. Lessons of the Winter War: A Study in the Military Effectiveness of the Red Army, 1939-1940. *Journal of Military History*. [online]. 2008. pp. 825-852. [cit. 2012-05-17]. Dostupné na: <<http://ehis.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?sid=76bcf5cd-0d43-44c3-96ee-55f1935385c9%40sessionmgr4&vid=1&hid=3>>

RESIS, Albert. The Fall of Litvinov: Harbinger of the German-Soviet Non-aggression Pact. [online]. *Europe-Asia Studies*. 2000, No. 1., pp. 33-56. [cit. 2012-05-17]. Dostupné na: <<http://ehis.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?sid=b1f7b60d-1859-4591-97a7-a370272206ff%40sessionmgr13&vid=2&hid=3>>

ROBERTS, Andrew. Hitler's lightning strike. [online]. *History today*. 2009, No. 9, pp.12-18. [cit. 2012-05-18]. Dostupné na: <<http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=30h&AN=43977929&lang=cs&site=eds-live>>

ROBERTS, Geoffrey. The Soviet Decision for a Pact with Nazi Germany. [online]. *Soviet Studies*. 1992, No. 1, pp. 57-78. [cit. 2012-05-17]. Dostupné na: <<http://www.jstor.org/stable/152247>>

ROTHSCHILD, Josepf. The Military Background of Pilsudski's Coup D'Etat. [online]. *Slavic Review*. 1962, pp. 241-260. [cit. 2012-05-18]. Dostupné na: <<http://www.jstor.org/stable/3000631>>

- SAKVA, George. The Franco-Polish Alliance and the Remilitarization of the Rhineland. [online]. *The Historical Journal*. 1973, No. 1, pp. 125-146. [cit. 2012-04-15]. Dostupné na: <<http://www.jstor.org/stable/2637919>>
- SALMON, Patrick. British Plans for Economic Warfare against Germany 1937-1939: The Problem of Swedish IronOre. *Journal of Contemporary History*. 1981, No. 1, pp. 53-72. [cit. 2012-07-18]. Dostupné na: <<http://www.jstor.org/stable/260616>>
- SANFORD, George. The Katyn Massacre and Polish-Soviet Relations, 1941-43. [online]. *Journal of Contemporary History*. 2006, No. 1, pp. 95-111. [cit. 2012-04-15]. Dostupné na: <<http://www.jstor.org/stable/30036372>>
- SHARP, Tony. The Origins of the Teheran Formula on Polish Frontiers. [online]. *Journal of Contemporary History*. 1977, č. 2, s. 381-393. [cit. 2012-04-15]. Dostupné na: <<http://www.jstor.org/stable/260222>>
- SKOTNICKI, Krzysztof. Senát v Polsku jako druhá komora parlamentu. [online]. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 1999, č. 3. [cit. 2012-04-24]. Dostupné na: <<http://www.law.muni.cz/dokumenty/2003>>
- STRANG, G. Bruce. Once More unto the Breach: Britain's Guarantee to Poland, [online]. March 1939, *Journal of Contemporary History*. 1996, no. 4, pp. 721-752. [cit. 2012-04-04]. Dostupné na: <<http://www.jstor.org/stable/261045>>
- SZACKA, Barbara. Polish Remembrance of World War II. [online]. *International Journal of Sociology*. Winter 2006–7, no. 4., pp. 8–26. [cit. 2012-04-15]. Dostupné na: <www.jstor.org/stable/20628273>
- TANDYRA, Bernadeta. Władysław Sikorski w oczach brytyjczyków. *Zeszyty historyczne*. 1991, no.3, s. 24-52
- TOŁCZYK, Dariusz. Katyn: the long cover-up. [online]. *The New Criterion*. 2010, No. 5, pp. 4-9. [cit. 2012-04-29]. Dostupné na: <<http://ehis.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?sid=34cb8b1e-2bd2-4150-8561-edd1d0770111%40sessionmgr113&vid=2&hid=103>>
- WANDYCZ, Piotr. *August Zaleski and his Times*. [online]. *East European Quarterly*. 1991, No. 4, pp. 409-423. [cit. 2012-04-23]. Dostupné na: <[www: http://pao.chadwyck.co.uk/PDF/1337201522067.pdf](http://pao.chadwyck.co.uk/PDF/1337201522067.pdf)>

WATSON, Derek. Molotov's Apprenticeship in Foreign Policy: The Triple Alliance Negotiations in 1939. [online]. *Europe-Asia Studies*. 2000, No. 4, pp. 695-722. [cit. 2012-05-22]. Dostupné na: <<http://www.jstor.org/stable/153322>>

WINTER, P.R.J. Penetrating Hitler's High Command: Anglo-Polish HUMINT, 1939–1945. [online]. *War in History*. 2012, No. 1, pp. 85-108. [cit. 2012-05-18]. Dostupné na: <<http://ehis.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?sid=7a1a5f53-ba57-40c4-bb79-dd01299179b4%40sessionmgr14&vid=1&hid=3>>

WOOLSEY, Lester. The Polish Boundary Question. [online]. *The American Journal of International Law*. 1944, No. 3, pp. 441-448. [cit. 2012-05-18]. Dostupné na: <<http://www.jstor.org/stable/2192384>>

Přílohy

Seznam příloh

Příloha č. 1: Mapa cesty útěku polských vládních představitelů do Rumunska.

Příloha č. 2: Generál Sikorski

Příloha č. 3: Władysław Raczkiewicz

Příloha č. 4: Edward Raczyński

Příloha č. 5: Beneš a Sikorski

Příloha č. 6: August Zaleski

Příloha č. 7: Hranice Polska a jejich změny po druhé světové válce

Příloha č. 8: Podpis paktu Sikorski-Majski. Zleva sedící: Władysław Sikorski, Anthony Eden, Winston Churchill, Edward Raczyński a Ivan Majski

Příloha č. 9: Generál Anders